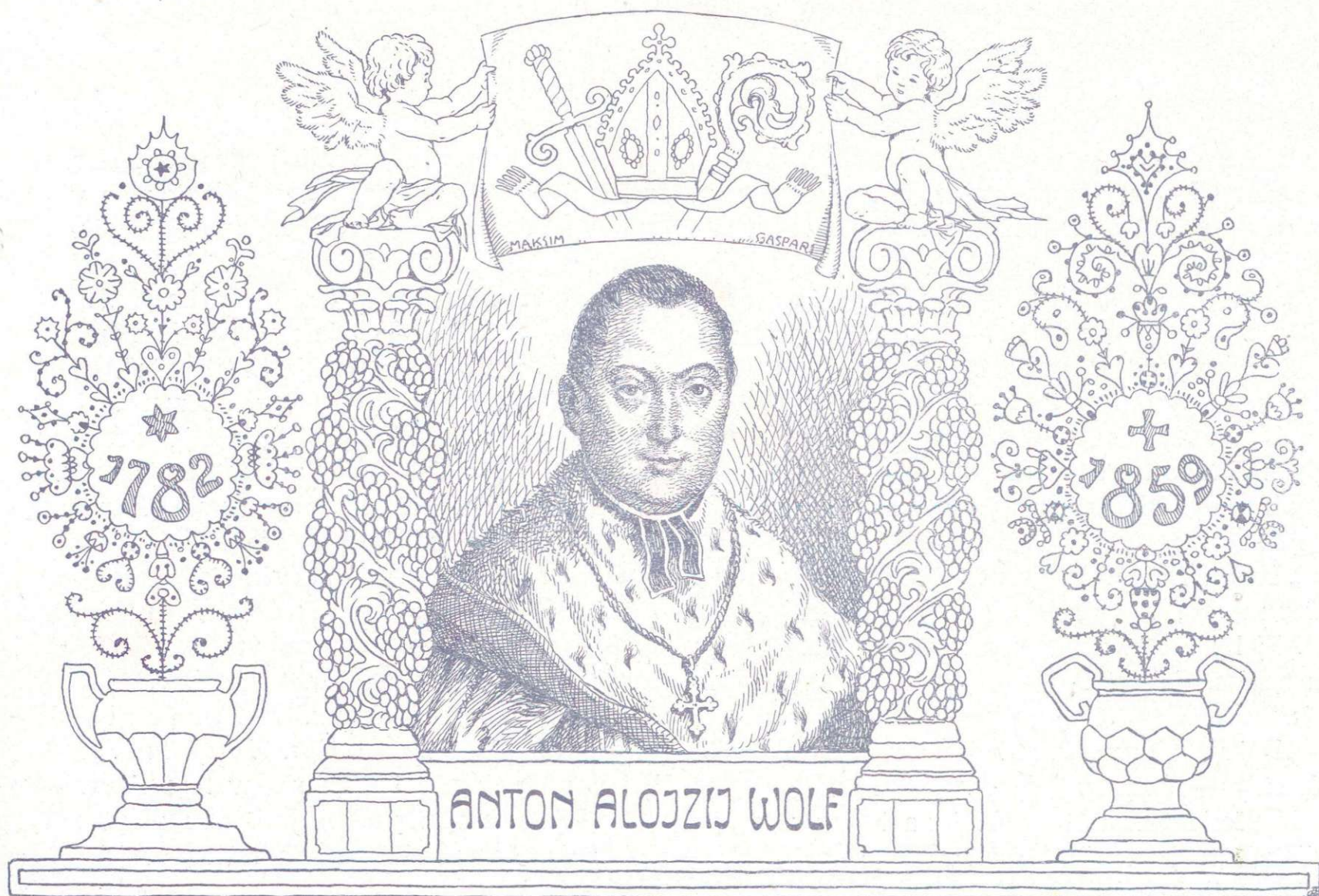

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško - benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

VII.

Pred Juriševo hišo zakličeta naučerja¹ drugo uro popolnoči. Hripav glas se izgubi v tuljenju burje. V gunje² zavita moža se ozreta na razsvetljeno okno prvega nadstropja, posvetita v ozko ulico, ki vodi h kastelu, posvetita okoli Juriševe ovčarne in konjarne, ki se naslanjati na mestni zid. Vse mirno, varno. Slava sv. Juriju, patronu senjskega mesta! Slava sv. Nikolaju, varihu mornarjev!

Pri vratih sv. Save drhti v strgan gunj zavit Uskok. Puška mu sloni ob zidu, njegov tovariš leži, smrči na mrzlih tleh. V taki noči, ko ostaja pošten človek doma, velja straža samo morskim pošastim, zlim duhovom kopne zemlje. A proti njim ne pomaga puška.

„Kaj, kume Andrič,“ pozdravita naučerja stražo, „nocoj imajo čarovniki in čarovnice sestanek z nečistim?“

„Da. Videl sem,“ odgovori stari Andrič šepetaje, in menca z rokami. „To so leteli preko zidu . . . Bukovička, Miličeva . . . pomagaj nam Bog! Reši nas sv. Jurij nečistih moči! Verujta mi: to je benečanski posel. Oni v mesto — burja raz Vratnika . . . Z burjo hočejo ustaviti Uskoke, da jim ne ubeže . . . Ali slišita škripanje od morja? Zdaj se vozijo Salemsonarji¹ v sodih po morju, čakajo, iščejo utoplencev — novih tovarišev. Oni bdijo, se vozijo v viharne noči, ko spi zelenolasi povodni mož, se skrije morska deklica. Slišita grmenje z gor? Vidita iskre? To so Vesle.² Brano vlačijo po skalah — gorje, kdor jim pride na pot . . . Slišite, kako trka na vrata? Vešče so, pošasti . . . Ni krščene duše pred mestom. Umrl bi strahu, da ne bdi še Juriša . . . Da ne bdi Zora . . . Da ni naš stotnik še pri Jurišu . . .“

Naučerja se ozreta v visoko hišo, v razsvetljeno okno Juriševe spalnice, na belo zavito glavico, ki gleda iz drugega nadstropja.

¹ Nočna stražnika za ogenj.

² Plahta.

¹ Nekaki povodni možje.

² Ženska bitja v konjski podobi.

„Oj prijatelja,“ toži Andrič „slabo za Orlovičeve, za nas. Kaj hočejo Benečani pri Jurišu! Stražijo ga. Gostila sta se benečanska pojedeha do popolnoči. Ženska je ostala tu, moška sta šla v kastel. Verujte mi, da ima ženska kak zapis¹, kako travo pri sebi, da začara Jurišu, da ne najde več poti v gore. Dobro, da pozna Orlovička vsa bajila, da zna odčarati . . .“

„Res je vse to čudno,“ kimata naučerja, srbi ju koža, lasje jima vstajajo. „Da, da. Kaj hočejo Benečani pri Jurišu? Da, da. Narejena je ta burja. Zato se shajajo čarovnice . . .“

„Veliki Zmaj se je obesil in puha okrog sebe,“ razlaga Andrič ter se trese.

„Da, da. Samo čuvaj se, kume Andrič, čarovnic . . .“

„Imam, kume, v pasu všito odoljan² - travo. V žepu kruh, ščepec soli, stroček česnja, glavico luka. Ej luk — ta smrdi nečistemu . . . Na vrata tu sem napisal Salomono slovo³, nabil podkev. Imam zapis.“

„Dobro, dobro, kume. Pazi na senco svojih podplatov — straži z Bogom.“

Naučerja potisneta kosmati kapi črez ušesa, se zavijeta tesneje v rjave gunje. Skozi ozko ulico gresta proti kastelu, kličeta uro, svarita meščane, da pazijo na ogenj. S tem klicanjem bodrita moža sama sebe. Kajti grozno je hoditi v taki noči po prazni ulici. Na obeh straneh so se postavile hiše kot velike pošasti. Mogoče, da se odpro vrata, okno . . . Da prifrči vun žena, katero si imel za pošteno Senjanko — da poleti na metli v zrak . . . Varujta sveti Jurij in sveta Marjeta, ki sta premagala nečistega zmaja — varuj sveti Ivan Krstnik naučerja . . .

Groza . . . Zares se odpre okno v tesni ulici. Nekaj sfrfota po zraku — pade pred naučerja na tla; neprijeten duh se razširi po ulici. „Prokleta baba!“ zakriči naučer in pozabi, da kliče s kletvino ponoči nečiste duhove. „Plačala boš, vražja hči! Petindvajseti stopec naših statotov veli: Kdor vrže na ulico smrad, plača šest malih liber⁴ . . . Huj — kaj je to?! Pomagaj Bog!“

„Jaz sem, jaz, kume Andrič,“ miri prestrašena naučerja stražar vrat sv. Save, ki je pritekel v opankah neslišno za njima. „Prosim vaju lepo: Ne povejta nikomur, da sem videl oni dve. Lahko mi narede uši, sušico, bogvekaj . . .“

„Hodi k vragu, kume Andrič, hodi! Imaš odoljan-travo, imaš česenj, luk, kruh, sol . . .“

¹ Amulet.

² Baldrian.

³ Morska noga.

⁴ Pol funta.

Andrič se vrne pred vrata sv. Save, se trese, sune spečega tovariša, gleda v Juriševo okno. Tam bdita v resnem pogovoru dva moža, dva junaka, draga vsakemu Senjanu.

Na beli hrastovi mizi dogoreva vošččenica. Plamen obseva steklenico s perečo bakarsko vodico, srebrne kupe, mrka obraza Juriša in Frankola, senjskega stotnika. Plamen obseva posteljnjak od belega lesa, pokrit z medvedjo kožo, kip trsaške Matere, omarico, ki je klečalnik in pisalnik. Na omarici je razpelo iz slonovine, „Vazetje Sigetgrada“, od Bernarda Karnutiča in Gunduličev „Osman“. Pri postelji dolga puška. Nad posteljo sablja in sulica. Od postelje do klečalnika cela vrsta škornjev, čevljev, opank. Ob edinem oknu leseno kreslo. Zraven vrat na hodnik dolga skrinja, zraven skrinje lesena ura na utež. Po belih stenah vise prosto risani zemljevidi Bosne in sosednih dežel. Na tleh pisana preproga, bosansko delo, na vratih s kredo zarisano Salomonovo slovo, črke: G. M. B.

Burja tuli pred oknom. Kot bi prosila, da ji odpro okrogle barvane šipe. Morje buči. Kot bi hotelo podreti mestni zid, kulo svetega Save.

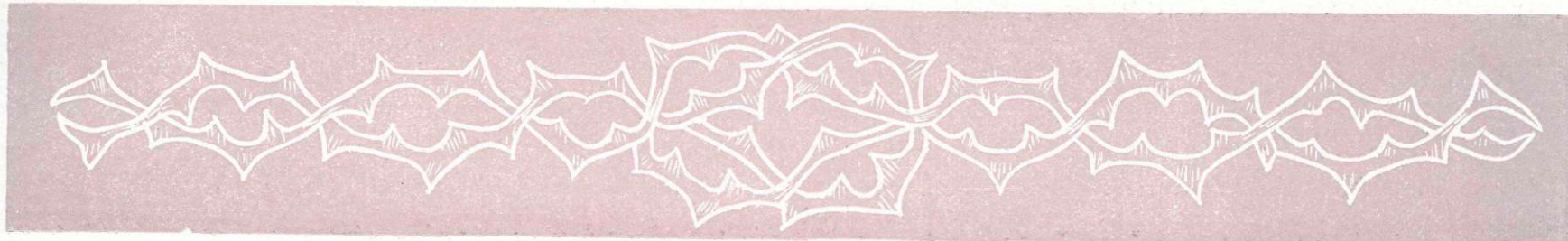
„Pij, pobratim!“ udari Juriša ob mizo. „Osem dni burja, osem dni časa, da rešiva svoje sokole. Ha — to je vreme!“

Frankol izlije kupico, si otare z dlanjo dolge črne brke. „To je burja! In nobena Senjanka ji ne potrese pšenice, da jo potolaži. Prav je, da zadrži komisijo, ki je mogoče že v Reki, prav ni, da zadrži tukaj vražje Benečane.“

„Kaj hočeš?“ zmigne Juriša z ramami. „Pij, brate! Na zdravje Venierovo! Pil je s Senjaninom — na zdravje mu bilo! Z menoj je lomil kruh, okusil sol — a jutri me obesi z največjim vesljem.“

Stotnik izprazne kupico, se nasmehne: „A ti bi ga morda snel z vrvi, da ga vidiš viseti?“

„Ne, tako mi Boga!“ se zakolne Juriša, udari po mizi, pomakne kapo v tilnik. Razgret je od vina, jeze, žalosti. Rdečica mu je zalila obraz, obronek od čela do lica je potemnel, izpod čela švigata dva modra plamena, lasje na čelu se ježe. Da ima vraga pred seboj v odkritem boju — to bi sekal, meril svojo moč. A vrag je prišel k njemu v podobi gosta, v ženski podobi. In oholi, neustrašeni Juriša se je klanjal. Srajco iz tenkega platna, ječermo in hlače iz modrega baržuna, dolgo dolamo iz zlatotkane hastje je oblekel. Roso glavo je pokrili z sobolovko. Na njej leskeče dragi kamen, se ziblje čapljinovo pero. Obul je visoke safijanaste čevlje z zlato ostrogo, opasal se z leskečo sabljo, ogrnil škrlatasto bundo. Tako napravljen je sprejel benečanske goste. Benečani so se čudili krasnemu vitezu, čudili njego-

PIETA (Sv. Peter v Rimu)

MICHELANGELO BUONAROTTI

vemu bogastvu, lepoti njegove sestre, senjskim šegam. Foscari je rekel odkrito, da ni na Benečanskem Jurišu enakega viteza, Venier je obžaloval, da ni tekla Juriševa zibel v Benetkah.

In mlada Benečanka? Nič niso rekla njena kipeča usta — dosti pa je govorilo njeno sijajno oko. Da je razumel Juriša? Ne, preneroden je. On ne čuti, ne sluti.

Tako razmišlja Frankol. Spominja se nocojšnjega pogovora. Govorili so italijansko in hrvaško. Benečani, ki imajo hrvaške podanike, vojake, znajo za silo barbarski jezik — a Hrvat, Primorec, česa ne zna? Na Venierove besede, ki se čudi, da najde v Senju tako naobraženega plemiča, se je nasmejal Juriša:

„Šole, te se drže pač vedno cerkve. Ste videli gospoda, naših šestnajst cerkva! Dva samostana! Vsako senjsko dete zna čitati, pisati za silo. Seveda glagolico, cirilico. Saj veste, da se obhaja pri nas služba božja od starine v narodnem jeziku. Hrvatje smo, barbari. Pa rada se nas prime latinska, turška, celo nemška beseda. Kar je plemiških sinov, gredo v Dubrovnik, Padovo, Beč ali Gradec, tudi v Rim. Tako moj brat Ivo, frančiškan na Trsatu. Tako naš kanonik Miho. Treba pa ni našim klerikom latinščine, izhajajo tudi brez nje.“

„Krasno!“ je vzklikala Benečanka in požigala s pogledom Juriša. „Vi niste tedaj junak samo z mečem, tudi s peresom si poiščete slave.“

„Pišem le za silo, donna Foscari,“ je odgovoril Juriša hladno, „moja najrazločnejša pisava je s sabljo po sovražnikovi glavi.“

„Da. Razločna in znana je ta vaša pisava,“ se je nasmehnil ostro Venier. Večkrat je silila ta večer Frankolu, Venieru, ostra beseda na jezik. Roka je segala po meču. Gospodarjev pogled je opominjal, Cecilijina ljubka beseda je poravnavala, Zorino proseče oko je mirilo nasprotni stranki. Frankol se je oddahnil, ko je spremil Benečana v kastel in ju izročil svojemu hišniku.

„Res je zaslužil Venier vislice,“ pravi Frankol. „On preganja in sovraži Uskoke. Pa samo zato, da se prikupi signoriji. Ko sem mu pojasnil, da ne more zdaj radi burje nikamor, je hotel imeti svojega sobarja iz ladje. Ustavil sem se tej zahtevi. Sobar — to bi bil njegov tajnik, ki bi izvohal te dni vse venturine v Senju. In admiral bi jih zahteval od mene. Saj se poznamo.“

„Ne jezi se, Frankol — pij!“ pravi Juriša, naliva in gleda prijatelja. Daniel Frankol je vojniki, ki se ne odlikuje ne po postavi, ne po lepoti. Brazgotine na obrazu, presekana gornja ustnica — so priča, da ne varuje Frankol svoje kože v bojnem metežu. Vzbočeno čelo, sršeče obrvi, pogled Trža-

čana, so znak predrzne pogumnosti, ki ne pomišlja, se ne ustavi pri nevarnosti. Frankol je črnih, drobnih oči in las, velikih brk. Nosi nemško plemiško obleko. Črno suknjico, rokave zelene, plundre¹, visoke škornje dolg meč, širok klobuk z dolgim peresom.

„Ne jezi se, Daniel. Saj si se postavljaj in klanjal nocoj. Škoda, da se ti sveti na temenu že siv las . . . Drugače, Bog ve . . . Lepa Benečanka bi pustila lahko svoje srce v Senju — ali potegnila našega Frankola s seboj. Da je lepa, pravijo, ta ženska stvar. Sem preneroden, da bi sam sodil . . . Kaj molčiš, Daniel,“ podreza Juriša zamišljenega. „Povej, kako sta se zmenila z Venierom. Čas hiti, Vulatko me čaka.“

Stotnik pije, si viha brke, odpre drobno oko, udari z žilavo pestjo po mizi: „Reši naj se Vulatko, rešijo se venturini, vsi se rešite — jaz ostanem in se odgovorim. Prokleti Benečani! ‚Vi ste samo eden tistih‘ — mi je rekel Venier, ko nisem hotel poslati vojakov po tebe. — ‚Vi držite z Uskoki, vi sprejemate darove, deleže, vi ste prijatelj Jurišev.‘ Hotel je, da naj izročim koj tebe, Vulatka, Bogdinoviča in druge. Rekel sem, da to odredi nadvojvodova komisija. Nato je trdil, da so vse te komisije le navidezne — da ljudovlada zdaj ne odneha, da morajo Uskoki iz Senja. Jaz da sem razžalil ljudovlado, ker sem streljal na vojake, ki so merili nate. Oni da so imeli pravico streljati na gusarja, ki je pretrgal njihov kordon. Da, Juriša. Obljubil mi je, da bom sedel zraven tebe na zatožni klopi. Jaz — star vojak . . . radi nameravane izdaje . . .“

Jezen udari Frankol zopet po mizi.

„Ti, Frankol?“ se čudi Juriša. „Ti, ki si se izkazal pri Petrinji, Kaniži, Karlovcu in toliko drugih krajih! Tebe je pohvalil sam nadvojvoda Ferdinand v pismu do cesarja. — Frankol, ki se obnaša že dvajset let kot hraber vojak, je pravil o tebi Ferdinand in te priporočal za petrinjskega stotnika. Bil si že karlovški podstotnik, zagrebški stotnik — kaj ti more očitati kleveta?“

„Le čudi se. A čas je tak, da mora biti vojak vesel, če umrje s poštenim imenom. Ne ve pa, če mu ga ne oblati brezvesten pisač še po smrti. Glej, Juriša: Predaja trdnjave je izdajalstvo. A je dosti bolj junaško delo, kot da se pokonča brez vsake koristi vsa posadka, žene, otroci. Predajo se plača z glavo. Z glavo je plačal Senjan Jurij Posedarski predajo Kaniže, stotnik Urmüller predajo Baboče, grof Hardek predajo Raba. In nesrečni Kacijanar. Junaštvo življenja te ne obvaruje sramotne smrti.“

„Pa ti vendar nisi predal nikakove trdnjave, Daniel?!“

¹ Široke hlače.

„Čakaj, razložim ti...“

Frankol pripoveduje, pije, kolne, udarja po mizi. Vestno posluša Juriša njemu, razen ene, že znane stvari. Znano mu je, kako si je osvojila pod Eggenbergovim poveljem združena vojska leta 1596. Petrinjo, važno trdnjavo. Juriša je bil tam, bil prvi Senjan, ki je naskočil visoki Hasanov stolp, kateri je branil Petrinjo. Nadvojvoda ga je pohvalil pred vso vojsko. Frankol je prvi naskočil Petrinjo na čelu petdesetih huzarjev in oklopnikov. Ko so pridobili trdnjavo, je nesel Frankol Eggenbergovo pismo nadvojvodu. Nastala je pravda, čigava je Petrinja. Cesarjeva, nadvojvodova, ali hrvaška? Do razsodbe v tem vprašanju so izročili Petrinjo Frankolu, da popravi in utrdi to važno trdnjavo. Z vnemo se je lotil Tržačan dela. Toda proklete razmere!

Štajerska, Kranjska, Koroška so obljubile Petrinji hrano proti odmerjeni ceni. A denar... V sili obljubuje vsakdo in vse. Pride čas izpolnitve — pa se izgovarja drug na drugega. Hrvaški stanovi prosijo podpore pri nadvojvodih. Ti pri cesarju. Cesar, ki ima toliko stroškov za splošno vojsko, pa ne more trošiti od državnih dohodkov za hrvaško Krajino. Zato nalaga cesar stroške nadvojvodom — ti pa zopet stanovom. Tako trpe posadke in vojska na Krajini pomanjkanje. Nasledek je, da beže vojaki iz trdnjav in taborov. Tudi Petrinjo in Frankola je zapustilo radi pomanjkanja večji del haramij. Ostalo je štirideset konjikov v trdnjavi.

Eggenberg se je bal po pravici turškega napada. Poročal je v Gradec, zahteval, da pride v Petrinjo bojni svetnik Vilim Windischgrätz, ki je imel v Zagrebu bojni svet za obrambo Krajine. Na srečo niso udarili Turki tisto leto na Petrinjo. Drugo leto še ni mogel voditi bolni Lenkovič vojske. Žiga Herberstein se je hotel osvetiti za Lenkovičev poraz pri Klisu. Jurišu je bilo znano, kako je dobil Žiga Kostajnico in kako se je podrl lepi načrt prodiranja v Turčijo ob nezvestobi licemernih Vlahov, ki so prehajali h kristjanom in — se vračali k Turku. Turki so porabili ugodno priliko, da se polaste zopet Kostajnice in Petrinje.

Serdar¹ Ahmed Afis obleže Petrinjo s 50.000 možmi. Frankol je imel samo 350 mož. Sto od teh mu je bil poslal ban Draškovič malo dni pred turškim dohodom.

Po turški navadi je vabil Ahmed Afis Frankola, da mu izroči Petrinjo izlepa. Obljuboval mu je nagrado, časti in prosti odhod posadke. Grozil je z mukami. Frankol se ni prestrašil. Ahmed Afis je začel pravilno obleganje. Nastavil je stolpe, iz katerih so metali ognjene kolače v Petrinjo, izkopal

rove, nametal nasipe, naskakoval trdnjavo. Frankol se je branil junaško. Pa tu je padel mož od turške otrovane pšice, tam je zadela drugega kroglja. Otrokom, ženam je pretila smrt — vsem glad... Frankol je gledal blede, izstradane obraze — upadal mu je pogum. V takem hipu je napisal pogoje za predajo. Pa Jurij Brestovski ga je ozmerjal, bodril posadko:

„Pogumno in junaško se branimo, ko vidimo tovariši, da se nam približuje zadnja ura. Borimo se hrabro za svoja ognjišča, za svoje žene in otroke, za rešitev in obstanek naše mile domovine.“

Več dni so odbijali pogumni junaki sovražnikove napade, čakali, upali pomoči. Dan za dnevom je minul, pomoči od nikoder. V taki sili bi bil rad poslal Frankol glasnika do Lenkoviča, Herbersteina in Draškoviča, ki so taborili pri Sisku. Dva vojaka, dva junaka, se javita na nevarno pot. Na potu ulove Turki enega — drugi je prišel srečno v tabor krščanske vojske. V znamenje, da je došel glasnik, da ustreliti Eggenberg z velikim topom, petrinjski posadki v izpodbudo.

Poveljniki krščanske vojske se niso mogli odločiti, ali bi šli Petrinji na pomoč, ali ne. Prisilila jih je vojska. Šest tisoč mož se je dvignilo na pot v Petrinjo. Hoteli so poslati iznemogli posadki najprej nekoliko hrane. Pa ni bilo mogoče. Sovražnik je bil obkolil Petrinjo. Štirideset konjikov, ki so bili poslani na ogled, razbijejo Turki hitro. Lenkovič je uvidel, da bodo mogli osvojiti Petrinjo šele tedaj, ko pokončajo sovražnika na odprtem polju. Zato pa bi morala vsa vojska čez Kolpo. A Kolpa je bila narastla od dežja. Čolnov, mostu ni bilo. Vojska je morala nazaj pred Sisek, kjer je dal napraviti zapovednik trdnjave most čez Kolpo. Zdaj so hoteli obvestiti Petrinjo, da ne obupa, se ne proda. Juriša se je oglasil za nevarno pot. Pa njegov stric Martin Senjanin mu je ubranil in prevzel nevarni posel.

Sto zlatov naj izplačajo njegovi ženi v slučaju, da se ponesreči on, je naročil Martin Senjanin in se preoblekel za turškega slugo. Srečno je došel skozi turški tabor do sestradane posadke. Top je obvestil vojsko o njegovem prihodu. Kako se je preplašila — kot po čudežu — ogromna premoč oholega sovražnika, kako je bežal Ahmed Afis izpred Petrinje, pustivši krščanski vojski bogati plen, dva velika topa, mnogo streliva, hrane — vse to je bilo znano Jurišu.

Po tisti zmagi se je oddahnil Frankol. Popravo trdnjave je prepustil drugim — jo moral prepustiti. Glas o njegovi malosrčnosti v času nevarnosti je bil prišel do poveljnikov. Prejšnji stotnik je bil nato podrejen drugim, dokler ga niso postavili v Senj, zaupajoč, da on umiri razburjene Uskoke. Res so se umirili Uskoki pod njegovim prijateljskim povelj-

¹ Blagajničar.

ništvom. Ž njimi se je zaletaval v turško Liko, dovažal sužnje, privajal nove pribeglece. V vednih bojih, na divjem kraju, se je čutil Frankol srečnega. Uskoki ga ljubijo kot svojega očeta, prijatelja. Da črti z Uskoki Benečane, da pušča Uskokom prosto pot po morju, to vedo v Gradcu in odobrujejo molče. Vedo pa to tudi Benečani, ki skušajo spraviti Frankola iz Senja in postaviti na njegovo mesto Benečanom vdanega moža. Pa v Senju moraš biti z Uskoki ali — dokler so Uskoki v Senju, ne bodo trpeli nasilstva.

„Benečani so iznajdljivi v sredstvih, imajo povsod nastavljene vohune,“ nadaljuje Frankol in izlije kupico. Čelo mu zardi, močno utripljejo žile senčnice, ko konča:

„Načrt o predaji Petrinje sem si spravil v spomintistih težkih ur, ki so vrgle mračno senco na mojo vojaško čast. Menil sem, da nihče ne ve za vsebino pogojev, katere sem bil hotel staviti Ahmed Afisu. A danes mi pravi ta pasjeglavi Venier, da sem ob stotniško mesto, ako ne izročim tebe in tovarišev, se ne ravnam po ljudovladini volji. Ker da lahko dokaže Venier, da sem hotel prodati Petrinjo. P r o d a t i, ne samo p r e d a t i. V pogoje za izročitev trdnjave sem bil postavil namreč tudi tisoč cekinov za sirote in vdove padle posadke. Pomisli, Juriša — jaz star vojak...“

Žalosti se zagrlil Frankolov glas. Globoko sočutje se pokaže na Juriševem drznem obrazu; toplo stiska roko prijatelju.

„Frankol, pobratim moj... Pa bi bil izročil mene.“

„Tebe, Juriša? Kolikokrat si tvegaj življenje zame. Nečast sem ali tja — naj se zgodi volja božja. Pa varuj se, Juriša! Hotel je od mene vere, da ne ubežiš. Nisem je dal. Tedaj je uporabil vremensko nepriliko, tvoje prešerno povabilo... Stražo ti je postavil v hišo, stražo, ki te prikuje s črnimi očmi, ti ubrani beg...“

„Haha!“ se zakrohoče Juriša. „Ali res? Ali lovi Benečan z ženskami junake?“

„Namesto konopljenke ti ponudi zlato verižico, namesto smrti ljubezen...“

Obmolkneta. Zreta v dogorevajočo svečo, poslušata piš viharja. Grenkost zaliva plemenite Juriševe črte, razorano Frankolovo obličje. Ljubezen, mir... Prazen sèn za vojaka. Njemu je nevesta bojna slava, ali bleda smrt.

VIII.

Rob od belega kamna krasi veliko ognjišče v prostorni kuhinji. Na stenah se svetijo velike kositarske posode, v skledniku lončene in lesene skodele, krožniki, sklede. V žličnjiku so lepe bele žlice

iz bezgovega lesa. Lodrice¹, kebliči na klopi, zajemalke, kolarnice², lonci na polici, vse se beli, sveti v medli luči obstenske leščerbe.

Nad ognjiščem visi kotliček. Pri žerjavici pod njim vre lonček. Burja se zaganja v dimnik. Podpiše zdaj žerjavico, da zaplamene ogorki, zapiše zdaj, da ugasne plamen, leti pepel pod noge na ognjišču sedečim.

Na visoko stojalo klopi se naslanjata Juriša in Frankol. Pri Juriševih nogah čepi in dremlje na pručici deček morda dvanajstih let. Bele hlače mu je sešila, debelo majo³ mu je spletla mati Trsačanka. Deček je prišel preko gora iz Trsata, da prinese Jurišu sporočilo od brata patra, od grofa Frankopana. Zdaj dremlje, rdeče lice žari pri dobrodejni toploti.

Ob ognjišču stoji prekrizanih rok Vulatko, govori polglasno, da se ne zbudi deček siromak, ki je kljuboval burji dolgo pot od Trsata v Senj, prišel ves premrzol do Orlovičevih. Polglasno govore Frankol in Juriša, vsi trije gledajo in poslušajo častitljivo ženo, ki sedi v kreslu pred ognjiščem. Črna je njena obleka in ruta na glavi, črna, ker žaluje že dvajset let po gospodarju. Ostre, upadle so njene, Juriševim tako podobne poteze. Nos velik, ustni tenki, oko blede modrine, slabovidno. Oči ženske, ki je prejokala dosti noči. Orlovička — vprašajte stene njene sobe, koliko noči je prebdela v solzah. Prejšnja leta za rajnega Kaja, ki jo je zapustil s polletno deklico, s šestnajstletnim starejšim in s šestletnim mlajšim sinom. Niso se ji posušile še solze za možem, začela jih je pretakati za sinom. Za predrznežem, ki se je spuščal tako mlad v vratolomne čine, ki ljubi kot zrel mož le boj in nevarnosti. Podivjal je za njim tudi mlajši sin. A ko je prišla nesrečna ura — ko je hotel obesiti Rabata Juriša — se je bil zaobljubil Ivo cerkvi. Slava Bogu! Velika je čast, imeti sina junaka, katerega bojna slava polni Primorje, plaši Turka in Benečana. A še večja čast je materi, imeti sina oznanjevalca miru, sina, ki spravlja grešni svet z Bogom...

In vendar. Da vprašate Orlovičko, kateri sin ji je bolj pri srcu, sklenila bi roki, imenovala Juriša. Njen starejši sin, njena rana, njena skrb. Njena zelena vejica življenja, nositelj očetovega imena, njen častni venec. Od rana že ga je negovala, povpraševala nebeška znamenja, mesec, zvezde, modre žene in svete može, kaka sreča se piše njenemu sinu. Vsa znamenja so kazala, da postane mali Juriša velik junak, vreden očetovega imena. Da bi bil vedno zdrav in vesel, mu je natrgala lastnoročno

¹ Vederca za vodo.

² Posode za mleko.

³ Jopica.

v mesečini somovice¹, mu jo dajala jesti. Volčjega srca mu je dela v zapis, všila v haljico, da postane pogumen, neustrašen kot volk. Čuvala ga je mraka, meseca, zlih oči. Ko so hvalile zavidne Senjanke lepega dečka, je pljunila Orlovička vselej pred žensko in rekla vselej: „Ne budi mu čar!“² Ko so se jele ozirati deklice za njim, je odvezavala sinu čare, mu kuhala rože, ga kadila z dišečimi zelišči.

Ko je bil fant na ženilu, že junak na glasu, se je ponujalo in vabilo vse v svaštvo. Iz belih gradov, iz turške zemlje so prihajala sporočila, pozdravi. A Juriša — kot bi ne bilo ženske zanj na svetu... On ljubi le morje, boj, mater, sestro in brata. Orlovička žaluje, ker izmrje z Jurišem rod Orlovičev. Pa je že pisano tako v zvezdah. Saj bi bila revica Juriševa žena. S sestro, z materjo bi plakala in čakala cele noči, dokler bi prišel krasni junak, pojoč po morju, dokler bi prijezdil z gore. Pa vendar... Orlovička bi pestovala vnuka, živela bi v njem ona... A težko, da zapoje še svatje pred Juriševo hišo na zdravje mlademu ženinu. Le hčerko, Zoro — nevestico, odvedejo nekoč materi. Mati se boji tistega dne. Ona želi, da ostane Zora doma. Je dela in jela. Da se mož — da hodi kot večina mladih žena po Krajini, v obleki žalosti — čemu?

Pa sin gospodar pravi, da je Zora prenežna, da bi stala sama v burji življenja. Če umrje brat, mati, kaj počne nerazsodno, mlado dekle? Treba ji variha. Sicer ji pograbi brezvestni svet vse, kar je njenega. In to je danes, ko kratijo Nemci Senjanom in sploh Hrvatom njihove stare pravice, zelo mogoče. Zato je Juriša v pomenku z Milanšičem, najbogatejšim Uskokom, stotnikom v Brinju. Milanšič je grd, ni mlad. Slabo bo ugajal Zorinim očem. A kaj razume Juriša o tem, česa želi dekliško srce. On ji išče le ugodnega gmotnega stanja. Da so tu še druge zahteve, srčne, tega ne ve.

In Zora, materina razvajenka? Ona sluti pač nekaj, a ne vpraša, ne ugovarja. Ve, da ji hoče brat dobro, da mora ubogati brata. Srečna Zora! Da bi ji ostalo srce mirno, kot je bilo doslej... Pa prišlo je te dni nekaj novega nad nežno hčerko. Znanje z beneško plemkinjo, katera spi gori v Zorini sobi za tujce, je razburilo Zoro. In strah za brata. Vse tolaži Orlovičko, da se izmota Juriša, kot se je že dostikrat, tudi iz te zagate. Tolaži jo ljubka Benečanka. Toda pogovor mož kaže, da je Jurišev položaj zelo resen. Frankol, ki je navadno oprášal Uskoke v takih pravdah, Frankol — bo najbrž sam zatožen. Vse bi se uredilo, vse bi bilo, ko bi se vdal Juriša črnim očem, stopil v beneško službo ali obljubil vsaj, da bo miroval na morju. Vse bi se uredilo.

A pogažena bi bila uskoška čast, čast Orlovičev. Ne! Umrje naj! Izgine naj ime Orlovičev, toda izgine naj rajši častno, kot da bi živelo od sramote.

Misli Orlovička, poslušaj, pripomni modro in vrti preslico, si popravi ruto na sivih laseh, zavezano v zatilniku, si pogladi svilenico¹, pogleda v lonček. Veliki uhani v ušesih, zlata verižica ob vratu se zasvetijo pri vsakem migljaju glave. Orlovička se je nadičila na čast beneškemu gostu, ki je že dva dni v njeni hiši, na čast gostovemu bratu, svaku. Pokazala je mlademu gostu, kaj zna in dela senjska gospodinja. Kako suši ribe, jih spravlja v soli, kako dela sir, suši meso, kako peče presnjačo, mete maslo, kako prede, tke, plete, šiva. Lahko kaže to Orlovička. Gospodinja je, da malo takih. Prva pokonci, zadnja še na nogah, oskrbuje hišo z redom in snago. Lahko se vtika Orlovička v resen pogovor mož. Žena je izredno odprtega duha. K njej hodijo Senjani po svet, kdaj naj strižejo otroke in ovce, kdaj naj nastopijo kako pot, kje naj se ženijo in druge podobne reči. Pozna vse leke in trave, a sama ni bila nikoli bolna.

Možje se pogovarjajo o sporočilu, katero je poslal brat Ivo s Trsata po dremajočem dečku. Komisija je v Reki. Grof Frankopan je povabil komisarja na večerjo, povabil tudi patra gvardijana. Kaj so govorili s Frankopanom, o čem je govoril Frankopan z Jurišem, to preudarjajo zdaj.

Položaj senjskih Uskokov, Juriša in tudi Frankola, se je poostiril, ker je postal Vid Kisel, ki je drugekrat zagovarjal Uskoke, Senjanom sovražen. Sploh so se jeli vtikati hrvaški generali v senjske pravice, v pravice hrvaških plemičev. Generali so silno oblastni. Na dvoru v Gradcu in Pragi imajo vedne homatije, nimajo časa, da bi se brigali za hrvaške plemiče, ki so stali cesarju Rudolfu tako zvesto na strani, ko se je uprl Bočkaj; zdaj jih za zahvalo preganja Oger in Nemec. In nadvojvoda... On krči sam meje hrvaške zemlje, jemlje hrvaškim velikašem posestva. Zato, v takih razmerah, ne najde Uskok pravice in si je išče sam, česar bi ne smel.

„Poglejmo,“ pravi Juriša, „le dve leti nazaj, le dve kitici naše žalostne pesmi: Prisiljen od okoliščin je sklenil cesar Rudolf žitvarodoški mir. Prepovedal nam je napadati Turke. O čem naj žive Uskoki, na to niso mislili modri državniki. Saj je na papirju, da dobe senjski Uskoki vsako leto 10.000 zlatov. To je dovolj.“

„A stotnik mora plačati iz svojega vohune, ki mu prinašajo poročila s Turškega, poštno sele, posadko v Nehajgradu. Lahko je bilo to za bogatega Lenkoviča, a jaz moram reči: Išcite si plače...“

¹ Jelinji jezik.

² Rek Primorcev zoper uroke.

¹ Svileni krilo z modrcem.

NA KLEK!

MAKSIM GASPARI.

„Iskali smo jo tudi zate, Frankol — kršili smo tako žitvarodoški mir —“

„Vrag vzel tak mir!“ izbruhne stotnik. „Tistih 200.000 tolarjev, katere se je cesar Rudolf obvezal plačati sultanu, bi porabil cesar rajši za vojsko. Mi bi imeli prihranjeno vojsko in pravi mir, ne tak, ko napada vsak čas manjša četa naše meje.“

„Ni junaka na Krajini, Daniel, ki bi ne mislil tako. Pa kdo vpraša za mnenje nas, kdo hrvaške velikaše?“

„Da vprašajo mene,“ se oglasi Vulatko in zadržuje težko svoj gromoviti nizki glas, „da vprašajo mene...“

„Oj vemo, kaj bi odgovoril, Vulatko,“ ga udari Juriša po rami in našteva materi, kako so bili poslali Uskoki po cesarjevi prepovedi starega vojvoda Nikolaja Radiča v Prago, da dokaže cesarju, da ne morejo živeti Uskoki brez plena, ker nimajo hiš, ne zemljišča. Da zaprosi cesarja, naj jim da letno plačo v redu ali pa dovoljenje, da smejo zopet pleniti. Cesar bi bil dal rad plačo — pa ne more, ker ima vedno prazne blagajne. Radič je predlagal cesarju, naj bi določil Uskokom za dohodek davek od nekaj morlaških vasi v onih krajih. Radič je prepričal cesarja, da je nadzorstvo hrvaškega generala, ki uživa tisti dohodek, nepotreben za tiste kraje. General se le bogati z dohodkom, cesarju pa ne koristi nič. Denar, katerega dobiva hrvaški general, bi z malim dodatkom zadostoval za izplačevanje senjske posadke in mestnega kapitana. Cesarski svet je odobril Radičev predlog. Radič se vrne vesel v Senj, ker je mislil, da je stvar gotova.

Pa na graškem dvoru niso hoteli odobriti Radičevega predloga. Rekli so, da se ne sme nihče vtikati v dohodke hrvaškega generala. Uskoki so bili prisiljeni, živeti po svoji stari navadi. Radičev predlog je obudil Uskokom le sovraštvo hrvaškega generala, Vida Kisela, ki je bil prej Senjanom naklonjen, ki je zagovarjal prejšnja leta Uskoke pri nadvojvodu.

L. 1604. so obdolžili Dubrovčani Uskoke, da pustošijo, napadajoč Turke, tudi njihove zemlje. Res so bežali Turki takrat pred Uskoki v dubrovniško luko, a Uskoki, na čelu jim Juriša, so jim sledili v luko in jih tam pobili. Dubrovčani so streljali na Uskoke, jih zatožili pri nadvojvodu. Ferdinand je poslal Vida Kisela v Senj. Kisel je preiskoval zadevo, zaslišal Uskoke, jih oprostil in opravičil pri nadvojvodu. Nadvojvoda je oponesel celo Dubrovčanom njihovo sitnost in rekel, da morajo ostati v slučaju kot je omenjeni bil, nepristranski. Senjskim Uskokom pa je dovolil nadvojvoda, da smejo prehajati po Neretvi na Turško, a v sili da smejo tudi skozi Dubrovnik.

L. 1606. je zaplenil Juriša doževo ladjo, odnesel 10.000 zlatov v gotovini. Nato je napadel še ladje po beneških lukah. Rovinj, Vestro in druge. Tedaj je zaprl benečanski admiral, Ivan Contarini, morje pri Reki, Senju in Bakru. V imenu stotnikovem in v imenu senjskega mesta se je pritožil pri admiralu Frankolov podstotnik Jakob de Leo. Frankol je bil tedaj na potu v Gradec. Jakob de Leo je dokazal, da so storili ta rop le nekateri nepokorni Uskoki proti stotnikovi in meščanski volji. Nadvojvoda se je bal, da bi vrgli Benečani svoje posadke v Primorje. Poslal je zopet Vida Kisela v Senj. Prišel je s štiristo vojaki. Strah po Senju je bil velik. Pa Kisel je obsodil po dognani preiskavi le dva izmed krivcev na smrt. A še tistih je bil eden Arbanas. Drugim je odpustil proti pogoju, da vrnejo plen. Tajniku benečanskega admirala, ki je prišel radi tega v Senj, je izročil Kisel 7500 zlatov in del najdenega blaga. Tako je sodil Kisel. Benečani so vpili o podkupljenju... Pa od takrat je vsled Radičevega predloga in drugih okoliščin izgubil hrvaški general svojo naklonjenost napram senjskim Uskokom.

Pa če jim ni naklonjen hrvaški general, jim je naklonjen sam cesar Rudolf II. Večkrat je že pohvalil Senjane, imenoval Senj „edino trdnjavo v cesarstvu“ „antemurale christianitatis“.¹ Ker mu ni bilo mogoče, pomagati Senjanom do stalne plače, jim je potrdil iznova njihov grb, jih pohvalil zaradi njihove velike vernosti in zvestobe.

In ko je došel v Prago Anton Mikulanić, zlati vitez, dvorski knez in otoški stotnik, k cesarju, da toži v imenu vseh vojskovodij, stotnikov, zastavnikov in vseh senjskih vojakov Vida Kisela zaradi kršenja senjskih pravic — pravic, katere so dobili od prejšnjih vladarjev, posebno od Matija Korvina — je potrdil cesar mestu zopet vse stare pravice, izročil Senjanom v dohodek vse vasi in gradove, katere so in bodo še vzeli Turkom. Da morejo tako preživeti pošteno sebe in svoje rodbine. Vidu Kiselu je zapretil cesar še posebej, da naj pusti Senjane, da uživajo v miru svoje stare pravice, kajti „vse kar imajo ti ljudje, so si stekli v borbi s Turkom.“

Tako cesar. Drugače hrvaški general. Vzel je Mikulaniću stotniško mesto, ga vrgel v karlovško ječo. Dohodek tistih vasi, katere so vzeli Senjani Turkom, je na papirju. Kdo se bo boril s silnim hrvaškim generalom? Saj je vzela še mogočnemu grofu Nikolaju Frankopanu konjeniško stotnijo — saj dela s Hrvaško, kot se dela z vsužnjeno deželo. To je zahvala Hrvatom. O, visoko je nebo, car daleč. Ošabna nemška gospoda je že po naravi sovražna Hrvat. Raztrgati, ponižati hočejo Hrvaško docela...

¹ Prednja obrambena straža krščanstva.

„Tako je,“ kima Orlovička in pogleda otožno sina. „Na mestih, kjer so sedeli dedje hrvaških velikašev in plemičev, sede tujci. Okoli njih narod, ki sluša samo tujca, služi le njemu. Nadvojvoda hoče vzeti hrvaško Primorje. Zrinjske, Frankopane hoče potisniti od morja. Že je vzel Zrinjskim Baker, Kraljevico, Frankopanom hoče vzeti Novi, Trsat, kot jim je vzel Toun, Grabovo. Da, slabe čase smo doživeli, še slabšim gremo naproti... Ne želim čakati, da zapodé naš bedni narod od morja. Vem pa, da bodo napeli Benečani in Nemci vse moči, da spravijo svoje otroke na morje.“

„Da, slabi časi so prišli nad ubogo, od vseh strani stisnjeno, izkoriščano Hrvaško,“ pravi Juriša in plemenite črte junaka napolni globoka žalost. „Vutrenjih mestih zapovedujejo zapovedniki tujci, imenovani od nadvojvoda. Lepe plače in dohodke vlečejo od posestev na Krajini. Saj ima karlovški general 12.000 for. letne plače. In ni mu treba, da se mudi v Hrvaški. On se zabava lahko doma, ko potegne denar.“

„Tujci se pasejo po naši zemlji — teptajo naše pravice. Še bana nam niso hoteli več dati,“ se jezi Vulatko.

„Vrag ž njimi!“ zakolne Frankol. „Ne spoštujemo več ne zgodovinskega, ne narodnega prava. „Jaz sem pa vedno za to, da se čuvajo stare pravice.“

„Da, Frankol. Ti si naš, če te tudi ni rodilo hrvaško Primorje,“ mu stiska Juriša roko. „Kaj praviš: Prisilili smo novega hrvaškega in ogrskega kralja, da nam je dal bana s starinsko oblastjo od Drave do Jadranskega morja. Ali bo Tomaž Erdödi mož, ki se bo znal ustavljati z železnim čelom vsem spetkam in predrznostim tujcev? Ali vstane še kdaj Hrvaška, samostojna, velika? Hrvaška Zvonimirjeva, Hrvaška, kraljica Adrije?“

Tožno zmaje Frankol z glavo.

„V sedanjih razmerah? Ne. Rečem ti, Juriša: Rod za rodom bo umiral na straži, v boju. Črez dolga leta, črez veke vstaneta morda Hrvaška, Bosna, prenovljeni, pomlajeni. A zdaj... Pripravljajva se na smrt, Juriša. In če nam ne zada cesarska sodba smrti, bodimo pripravljeni na vedne boje. Po sili je vzel Matija, naš svetli kralj, našemu svetlemu cesarju oblast nad Hrvaško in Ogrsko. Vedni punti prete. Vse se pritožuje, vse govori o zli prihodnosti. Kmalu dobimo, kot kažejo znamenja, novo vojsko s Turki. Cesar nam je dovolil, da smemo delati izlete na pasjeglavce... Benečani niso zidali zaman Palmarnove, ne utrjujejo zaman svojih mej. Vojna, nemir pretita na vse strani. A da nas ugonobe sedaj, žal

bi ti bilo za obrite turške glave, in za lepe benečanske ladje — kaj, Juriša?“

„Žal!“ pravi zamišljeno Juriša in gleda v žerjavico in na mater, kot bi mu bilo žal še nečesa drugega. Mati razume, vzdihne. Ne samo po bojni slavi, ne samo po materi in po sestri bo Jurišu žal... O črne, krasne, solnčne oči, zakaj motite mir mojih otrok? Da ni videl Juriša Cecilije, da ni videla Zora Foscarija — mirneje bi zaprla mati od joka trudno oko...

Vsi štirje molče, deček dremlje, v lončku vre, burja se zaganja v dimnik. Pozno je — ali rano. Kajti davno je minila polnoč. A Bog ve, če bodo še kdaj skupaj z molčečim Vulatkom. On molči. Njemu je tako težko iti od Milke v mrzle gore. — Oj težko. Pa se mora rešiti. Mora voditi Juriševo vojvodstvo, skriti plen v jamo v gori. Naj ne pride več v benečanske roke, kar je zaslužil, kar je plačal Senjan s krvjo...

Vsi štirje molče. Mati motri lepe sinove poteze. Ah, da je njen veliki, slavni Juriša, majhen deček — vzela bi ga v naročje, skrila, varovala vseh nevarnosti. Pa on je mož, junak, ona uboga, stara žena ne more zadržati usode, katero izziva sin... Da ga more rešiti vsaj ene boli, srčne boli...

Frankol zazeha in vstane, išče klobuk. — „Za božjo voljo!“ vzklikne Orlovička, „naredi vendar križ črez usta, gospod — veš, da uide pri zehanju rad nečisti duh v človeka.“

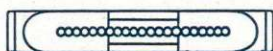
Frankol naredi po navadi Primorcev križ črez usta, Juriša se zakrohoče: „Čudno ne bi bilo, Frankol... Saj si jih klical te dni na stotine...“

Juriša se zamisli. Svetlo, krasno in toplo je bilo te dni, te večere v dvorani. Zunaj je bučal vihar, kot buči še zdaj. In Juriša se je čutil nakrat trdnega, sitega bojev. Spomnil se je svojih šestintridesetih let. Njegovo življenje je bilo viharo in bode. Kakor morje... In zahrepenel je kot potnik v puščavi, po zeleni oazi, zahrepenel je po mirnem življenju na strani ljubljene žene, po otrokih, vnukih. A za to življenje bi moral prodati dušo, Adrijo...

Zunaj buči morje, kot da vé Juriševe misli...

Frankol se posloví, Juriša ga hoče spremiti, jemlje faral raz stene, prižiga lojevico. Mati zagrebe žerjavico, naredi križ črez ogenj. Nakrat počí faral izleti iz Juriševih rok, šipe se razlete v drobne kosce. Plaha, bleda skoči mati k sinu. „Spomin!“ izpregovore trepetajoča usta. „Spomin!“ kima Vulatko. Osupel stoji Juriša. Faral mu je padel iz roke, izbit od nevidnega udarca. Rad bi se nasmejal materinemu strahu, pa srb mu gre po koži. Frankol se prekriža.

(Dalje.)

Brez naslova.

Zložil dr. L. Lénard.

Hiti brez naslova
v širni božji svet,
pesen moja nova,
moje grede cvet!

Jasna, pestra vesen
bliža se z neba,
hiti, moja pesen,
hiti iz srca!

Solnce kjer zahaja
v sinji ocean
in iz morja vstaja
zjutraj novi dan!

V prsih teh gojil te
z lastno sem krvjó,
čestokrat pojil te
s svojo sem solzó.

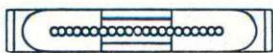
Plavaj čez daljave
božjega svetá,
plavaj čez planjave
širnega morjá!

Kjer nebeška cesta
gre črez sinji svod
in v neznana mesta
pelje nova pot!

V srcu ti si spala
mnogo dolgih let,
v sanjah se zibala,
kakor v popju cvet.

Leti, kjer obzorje
se dotika gor,
kjer razliva v morje
se nebeški zor!

Zgini v dalji črni,
kjer je zemlje kraj,
nikdar več ne vrni,
k meni se nazaj!

Cesta.

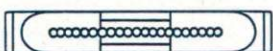
Zložil Vekoslav Remec.

Prek polja molčečega cesta gre
naproti solncu večernemu —
bogve li v nesrečo in v gorje,
li k sreči, k veselju prešernemu?

Potujejo ... in ne morejo stran
od kraja, kjer so vklenjene,
in nikdar ne pridejo v pravljčni dan,
kamor želje so njih namenjene.

Visoke topoli so ob njej,
ki tiho premišlujejo
in v mislih zro po cesti naprej
in bogvekam potujejo.

Kot one zre v daljo molčec trubadur
po cesti vabeči, uglajeni —
bdi v srcu pod težo mu mračnih ur
želj tisoč v bolesi pritajeni.

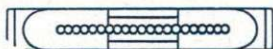
Pozaba.

Zložil dr. L. Lénard.

Kar sem pretrpel v onih dneh,
ne boste zvedeli nikdar!
Naj vse pregrne tenek smeh,
kaj bi vam pravil, kaj vam mar?

Nasmeh je moj tako tenák
in rahel kakor pajčolan;
le mrzel dih, udar lahak —
in vsa bolest privré na dan!

Pustite plaho mojo bol,
na dnu srcá spi rahlo naj!
V življenju trpel sem dovolj,
kaj bi to klicali nazaj! —

Sijajna svatba.

Napisal Franc Bregar.

Kdor popotuje po tujih krajih, lepih ali dolgočasnih, se mora tuintam ustaviti, da pogleda šumečo reko, da pogleda golo skalo, da pogleda rodno polje, kajti to je dolžan sebi in drugim. Sram bodi popotnika, ki hodi in nič ne vidi, in kako naj stopi pred tiste, ki koprne doma po njem, če je odšel gledat in se vrnil slep, če je odšel poslušat in se vrnil gluhi, če je odšel nenavadnih dogodkov željan in se vrnil nem? Toda kdor je popotoval kako bogato jesen skozi Savinjsko dolino, ta se je vrnil gotovo nem domov, in če ste vi, njegovi dragi, spregovorili radi tega jezno besedo ali ga žalili z zaničljivim nasmehom, tedaj stopite brez sramu predenj in mu recite zopet dobro besedo, zakaj verjemite mi, da je nem, ker je videl preveč.

Skozi Savinjsko dolino se vije reka Savinja — kakor pas iz starega, težkega srebra (poreče morda kdo, komur je do lepih besed, jaz pa vam zastavim svoje poštenje, da mi ni do njih), ki se oklepa dekletu krog ledij in zacinglja pri vsakem koraku s srebrnim glasom in se zalesketa pri vsakem koraku v srebrni luči in ki se dekleta nanj ozira pri vsakem koraku z ničemurnim nasmehom. Tega nisem videl; pač pa sem videl, kako je Savinja blestela urnih postlvi in klenov in mren, ki so se prevračale in poganjale iz vode — neumnice: iz hladne vode v razbeljeni zrak! — Kako je deček stal na bregu in sak ob njem, kako je trepetal lovske strasti, se nato plaho ozrl okrog, bliskoma vrgel suknič s sebe in potem skočil, ne, planil v vodo, vihteč sak v desnici, se potopil tam v senci ob vrbi, kjer je voda najgloblja, kako se je zopet prikazala na površju rjava, od solnca ožgana glava z napetimi lici in premočenimi, po temenu ravno razdeljenimi lasmi, kako mu je brizgnila voda iz ust in nosnic, ko je stresel z glavo in odprl oči ter zarezel kakor mlad, isker konj, ki stoji s trepetajočimi nosnicami na sočnem pašniku, izteguje svoj plemeniti vrat in potem divja, divja iz mlade razposajenosti in preobilja moči, rezgetaje divja in tepta sladko travo po sočnem pašniku... Voda je urna, riba je urnejša, a sak in roka sta najurnejša. Vrgel se je proti toku, pognal se proti jazu, kjer rib skoro ni moči šteti, in že se je zviljal in trepetal vitek klen v saku. Še en sunek, en skok, in lovec je stal na bregu, prijel ribo za škрге, jo treščil z glavo ob kamen in nato zbežal po stezi preko polja, premočene hlače pa so se mu tesno oprijemale urnih, mišičastih nog in povsod se

je poznal moker sled za njim, ko je tako letel — sivi sokol — preko polja, da speče kje na tleči žerjavici svoj plen, ali da ga morda vrže v prvo mlako, ki bo skočil čreznjo.

To sem videl. In potem sem še videl kruhodna polja savinjska, ki so kakor mehka dlan božja, od katere je vse dobro. Tam sejejo spomladi ali tudi jeseni žitno setev; vsako seme rodi sto sladkih zrn, ki jih mlinar zmelje, da spečejo iz njih črni kruh in beli kruh in mlečni kruh in božične potice in velikonočni kolač, trdi oves pa pozobljejo dobri konji v toplih hlevih.

Na hribih, po vsem skalovju kroginkrog, stoje smreke — črnolase, domišljave gospodične — ki jih je morda popotnik videl kak jasen zimski dan, ko je vso dolino zapadel gost sneg, njih se pa komaj prilizljivo dotaknil, se rahlo zapletel v goste lase in se potem poželjivo vsesal, prekanjenec, vanje in že ni bil več sneg, temuč je hinavec blestel mehko in nežno, da bi se ga niti z ljubečimi ustnicami ne upal dotekniti, kakor luč sama, kakor solnce. Takrat so smreke lepe. Ampak jaz sem jih videl še drugače; ko je solnce pogledalo izza gora, ne tisto solnce naših mest, ki je še zaspano in mežikavo in si skoro še mane oči in malo da ne zdeha, tako da bi mu še potrpežljiv človek najrajši kriknil: „Kaj pa strašiš navsezgodaj, če še pošteno pogledati ne moreš?“, ampak sveže solnce, umito in počesano in sijajno napravljeno kakor ničemurna gospodična, ki stoji pred ogledalom, preden se odpelje na ples, in se sama sebi zadovoljno smehlja; ko je savinjsko solnce pogledalo izza gora, sem videl drvarje s svetlimi sekirami na ramah in sem videl rjave, porasle roke, ko so zavihali srajce, potem sem slišal silne udarce in nato je smreka z zategnjenim krikom padla na vlažni mah. Naj se joka, kdor je bogat solza, nad smreko, ampak s tem ne pomore ne sebi, ne njej in vrhutega je popolnoma prav, da je padla. Kajti malo po suši se razleže po dolini klic kot velikonočna aleluja: „Voda prihaja! Voda! Voda!“ Potem smreke uvežejo in privežejo, nato jih še zakujejo in pribijejo in slednjič še vse skupaj prevežejo, in že jadra splav proti Celju. Kaj ve tisti, kdor rije samo s plugom v zemljo, ali tisti, ki se v učenih bukvalah uči, kako je na svetu vse narobe in kako bi moralo biti, kako pa vendar nikoli ne bo, a kako bi se kljub temu dalo napraviti, da bi bilo prav — kaj ve tak, kaj je to splav? Morda ga je srečal kdaj na Savi, ko

je mirno plul kakor labod; zadaj je opazil krmarja; stal je mož, ne, kip, z desnico na dolgem krmilu, zrl nepremično v daljavo, kjer se je gubila reka v večerno zarjo in v mirne večerne sence, zaspal je ali okamenel, kakor je vse zaspalo: reka, drevje ob njej, solnce in polja in nizka cerkev ob vodi; le splav polzi, polzi nečujno, dokler ne odpolzi v noč. To je morda videl popotnik, pa je odšel po cesti naprej, in splav po vodi navzdol — kdo se ga še spomni? Treba je pogledati v Savinjsko dolino tedaj, ko se pridrve kalni valovi s hribov, kakor ... jaz ne vem kaj ... Kakor moč ali podjetnost ali želja po delu ali po daljnih krajih in nenavadnih dogodkih; le to je gotovo, da se mišice nehote napenjajo, v srcu tako čudno skeli stare in mlade, nemirna noga stopica po bregu, iskreče oko meri vode globočino in moč. In naenkrat se srce ne more več premagati, delavne roke zagrabi, žile nabreknejo, splav pljuskne v vodo in že jadra na urnih valovih; trije možaki stoje na njem z drogovi, gospodarji navihanih valov, odločni poveljniki neokretnega, trmastega splava, ki se po njihovi volji umika plitvinam in čerem. Kadar morajo preko jeza, ki je največja slast splavarja, kadar zdrkne prednji konec vodoravno preko njega in se potem naenkrat pogrezne, da voda oblije mladeniča, ki stoji spredaj, do kolen, do pasu, do prsi, se junak ne gane; tudi če bi se valovi dvignili do neba, bi se ne umaknil, ker je kakor prikovan; še kriknil bi jim in zavpil: „Dajte, dajte! Še višje! Do zvezd in črez! Bomo videli, če splav ne izplava!“ Ko so zopet na gladini (s hlač mu lije in v škornjih se mu voda pretaka), se ozre nazaj in se nasmehe tovarišu in tovariš njemu, da ne vesta zakaj, in vendar se razumeta ... Tako jadra splav do Celja, do Zidanega mosta, do Brežic, do Zagreba. Tu se spro in skoroda stepejo židovski trgovci, krščeni in nekrščeni, za savinjski les. Savinjec pa se jim smeje in jadra dalje, če je cena prenizka ali če ni sila prevelika. Splav jadra od Zagreba do Siska, do Mitrovice, do Belega grada ... nemara do Črnega morja in do morja, v katerega se Črno morje izteka. Reka se je že skoro brezbrizno razlila, splav drči mirno po mehki vodi in splavar nima veliko dela. Sempatja prime za krmilo, čudne ljudi gleda in čudne ravnine, rdečo, slano svinjino je in pije bizeljsko vino. Ko se znoči, prižge spredaj svetiljko, stoji pri krmilu na straži in vodi svoj mali otok po širokih vodah; včasih krikne splavu, ki ga zadaj dohiteva, zategnjen „hooo-hop!“, da se vzdrami ali da le sliši, kako se razlega glas po zemlji in vode gladini. Njegov tovariš leži na hrbtu, iztegnjen, roke si je sklenil pod glavo, v zvezde gleda, pesemce momlja ali leži tiho in misli, misli ... Zvezde gleda in jih šteje in ugiba, ali je na Hrva-

škem ravno toliko zvezd kot na Slovenskem. Potem se spomni doma in misli ... Ah, kaj bi neki mislil? „Saj vemo, da je mislil na svojega dekleta. Bodi pošten in odkritosrčen in nam po pravici povej njegovo zgodovino!“ No, vidite! Natanko sem vedel, da mi pridete s tem na dan. Dozdaj ste prežali pri vsaki vrstici in vsaki črki, kdaj se začne ljubavna zgodba, in to je prvič grdo in se ne spodobi, in drugič moram z žalostnim srcem izjaviti, da ste se zmotili ali urezali, kakor govore ponekod. Mladenič na splavu ni mislil na dekleta ... to se pravi ... tudi nanj včasih mislil, precej je nanj mislil, večkrat je nanj mislil, ponavadi je nanj mislil, skoro vedno je nanj mislil, zmerom, prav zmerom je nanj mislil — ampak kaj to vas briga in kaj to mene briga in kje je nam pravica, vtikati se v njegove misli? Sicer pa ni tisti mladenič vreden tolikega zanimanja in občudovanja. Na hrbtu ležati, v zvezde gledati, s puhlimi mislimi se ukvarjati zna vsakdo. — Bomo videli, če mu ne mine dobra volja ... Kajti proti polnoči je začelo pršeti, potem se je vlilo, splav se je neokretno zibal semintja, plul je in ni vedel kam, in kadar se je užgal zeleni blisk, se je znašel zdaj ob bregu, zdaj sredi reke. Taka noč je strašna, ko moraš naprej po vodi in ne veš kam, ko bi hotel pristati in ne veš kje, noč pa tuli kot peklo. Kako je, mladenič? Kaj je počel tisto noč, ne vem, le to vem, da je drugo jutro, ko je posijalo solnce, sedel spredaj na splavu, z nogami do kolen v vodi, s trnkom v roki, ter pel, pel, in vedite, da ima glas kakor junec. Savinjca ne užene niti zlodej ... Tako plove splav dalje, dan za dnem, že drčijo mimo njega lahki parobrodi, semintja švigajo, ponosno se ozirajo na nerodni splav in puščajo za seboj zategnjene oblake dima, ki se vlečejo mirno nad brezbrežno vodo. Splav se bliža cilju, kjer ga kupijo trgovci, Savinjec si pa spravi stotake v žep, napije se vina, obriše si z roko usta in se obrne proti domu. Menite? Seve, ko niste videli, kako včasih tik pred kamenitim mostom švigne ladja, ki bi je nihče ne bil slutil, mimo splava, kako se vzvalovi voda, kako splav plaho vztrepeta, se nemirno lovi, kako se krmar zmede in nemirna roka ne ve, kaj bi s krmilom, dokler ne butne prednji konec z vso naglico in močjo ob zidane stolpe mostu. Tedaj se Bog usmili! Ni ga splava več, stotaki jadrajo po reki bogvekam. Savinjca splavata na breg, se ozreta po vodi, zavijeta v krčmo, zapijeta in zakvartata zadnje krone v žepu, prekoljeta tri pijane hrvaške črepinje, prideta lačna in strgana domov ter začneta zbijati nov splav. Kako je, mladec? Si takrat gledal v zvezde, ko si meril dolgo, prašno hrvaško cesto proti domu? — Jaz sem trdno prepričan, da ne, in ne verujem tistim, ki trdijo, da je

spotoma delal v Zagrebu en dan pri zidarjih in ji od zaslužka kupil rožnato ruto, niti besedice, vi pa kakor hočete.

Tam v zadnjem kotu Savinjske doline, kjer so polja najlepša in gozdovi najbogatejši, kjer se vijejo gore kroginkrog kakor okrušeno zidovje starega gradu, tako da si je celo vitka in gibčna Savinja komaj našla poti med skalami, stoji na hribu cerkev sv. Katarine. Ne, ni cerkev. To je sokol, ki je razprostrl peroti, dvignil glavo in gleda po dolini, dan in noč bedi in se ne gane. Ne, ni sokol, temuč je cerkev sv. Katarine. Da je sokol, bi odprhnil, a cerkev stoji dneve in leta in stoletja, s svojim mirnim, ljubečim pogledom motri delavca ob setvi in žetvi, kosca na travniku, bele kmečke hiše po dolini in pitano, modro govedo na sočnih pašnikih. Vse vidi, vse ve, vse blagoslavlja, vse odpušča. Obilen je večeren blagoslov, ko pošumeva nad dolino, nad reko. nad gozdovi, nad domovi, pod tihim nebom angelovo češčenje. Obilnejši je jutranji blagoslov, ko pozvoni k smrti Kristusovi, ki umira v cerkvi nad to bogato dolino in za to grešno dolino. Takrat, zjutraj, preden pozvoni, se dvigne skrben gospodar in se napoti z velikimi koraki gori k maši, tam se spusti na eno koleno, nasloni v desnico svoje plemenito, blagih skrbi razorano čelo, moli za svojo družino in še posebej za sina prvorojenca, ki bo prijel za plug, ko omahne njegova roka, za svojo hišo in za njive rednice, delu prosi blagoslova in grehom odpuščanja. In ko stopi iz cerkve, ter se ozre po dolini, ki se razgrinja pred njim bolj ljubeča kot doječa mati, se mu v prsih vzvalovi, v grlu ga stisne, da nerodno zamahne s svojo dolgo roko in se smehljaje vpraša: „Kaj mi je danes, staremu tepcu?“

* * *

Toliko torej za uvod, kakor je rekel profesor, ko je končaval razpravo. Dragi bravec! Če se ti zdi ta uvod predolg, zmigni z ramami, ampak zmerjaj me ne — na krotkost ljubeznive čitateljice se odločno zanašam — ker se je tudi meni že večkrat zdelo, da se je tebi kaj skazilo, pa ti nisem rekel žal besede. Vrhutega ti začnem sedaj takoj govoriti o svatbi sami.

* * *

Baštja se je torej dvignil, da spregovori napitnico... Ne, prosim še trenotek potrpljenja! Tisto jesen so gorice naravnost brezumno obrodile; izžele so se do zadnje kapljice in kdor je imel količkaj skušnje, je moral priznati: drugo leto ne bo nič. A kaj zato? Če drugo leto ne bomo pili, ga moramo letos tem več, kajti kdor si letos pritrjuje za drugo leto, strada dvakrat. Zato so bile vse ceste in vsi

kolovozi polni tovorov novega vina; veselje se je razlezlo po vsej dolini, vedro dobre volje je bilo beraško po ceni. Zato so Grofu pridrli na svatbo kot mravlje. Zato so vina več razlili kot popili. Že ko so se vrstili iz cerkve proti Znojevi gostilni, je vedel vsakdo na prvi mah: vesela svatba bo! Grof gre spredaj z nevesto, pa ne kot boječ mladec, ki mu neizkušeno srce vtriplje strahu pod zeleno kamižolo, temuč bahato in mirno kot mož, ki plača, kar obljubi, drži, kar reče, se trikrat na dan do sitega najé in se napije vina, kadar ga je volja. Nevesta, šibka kot bršljan, črnolasa, plahooka — Grof se bo enkrat v veselju spozabil in bo vdaril s pestjo ob mizo ter si nevesto vtaknil mesto šopka na prsi. In drugi svatje, široki Savinjci, košate Savinjske, ki stopajo za ženinom in nevesto v parih, ne, ne stopajo, temuč plešejo, kajti pred njimi gode harmonika! O harmonika, da bi te zlodej! Kadar te Savinjec sliši, tedaj poskoči, če je hrom, in zapleše, če je betežen starec.

Ko so posedli v zgornji sobi za mize, se napili sladkega vina, se široko naslonili s komolci, gromovito se nasmejali, da so se zaiskrili zdravi zobje izza moških brkov, tedaj jih je bilo treba pogledati junake. Tu je bil bogati Pavlin, ki mu je enkrat zmrznila roka na vodi in ki jo je zato vedno držal v žepu. Zraven njega stari fant Mozetič, najizkušenejši brodnik od Celja do Belega grada, ki se je delal gosposkega, vse obljubljal pod „častno besedo“ in ničesar ne izpolnil. Potem tudi blebetavi Baštja, ki je govoril neskončne napitnice, da so se vse ženske jokale. Poleg njega hudomušni Prelovšek, ki so mu fantje v mladosti izbili eno oko, a je sedaj z drugim tem več videl in ravno tisto, kar bi ljudje najrajši skrili. Ob njem največji savinjski veseljak Prislán, ki se je pa sedaj pusto držal, ker mu žena ni dovolila, da bi si pripel svatovski šopek na levo stran, ker se to „ne spodobi za starega deda“. Še dobrodušni Markež, ki je najrajši metal pipo ob tla, kadar se je napil. Obadva kozava dvojčka Kozma in Damjan, ki sta pila, kadar sta bila že dobre volje, bratovščino z drugimi in medseboj ter kupčevala s konji. Potem tudi pohlevni Robek, ki si je bil izgrizel že vse brke, a je sedaj trgal še zadnje konce; ko ga je žena sunila pod mizo, je najprej molčal, potem pa se je premislil in se razjezil ter dejal, da grize svoje brke in ne njenih. Ti svatje so bili tam in še mnogi drugi, sami gosposki kmetje savinjski...

Baštja se je torej dvignil, da spregovori napitnico. Od Adama je začel, ki ni hotel biti sam; to je premislil, preden je začel govoriti, drugo pa mu je prišlo samo od sebe, kakor polaga človeku na jezik lastna pamet in dobra volja. Slednjič je pokazal z desnico na ženina (z levico je držal kozarec) in mu je dejal:

„Ti, Grof! Vsi vemo, da si umen gospodar. Ko smo pred tremi tedni sedeli v tvoji hiši pri sedmini, smo si natihem dejali: ne bo šlo dolgo brez gospodinje, in smo že izračunali, da bomo čez leto in dan pili na tvoji svatbi. Pa si nas ukanil! Od tistega časa se ni niti luna dodobra pomladila, ampak ti si mislil in dejal sam pri sebi: Brez gospodinje se hiša podira, pa moja se ne bo. Tvoja rajna je bila dobra žena in zamerili bi ti, če bi ne bil žalosten po njej. Toda kaj bo kmetiški človek z žalostjo? Nekateri pije in pase lenobo, drugi ne jé in ne pije in se samo grize, gospodarstvo pa gre rakovo pot. Zato si prav naredil, Grof, ko si sklenil: Žalost gori ali doli, živeti so mora in gospodarstvo varovati sinu. Stari so dejali, da gospodinja hiši tri ogle podpira, in recite, če ni res tako! Ampak močna žena mora biti, če jo hoče res podpreti, to veste ve, žene! In vidiš, Grof, tistale tam, ki zraven tebe sedi in te ves čas milo gleda, je močna, čeprav je tanka kakor brezova šiba, in Bog ji daj, da bi podprla štiri ogle! Po tvoji rajni bo težko bolje gospodinjiti. Ko je že šlo proti koncu z njo, sem jo enkrat dobil pred hišo na solncu. „Kako bo, Tona,“ sem dejal, „ali pojdemo kmalu k maši?“ „Eh, kaj,“ se je nasmejala. „v nebesa pojdemo k maši.“ „Kaj ti ni težko umreti, Tona?“ sem jo vprašal. „Sama ne vem, kako mi je, kadar mislim na smrt,“ mi je rekla. „Kakor da sem bila snoči rojena in se mi je potem le sanjalo, kar sem doživela. Najprej sem pasla, potem sem bila dekle in sem se lepo nosila, potem sem se omožila... no, in zdaj je konec. Samo za Pavleta me skrbi, Baštja...“ Vidiš, nevesta, to sem ti hotel povedati. Pazi...”

Baštja ni dokončal, kajti najprej je droben glas zacvilil, potem zaihtel... ihtel na tej veseli svatbi, da se je človeku srce trgalo v prsih. Ah, kak tepec sem! Šele sedaj sem se spomnil Pavleta, ko sem naštel vse druge brezpomembne svate, ko je z jokom in solzami terjal, da ga omenim. A ni ga bilo težko prezreti. Tam zraven očeta, ženina, je sedel nem in miren med hrupno gostijo, dvanajstleten, nerazvit, tesnopršen, vrat nekoliko zvit na levo stran in glavo nenaravno stisnjeno od desne. Na nesrečen dan ga je mati rodila... Ni še odprl ust, odkar sedi tu pri bogati mizi, in oče ga je moral prisiliti, da se je dotaknil potice in se napil vina. Sedaj, ko se je blebetavi Baštja spomnil matere, mu je drobno srce prekipelo. V trenutku se je zavedel onega dne (in bil je zadnji), ko ga je mati poklicala k svoji postelji.

„Kako je, Pavle?“

Govorila je že zelo tiho in roka ji je bila na dlani pekoča in potna. V sobi je bilo vroče in nebroj muh je letalo krog materinega obraza.

„Pasel sem, mama. Ali veste, kako ime sem nadel sivkinemu teletu?“

„Kako, Pavle?“

„Miha mu pravim,“ se je nasmejal Pavle, kajti zdelo se mu je neskončno smešno, da bi bilo teletu ime Miha.

„Ni prav, Pavle, drugače mu boš moral reči.“

Potem ga je stisnila na svoja vpala prsa, prišla ga za glavo z vročimi dlanmi in jo prislonila k svojemu obrazu. Pavletu je bilo čudno pri srcu, a ko je začutil materine solze na licih, tedaj je zašlutil, da ne bo dobro ne njej, ne njemu... Z vso silo se je oklenil tega bolnega, onemoglega telesa, in ko je začutil v materinih prsih naglo, tiho hropenje, ga je obšlo ne kakor brezmejna žalost, temveč kot onemogla, obupna jeza in zajecal je, ne, zatulil je kot brezumen. Tedaj je stopil hlapec Matija v sobo in ga hotel dvigniti s postelje, a Pavle se je vrgel po tleh in kričal, kričal... in nato zbežal iz izbe in se zaril v dehteče seno...

Tega se je spomnil Pavle, ko je napival Baštja nevesti, in je zajokal. Vsa svatba se je zmedla. Baštja je utihnil, nevesta, ki je držala Grofa za roko, se je zdrznila in roko naglo umeknila, možje so se spogledali, žene so se splašile. Grof se je nagnil k Pavletu (nerodno mu je bilo tu pred ljudmi in z otroki se sploh ni znal veliko ukvarjati) in ga je pobožal s svojo veliko roko po licu ter mu šepetal v uho, da sam ni vedel kaj. Toda Pavle mu je odrinil roko, mu umikal obraz in začel jokaje cepetati z nogami po tleh.

Bog ve, kako bi se svatba bila končala, da se ni tedaj godec spomnil pametne. Zopet ti moram reči, harmonika: da bi te zlodej! Trezen človek se upijani poleg tebe, pijan podivja, pameten znori, blazen zbesni, kadar te sliši, pleše pa vsakdo. Najprej se je dvignil navihani Prelovšek, ustavil se sredi sobe, razširil roke in dejal:

„Kar je, pa je. Katera gre?“

Potem so vstajali pari drug za drugim, harmonika se je komaj še slišala, ko so zacepetali težki škornji po tleh, plesavci so se kakor pod težo malo sklonili, pobešali in dvigali glave, dekleta in žene so si popravljale potne lase in si lovile krila, ples je zdivjal, kri se je razvnela — in sedaj naj se vdere strop nad glavami ali pod pod nogami, naj se prevrnejo polne mize, godec naj od truda pri tej priči izdihne, naj narasla Savinja odnese vse žage in ves les, Bog naj pokliče k sodbi, Savinjec bo plesal, in kdor mu stopi na pot, ga bo prevrgel in pohodil; zemljo bi dvignil zdajle iz tečajev, če bi mogel, in jo sunil v brezdanje prepade svetovja, zvezde bi pomedel z jasnega neba, ves svet naj se podere in on naj konča z njim, ampak sedaj pleše in kaj vse drugo?

Z eno besedo: bila je res sijajna svatba.

Pavle je bil utihnil in je topo zrl po sebi, Grof je važno in počasi nekaj razlagal nevesti, pari so se sukali kakor v velikem vrtincu, tisti pa, ki so sedeli pri mizi, so trkali s kozarci in se pomenkovali bogvekaj. Zunaj se je bilo že popolnoma znočilo, droben jesenski dež je začel curljati po oknih, a v svatovski sobi je bilo tem prijetneje. Vse je dehtelo po močnem, naravnem vinu, po sveži, mastni pečenki, mehki dim cigar, ki so jih kadili skoro vsi svatje, kajti pipa je bila prišla pri mlajših že precej iz navade in je le tuintam v kakem kotu tlela z zoprnim duhom, je pronical v obleko, ovijal z vonjavo meglo obraze in poglede, se vpiljal v misli, ki so postajale sladkolene in mirnovesele.

Ko so mladi tako rajali sredi sobe in stari modrovali pri mizah, so se naenkrat vrata odprla nastezaj in dva močna fanta sta pripeljala med svate človeka, ki... zelo čudnega človeka. Na glavi je imel okroglo, dalmatinsko kapo, lasje so mu bili ponarejeni iz preje, izpod košatih obrvi mu je strmelo dvoje ostrih, sivih oči, brki in brada so mu bili obilno potreseni z moko, lica nabeljena in po-barvana, suknjič se mu je tesno spenjal krog koščenih prsi, hlače so mu bile utaknjene v črevlje in na hrbtu je nosil visoko krošnjo prstene posode.

Ples je nenadoma obstal, ko se je znašel čudni tujec med svati, harmonika je vtihnila, gostje so vstali izza miz, dvignila sta se celo ženin in nevesta ter gledala radovedno in smehljaje preko glav, ki so se stiskale krog krošnjarja. Tujec je stal tam med veselimi svati in ni vedel kaj. Tedaj sta zakričala fanta, ki sta ga bila prignala:

„Kje je župan?“

Baštja se je prerinil med svati in je dejal:

„Kaj bo?“

„Tegale moža sva dobila na cesti; lonce je pokradel po vasi in zdaj pravi, da so njegovi.“

Baštja se je široko razkoračil pred krošnjarjem, ga sumljivo opazoval izpod čela, sklenil roke na hrbtu in vprašal:

„In kaj ti praviš, hm?“

Krošnjar ga je začudeno pogledal in rekel:

„Ne bodi siten, Baštja! Kaj meni mar vaši lonci. Jaz sem pošten človek in zato me pustite, da grem po svojih potih!“

„Le potrpi, prijatelj! Sedaj hoče biti pošten že vsak cigan!“

Svatje so se gromovito zasmeli. (Danes je svatba, danes se pije, danes se smeje, danes se mora smejati.)

„Odkod si doma, prijatelj, in po kakem opravku si prišel k nam?“

Krošnjar se je ujezil in iztegnil svoje dolge roke proti Baštju:

„Ne šali se, Baštja, s poštenim človekom! Kaj si vest zapil?“

„Ah, na mojo vest ne da oštir niti poliča vina! Kaj bo z njo, ko ima še s svojo same težave?“

Gostje so hoteli popokati. Eh, naš Baštja!

Krošnjarju je bilo hudo med razposajenimi svati in začel je prositi:

„Pusti me, ti pravim, Baštja, prestar sem za norčije!“

„Tako se je izgovarjal tudi tatinski Hrvat, ko so ga peljali na vislice, pa so ga le obesili.“

Možje so pometali cigare iz ust in rok ter se začeli tolči po kolenih, ženske so se dušile od smeha, sam Baštja se je moral zadovoljno nasmehniti; obračal se je semintja med svati, stegoval roke od sebe in vpraševal. „I, kaj pa! Ne? Kaj se boste smejali? Saj je res!“

Le krošnjar ni bil zadovoljen. Krotke sive oči so mu začele bliskati izpod obrvi, potem je jezno zamahnil z roko, zamrmral: „Eh, kaj boš z norci!“ ter se obrnil proti vratom. Toda urni Baštja ga je prijel za roko, potegnil zopet v sredo in dejal:

„Saj se še nisva pobotala, prijatelj! Vidiš, tale dva fanta pravita, da si kradel po vasi, in jaz moram skrbeti, da se pri nas ne ugnezdijo potepuhi. Ali imaš kake popirje pri sebi?“

Krošnjar ni več odgovarjal, a Baštja mu je sam odpel suknjič, segel v notranji žep in potegnil iz njega polo mastnega popirja, na katerega je bila nevešča, okorna roka napisala s svinčnikom sledeče besede:

Ta mož je pravi hrvaški tat
in je pokradel
mnogo velikih loncev in malih loncev
in zasluži batine.

Ko je Baštja glasno prebral te preproste, komaj smešne vrstice, so svatje utihnili in oči so se jim zaiskrile, kajti približal se je najveselejši trenotek svatbe. Beseda „batine“, precej tuja in nenavadna, je veliko obljubljala in delovala kot skrivnostno bajilo.

Krošnjar je stal kakor obsojen. Baštja se je bil razkoračil pred njim, pogledoval zdaj na popir, zdaj nanj in slednjič spregovoril začuden:

„Tako-o, prijatelj? Zdaj se poznamo! Torej —“

Nato je malo počakal z usodepolnim poveljem, se ozrl na nestrpne svate, zapovedujoče iztegnil roko proti krošnjarju, se še enkrat ozrl in počakal ter nenadoma ukazal:

„— batine!“

Kot bi trenil, je pograbilo ubogega krošnjarja deset rok, ga položilo na tla, posoda se je do zadnje razbila, črepinje so zletele po tleh, v istem trenutku je zavriskala harmonika, pari so se zasukali, razposajeno teptajoč in drobeč črepinje, smeh in krik je

odmeval iz slednjega kota . . . završalo je po sobi kot vihar . . . Eh, Savinjeci se znajo zabavati!

Krošnjar je obležal, kakor je bil padel. Kapa mu je odletela z glave, lasulja se mu je nagnila na levo in prikazali so se polsivi, kratki, ščetinasti lasje. Tako je ležal na črepinjah, oprt na komolec in topo gledal v ta plešoči vrtnec krog sebe. Ženske so šumele mimo s krili, ozirale se nanj in se mu smejale:

„Vstani, Matija, zdaj je konec!“

A on se ni ganil.

Tedaj se ga je usmilil Baštja, ki ni toliko maral za ples, in mu je ponudil roko:

„Glej ga, Matija! Kaj boš ležal kakor Job na gnojišču?“

Matija se je oklenil Baštjeve roke in se dvignil. Toda ko je stopil na noge, mu je leva odpovedala, nagnil se je naprej, se ujel za stol in omahnil nanj ter mirno in hladnokrvno rekel:

„Nogo si mi zlomil, Baštja!“

Baštju je hipoma izginil nasmeh z obraza, ozrl se je okrog ter zavpil:

„Grofovemu Matiju ste zlomili nogo, ljudje!“

Svatje so se ozrli in zavpili drug drugemu:

„Matija si je nogo zlomil!“

Vsi so se naenkrat zbrali krog njegovega stola, vstal je celo ženin, dasi bi ne bil smel, in Baštja mu je začel odvezovati črevelj. Ko ga je sezul, se je pokazalo, da je krog gležnja noga nenavadno debela.

Tedaj se je spomnil Prislan in je rekel:

„Baštja, ti si beštja! Verjemite mi, da sta zmenjena z Matijem!“

Svatje so se zasmejali:

„Glej ga, Baštja! Da bi ga zlodej! Zmenjena sta! Še drugi črevelj naj sezuje!“

Baštja je začel drugi črevelj odvezovati in se je na tihem veselil: „Kaj, če bi druga noga bila ravno taka? Mislili bi, da sem jim res nalašč tako naredil!“

Toda druga noga je bila tanka in gibčna v zgibu; Baštja se je obrnil svatom in se ujezil:

„Kaj bova zmenjena? Saj ni, da bi se človek z nesrečo norčeval! Na, zdaj sami vidite!“

Izkazalo se je, da noga ni zlomljena, temuč samo izpahnjena in da ne bo posebnih sitnosti z njo. Toda Grofu je vendarle bilo nerodno, da se je morala ta nesreča zgoditi ravno njegovemu hlapcu in ravno na njegovi svatbi, in ni mogel, da bi ne rekel:

„Čemu ste ravno tega starega medveda izbrali za šemo, ko je ves trd in okoren kot tnalo! — Vina se napij, Matija!“

Matija je moral izpiti kozarec in potem so mu začeli nogo zvijati, sukati in vleči, da je od bolečin

stiskal zobe; toda noga se ni hotela vravnati. Več mož in fantov je poskusilo, Matija je moral izpiti mnogo kozarcev vina, a kost je štrlela iz zgiba in noga je vedno bolj otekala. Ko je pa prijel močni hrust Mozetič, da so kosti zaškripale, je Matija zakričal in sunil z zdravo nogo:

„Bodi pameten, Mozetič! Kaj nimate vesti, ljudje?“

Tedaj je smuknil med svati k njemu Pavle, ves bled in preplašen. Ko je zagledal njegov izmučeni obraz, popačen od bolečin in potu in muke, so se mu zaiskrile solze v očeh in vprašal je boječe:

„Ali te hudo boli, Matija?“

„Saj je Jezus tudi trpel, Pavle,“ je odgovoril Matija in skoro da se je nasmehnil.

Pavle ga je začudeno pogledal, se tesno privil k njemu, se ozrl po svatih in zašepetal:

„Pojdiva domov, Matija! Kaj bova tukaj? Pojdiva rajši domov!“

Ob istem času se je oglasil tudi Grof:

„Naprezi konje, Znoj, da spravimo Matija in Pavleta domov. Ali bi ti vozil, Kovačev?“

Kovačev se je ozrl na dekleta, s katerim je bil že ves večer plesal, in si je mislil: „Glej ga, šmenta!“ Rekel je pa:

„Bi že, Grof, ampak pot je grda in jaz nisem navajen Znojevih konj.“

„Kaj bi tisto!“ se je nasmejal Grof. „Saj te Reza počaka.“

„Mara Reza zame!“ se je branil Kovačev in skrivaj pogledal tja k njej. „No, pa grem, da ne boš rekel . . .“

Matija je bil tačas obul en črevelj, drugega pa je nesel v roki in se je napotil proti vratom. Pod levo pazduho ga je podpiral Kovačev, desnice pa se mu je oklepal Pavle.

„Zbogom, Matija, pa ne zameri!“ so zavpili tisti svatje, ki še niso sedeli pri mizi.

„Kaj bi zameril?“ se je ozrl Matija in milo se mu je storilo. „Ampak ni prav, kar delate! Kaj so vam bile na poti moje stare noge?“ Ko se je pa spomnil krivice, ki so mu jo bili storili, se je nena doma ujezil in začel mahati s črevljem, ki ga je držal v roki. „In če bi se že veselili, kakor se spodobi, bi človek nič ne rekel . . . Ampak čemu razgrajate pozno v noč, ko bi se morali jokati? Čemu se sladkate Grofu, ko pijete njegovo vino, in se hlinite skupaj z njim, licemerci? . . . Ne jokaj, Pavle! . . . Glejte, zamera gor ali dol, po pravici vam bom povedal: Ti Grof in vsi drugi z njim . . .“

„Domov pojdi, Matija, in ne sitnari!“ je zavpil Grof izza mize in obraz mu je podplula krepka rdečica.

„Prav praviš, gospodar,“ je odgovoril Matija in je odšel s Pavletom in Kovačevim skozi vrata.

Matija je odšel, harmonika je zaigrala, toda svatje so obstali in obsedeli ter se skoro šepetaje menili. In šele ko je Baštja glasno izpregovoril: „Ah, pijan je!“ in ko so tudi drugi pritrdili: „Pijan je Matija!“ in se oddehnili, se je nevesta zopet nagnila h Grofu, so kozarci zopet trčili, je zopet zašumelo veselje po svatovski sobi, zašumelo in bučalo celo noč in naslednji dan in še eno noč do belega jutra, ko so se muzikantu napravili žulji na palcu in so gostje pospali po klopih in za mizami.

* * *

Pavleta so zavili v odejo in ga položili na slamo zadaj, „da se naspi, revček,“ kakor je dejal Matija, ko je sedel na vozu, in voznik je pognal. Bila je deževna jesenska noč. Poletni dež je prijeten: izza dušeče sopare se nagrmdijo na nebu oblaki, potem začne padati v redkih, debelih kapljah, nato se vlije, da kar zašumi pod črnim nebom, in čez nekaj trenutkov posije solnce, vse sveže in skoraj še mokro, kakor bi se ravnokar bilo dvignilo iz mrzle jutranje kopeli; vse naokrog zadiši s sladkim vonjem vlažnega prahu, travnik zazeleni in gozd, cesta je izprana in dom, po jarkih pa bega obilna poletna voda... Toda jesenski dež je zopern in težak. V neštetih drobnih kapljicah polzi z neba in se vpija v obleko in kožo in kakor da si išče poti prav do srca, kajti človeku je strašno v tem neizmernem morju dušeče mokrote, pogled mu blodi po medli, blatni pokrajini, prenasičeni od vlage, misli se mu pletejo v bolnih, neizraznih oblikah kot jesenske megle... dež pa prši... prši... do blaznosti.

Taka noč je bila takrat, ko so se odpeljali naši popotniki proti domu. Voznik se je zanesel največ na konje, malo na srečo, nase pa nič, ker ga ni človeškega očesa, ki bi prodrlo v to temo. Pot je bila dolga in se je vila zdaj ob Savinji, zdaj preko polja; konj, ti razumna žival, išči je!

Morda so svatje govorili resnico, morda hlapec Matija res ni bil popolnoma trezen. Nihče še ni do tedaj slišal od njega hude besede, in kdor bi pripovedoval, da je zmerjal svate in celo mahal z roko in črevljem, bi se mu smejali. Odkar služi pri Grofovi hiši (tega bo že trideset, morda tudi štirideset let), je miren kot jagnje, prislužil pa si je krvave žulje, kót pri peči in žlico pri skledi. Kar bi imel dobiti v denarjih, je puščal pri gospodarju „za stara leta“, in kadar je Grof delal račun z drugimi, je Matija vedno počakal, da sta bila sama, potem pa mu je rekel (staremu Grofu že in njegovemu sinu tudi) vsako leto enako: „Bog je tebi dal vest, jaz ti pa izročim svoje denarje.“ In če je gospodar dejal: „Pošten si, Matija!“, je hlapec odgovarjal: „Kaj hočem? Tako vest mi je Bog dal.“

Nocoj pa Matija ni imel miru. Že ko je sedel na vozu, je mrmral v noč, oziral se na Pavleta, mahal z roko in si tlačil klobuk na oči. Tedaj ga je zaprašal voznik:

„Kaj, Matija, da si nocoj tako vzkipel?“

„Ti nemara misliš, da mi je kaj zato, ker so me našemili... Pa ni tisto! Naj imajo veselje, pobje, čeprav se ne spodobi zame, starca, briti norce na svatbi. In če so mi eno nogo izpahnil — naj, saj mi je Bog dal dve! Ampak, vidiš, za Pavleta mi je. Tako je sedel tam med njimi kakor nag vrabček, ki so ga vrgli iz gnezda!“

„Saj se mu je dobro godilo — kakor nam!“ se je čudil voznik.

Toda Matija se ni dal zmotiti. Kadar je začel govoriti (in bilo je malokrat), ga ni nihče zmedel.

„Seveda mu ne bo dobro! Kolikokrat me je izpraševal: — Ali ostaneš tudi potem pri nas, ko bom jaz gospodar? — Seveda ostanem, sem ga tolažil, midva bova skupaj gospodarila, Pavle. Vse mi je razložil, kako bo uredil: travnike ob vodi, ki jih reka potaplja, bo prodal in kupil boljše pod hribom; pitano živino bo redil v hlevu; gozd bo gojil in delal splave, na pognojenih njivah bo sejal rž, pšenico in oves; hišo bo prezidal in hlev... Povem ti, da ni tako razumnega otroka v dolini. Zmerom modruje kot velik, in ko bi ne bilo tako, kakor je, bi bil gospodar, da mu ne bi bilo para daleč naokrog!“

Voznika ni Matijevo pripovedovanje prav nič zanimalo, vrhutega ga je jezilo, da mu je dež začel premakati obleko in da mora sedaj voziti po blatni, temni cesti, mesto da sedi v veseli svatovski sobi. Zato je zagodrnjal:

„Lep gospodar bi to bil! Le poglej ga, kak je! Ves zelen in krivovrat...“

Matija je vzrojl.

„In kdo je kriv, da je tak? Povej mi, kdo je kriv?“

Fant se je nasmejal.

„Jaz že ne in ti tudi ne, Matija!“

„No, vidiš, prav si povedal! Taki ste vsi. Kdo je meni izpahnil nogo? Ti ne in Baštja ne in Mozetič ne in jaz tudi ne. Sama se je. In če bi Pavle stopil pred tebe in bi te vprašal: ‚Zakaj imam jaz krivo glavo in ne ti?‘, bi se mu nasmejal, kakor si se meni, in bi mu odgovoril: ‚Kaj hočeš? Tako je.‘“

„Saj je res tako!“ je dejal voznik.

„Zato pa!“ je pritrdil Matija, dasi ni vedel, kaj je fant rekel. „In če bi Pavle stopil pred Grofa in bi ga vprašal: ‚Kdo je kriv, da jaz ne bom mogel biti gospodar, čeprav me je Bog ustvaril za gospodarja?‘, bi Grof hinavsko vzdihnil in bi odgovoril sinu: ‚Res nisi za gospodarja. Pa kdo je kriv? Tako se je naredilo!‘“

„Kako pa ti misliš, Matija?“ je vprašal voznik, sam pri sebi pa je dejal: „Glej ga modrijana! Kdo bi rekel, da se s takimi rečmi ukvarja!“

„Če strela razkolje bukev, ji ni zameriti, ker gre tako, kakor jo zanese veter; če voda odnese les ali če toča pobije pšenico — kaj hočeš? Brezumne stvari so in ne vedo, kaj delajo. Človeku pa je Bog dal pamet in vest in zato naj gleda, kaj počne!“

Fant ni vedel, kaj naj misli in kako bi odgovoril, zato je samo švrknil po konjih in rekel:

„Hm.“

„Saj sam vidiš,“ je nadaljeval Matija. „Zato pravim, da je nekdo kriv, če je Pavle . . . tak. In jaz vem, kdo je kriv.“

„Oho-o-o!“ je zakričal voznik. „Zavozila sva jo, Matija! Še v pekel bi ne našel človek poti po taki temi. Na levo bi bil moral zaviti čez polje, pa sem gnal naprej ob vodi. Tuji konji, temna pot — potem pa vozi in ne zavozil!“ je rekel, zaklel in obrnil.

„Da, zavozil je, ko je vzel rajno Tono. Ko bi jaz imel kaj besede v hiši, bi mu bil rekel: Ti, nikar! Kaj boš z njenim denarjem, če nje ne maraš? — Njega pa je bodlo in kljuvalo: denar, denar . . . Ampak z denarjem je tako: danes je, jutri ga ni več, miru v družini pa ne vzame ne slaba letina, ne huda ura. Toda Grof si je zabil v glavo, da mora kupiti Gaštrov gozd, in če bi ga ne bil kupil, bi bil šel in se sredi gozda obesil. Tak je, brez vesti . . . Zato pravim, kriv je, Grof je kriv.“

„Zakaj je Grof kriv?“ je vprašal voznik.

„Takrat, ko je Tona nosila Pavleta, je gospodar prodal Lahom les in je popival vsak večer, kakor bi bil ob pamet prišel. Res ne vem, kaj mu je bilo . . . kakor obseden . . . in ravno takrat. Vsak večer ga je čakala dobra večerja na mizi, pa ga ni bilo. Družina je posegla parkrat v skledo, potem pa so se izgubili kakor tatovi in kakor bi vsak komaj čakal, da se pokriža. In ni čuda! Tudi hlapec čuti in dekla, kadar ni kaj prav v hiši. Pogledaš Tono, kako sedi pri mizi in se ne dotakne žlice, vsa je blede in vpadla, le oči so še večje in polne solza — pa jej, če moreš! Tako je sedela tam med nami, revica, in nam še prigovarjala, naj zajamemo . . . Veš, nimam hude jeze, ampak tedaj bi bil šel v krčmo, pograbil gospodarja za vrat, ga privlekel v hišo in treščil ob tla kot mačko ter mu zakričal: Vidiš, to je tvoj dom in to tvoja žena!“

Voznik je začel umevati Matija in je tiho zamrmral:

„Ni prav, če gospodar popiva, ne.“

„Tako sem zvečer ležal na peči, Tona pa sedi pri mizi in si s predpasnikom otira solze. Rekel bi ji kako dobro besedo, pa sem okornega jezika; umrl

bi lahko z njo od žalosti, a tolažiti ne znam. Še zaspal sem na topli peči, stari norec, ona pa sedi in joka . . . Kaj hočem? Stara kri je lena in podnevi sem delal . . . Ko se zbudim, pogledam po sobi — o, da bi nikoli ne bil odprl oči! Grof se je razkoračil pred gospodinjjo in zamahnil nad njo s stolom, ona pa stoji pred njim kakor malopridno dekle pred župnikom; glavo je sklonila, roke povescila in si ne upa izpregovoriti besede. Sam angel varih me je takrat zbudil, da sem zakričal gospodarju: Udari, Grof, če te ni sram! Tedaj je vrgel stol v kot, odšel in zaloputnil vrata za sabo, Tona pa je padla po tleh kot snop pšenice. In vidiš, tisto noč se je rodil Pavle . . . Kaj kolneš, fant? Res je. Tisto noč se je rodil Pavle in zdaj hodi za očetom s svojim skrivljenim vratom in potlačeno glavo kot slaba vest in mu govori: Jaz bi moral biti gospodar, pa ne bom . . .“

Pot je vodila zopet ob vodi, ki je nevidna šumela v strugi, konji so brodili po lužah, da je včasih drobno blato škropilo popotnikoma v obraz, premočena obleka se jima je hladno ovijala krog telesa, toda voznik ni tega čutil. Tisto noč se je torej rodilo to drobno telesce, ki leži sedaj pod kosmato odejo tam zadaj na vlažni slami . . . rodilo se je — ko bi se ne bilo nikoli! Moško srce je imel voznik, ki je bilo vajeno polnočnega požara, velike povodnji, nagle smrti, a sedaj ga je stisnilo v grlu in dejal je:

„Morda še zraste in se utrdi. Bog bo dal, da bo vse dobro.“

„Saj ti pravim, da je očetu vedno za petami kot slaba vest . . . in če bi bil velik in močan kot gora, bi ne dobil posestva. Veš, tista ga je popolnoma zaslepila . . . Ne da bi verjel vražam — kristjan sem — ampak ravno tako je, kakor bi mu bila naredila. Če je njegova dekla in če jo vzame — naj bo! Saj jih je že več tako naredilo in so pošteni ljudje. Ampak kakor je prej delal, to ni prav. Tri mesece je ležala Tona v sobi in ves božji dan gledala proti vratom, kdaj stopi gospodar v hišo, pa ga le ni bilo. Jaz sem se rad mudil pri njej, da ji včasih odženem muhe s postelje, ali ji podam kozarec vode, ampak ona je čakala njega. In vidiš, tisti dan, ko je umrla, mi pravi proti večeru: ‚Pojdi, Matija,‘ pravi, ‚pojdi in ga pokliči. Povedati mu moram nekaj.‘ Jaz grem iz hiše in vidim, da stoji Grof z Ančko pred hlevom. Ko me zagleda, ji začne naglas pripovedovati, češ, naj slišim tudi jaz:

— Prašiče se mora dobro krmiti, ali pa nič. Kaj pa je, Matija?

— Tona je rekla, sem dejal, da pridi malo k njej. Ima ti nekaj povedati.

— Precej pridem, je odgovoril in je ostal.

Tako sva čakala nekaj časa s Tono, pa ga ni bilo. Tona je gledala v vrata, kot bi ji imelo priti

skozi je odrešenje, jaz pa sem stopical po sobi in si nisem upal pogledati tja k postelji. Potem mi pravi ona: „Pojdi, Matija, in mu reci, da ga lepo prosim naj pride!“ Jaz grem in vidim: še vedno stoji tam in se pogovarja:

— Kakor sem rekel: dobro jih bo treba krmiti, če mislimo pozimi mastno beliti . . . Aha, si ti, Matija, pravi, precej pridem, precej — in je ostal.

Jaz grem v sobo kakor grešnik k spovedi. — Takoj pride, Tona, ji pravim, zunaj ima nekaj opraviti. Sam vem, da mi ne bo verjela, ampak srce mi ne dá, da bi ji povedal po pravici. Tona gleda v vrata in na obrazu ji poznam: umrla bo, preden bo njena ura, če ga ne bo. Prsti ji drgetajo na odeji in usta ji love zraka kakor ribi, kadar jo vrže ribič na suho . . . Čakala je, a ko ga ni dočakala, mi pravi: „Pojdi, Matija, in reci, da ga za božjo voljo prosim!“ Jaz grem, gospodar pa še vedno stoji pred hlevom in pravi Ančki glasno:

— Potem bo tudi repo treba pospraviti. Jutri bi . . .

Mene pa je takrat pograbilo in zakričal sem nad njim, čeprav mi je gospodar:

— Zlodej naj vzame repo, ti pa pojdi v hišo!

Tedaj je šel brez besede, pa je ni več dobil žive, Bog se ga usmili! In vidiš, niti štirje tedni niso pretekli od tistega dne, in je že svatba pri Znoju. Kaj pa! Doma ne bo, ko še vse diši po kadilu in mrliču. Res, kakor bi mu bilo narejeno ali kakor bi mu bil Bog zakrknil srce kot Faraonu. Tudi svatje niso nič boljši; pijejo in plešejo in se hlinijo, dokler jim plačuje. Ko sta pa bila Grof in Ančka na oklicih, so sami odmajevali z glavo in me po ovinkih spraševali, kako je in kaj. Ampak to še vse nič ni; vest včasih zadremlje, zaspil pa nikoli ne. Toda zaradi Pavleta . . . vidiš zaradi njega mi je hudo. Bog mu je rekel: Gospodar boš, Grof pa pravi: Nak, drugače bo . . .

To je povedal Matija in je za dolgo utihnil. Voz je bil prišel zopet do razpotja in zavil na pravo stran, voznik pa je sedel zatopljen v žalostne misli in je komaj vedel, da drži vajeti v rokah. In kakor je ugibal ter pretehtaval semintja, si je moral reči: Ni prav. Zato je naenkrat izpregovoril:

„Ti, Matija!“

Matija je molčal.

„Ti, Matija!“ je še enkrat zaklical in ga je sunil.

„Kaj je?“

„Jaz ne bom več Grofovega vina pil in Reza tudi ne bo plesala na njegovi svatbi. Ná vajeti in vozi sam, jaz pa grem nazaj. Ne enkrat se ne bo

več Reza obrnila pri tisti prokleti harmoniki in če jo za lase spravim domov.“

Tako je rekel in vrgel Matiju vajeti ter stopil z voza in odkorakal po blatni cesti. A komaj se je bil parkrat prestopil, je Matija ustavil in ga zaklical:

„Ti, Kovačev!“

„Kaj bo?“ se je odzval fant.

„Pridi bliže! Pošten si, to se ti pozna. Ampak ni bilo prav, da sem ti vse to pripovedoval. Živi duši še nisem črnil besede in bi je ne bil, če bi mi ne stopilo vino v staro glavo. Rajši bi dal zadnjo kapljico svoje gnile krvi, kot da zvedo ljudje te reči.“

„Že prav, Matija. Lahko noč!“ je dejal fant in je odkorakal na eno stran, voz pa se je odpeljal na drugo.

* * *

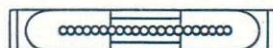
Res je stopilo vino v staro glavo. Voz še ni bil na pol poti do doma, ko se je nenadoma ustavil. Matiju so bile ušle vajeti iz rok, opojena glava mu je omahnila na prsi in po njegovem poštemem, grdo našemljenem obrazu je obilno lil drobni jesenski dež na ta stara nagubana lica in med gubami se je nabirala razmočena moka.

Ko se je voz ustavil, se je zgenilo zadaj na slami pod kosmato odejo. Pavle se je dvignil in pogledal krog sebe. Dokler je bedec poslušal Matija, ga je obhajala le neizmerna žalost, a ko je sedaj opazil okorni voz sredi temne, blatne noči, sredi strašnega jesenskega dežja in spečega Matija, ga je pograbila brezumna, otroška jeza, jeza na očeta, ki ga je zatajil, jeza na samega sebe, ki mora sedaj ležati tu na mokri slami, ko tam v Znojevi gostilni svatujejo, jeza na Matija, zloslutnega pre-roka. Posegel je po vajetih, jih nategnil z vso močjo otipal bič, ga zavihtel nad konji in udaril:

„Vidiš, takole se tepe . . . takole . . . in še bolj . . . Le divjajte! Do krvi vas bom bičal . . . Vidiš, takole zna udariti Pavle . . . in še huje! In še huje . . .“

Konji so zbesneli v noč in Pavle je bičal.

Le udari, Pavle! Tebe sem gledal, Pavle, ko si skočil, življenja poln in moči, za ribo v vodo, pa sem se zmotil. To nisi bil ti! Krepkeje udari, Pavle! Tebe sem videl, mladeniča, ko si ležal na splavu in štel v mladih, sladkih mislih neštete zvezde neba, pa nisem prav videl. To nisi bil ti! Z vso močjo udari, Pavle! Nate sem mislil, ko sem gledal gospodarja, ki stoji pred cerkvijo svete Katarine in se ozira po kruhorodnih njivah, pa sem se zmotil. To nisi bil ti! Matija govori resnico in bil dal „zadnjo kapljico svoje gnile krvi“, preden se zlaže. Udari, Pavle, in naj počije oje in naj se zgrudijo konji, ti udari in ne izpusti biča!

Moški glas
in Bariton solo

Plesivica!

Veseli družiki, zbrani na Plesivici dne 1. VIII. 1907 aspromin

Alligretto

Alor

Ple-si-ri-ca Ple-si-ri-ca o krasni kraj o rajski kraj o rajski kraj nas

Amorser

Ob vāri Bogobvari Bog

Alor

sve-tu. Va-ri Bog te trajno vbojem mi-lim sve-tu, obrari Bog obrari

Gitara

Bog te trajno omilem ove-tu.

Šentjurij ob j. žel dne 15. 8. 907

Ipavci.

Prilog k zgodovini slovenske pesmi. — Spisal Janko Barle.

(Konec.)

Dr. Gustav Ipavec.

dr. Gustavu Ipavcu se je dosedaj malo pisalo, a temveč njegovega pelo. Mora se priznati, da niso pesmi nobenega slovenskega skladatelja, niti samega dr. Benamina Ipavca, toliko prodrle med narod kakor pesmi dr. Gustava Ipavca. Njegova: „Kje so moje rožice?“ se je pela in se še poje v vsaki slovenski hiši, pa tudi v vsaki hrvaški družbi, tako da se je že ime skladateljevo pozabilo, a pesem je ostala kot narodna svojina. Pesem „Slovenec sem“ se je pela in se še poje po vsem slovanskem jugu, in če se le kje oglasi kvartet, gotovo ne manjkata bodisi na Slovenskem, ali pa na Hrvaškem njegovi: „V mraku“ in „Planinska roža“. Tudi pesem „Tam za goro“ se je prepevala pred petdesetimi leti z istim navdušenjem, kakor se še danes poje. Gotovo je lepa lastnost skladateljevega daru, da je umel tako osvojiti srca, gotovo je to lep dokaz, da je skladatelj zadel pravo struno, če so njegove pesmi toliko časa ostale narodu mile in drage. Glasbeni kritiki naj imajo glede tega svoje nazore, a meni je znamenje, da je pesem dobra, če se rada in mnogo poje. Ne oporekam, da je druga pesem muzikalno višja od te, da je zložena po vseh pravilih glasbene umetnosti, ali kaj pomaga, če si ne osvoji ljudskega srca, če je, enkrat peta, za vedno pokopana v društvenem arhivu. Mi še vedno potrebujemo pesmi, ki naj nas navdušujejo in blaže, pesmi, ki jih v resnici in radi pojemo. Ne bom tako kmalu pozabil enega večera v belem Zagrebu. Bil sem v prijateljski družbi in prepevali smo razne slovenske in hrvaške pesmi. Zadnja pesem, s katero smo se poslovili, je bila Sattnerjeva „Pogled v nedolžno oko“. Še nam je ta zares lepa pesem odmevala v srcu in ušesih, ko smo korakali proti domu. Kar se iz postranske ulice oglasi lep kvartet: pel je isto pesem. Šli smo dalje, prešli več ulic in zopet je prihajala pevska družba, malo bolj navdušena in preprosta, a na uho so mi doneli zopet znani akordi iste pesmi. Poslovil sem se od prijateljev in sam korakal proti svojemu domu. Ulice so bile prazne, le blizu mojega doma mi je prihajal naproti neznanec, kateri je polglasno, sam za sebe prepeval: „Nikar, nikar se me ne boj!“ Čudil sem se in blagroval skladatelja, ki je s svojo skladbo tako umel osvojiti ljudsko dušo, da jih je

brez kakega dogovora toliko uživalo v njegovi pesmi, ko gotovo mnogi niso znali niti vprašali, kdo je pesem zložil: glavno jim je bilo, da jim je ta pesem šla k srcu. In tako so se srcu prilegale tudi pesmi dr. Gustava Ipavca.

Bilo je pred dvema letoma v jeseni, ko sem ga zadnjič videl. Prihajal sem takrat ravno od brata mu Benamina iz Gradca. Sedela sva v utici na njegovem vrtu in zvesto sem poslušal njegove glasbene spomine. Govoril je počasi, mirno, kar je rekel, je prihajalo tako na dan kakor se je spočelo v njegovem plemenitem srcu. Bil je mož brez laskanja, vendar ljubezniv, a vse njegovo delovanje je prevečala iskrena domovinska ljubezen. Odločen narodnjak in kremenit značaj, je bil narodu v Šent Jurju in okolici voditelj in učitelj. Ni mu bil samo telesni zdravnik, ni mu samo zlagal lepih pesmi — poučeval ga je tudi v gospodarstvu, posebno v sadjereji, a kot župan je deloval več nego trideset let v prosep in korist svojega rodnega trga. Še pred dvema letoma je bil mož krepak, hodil je ravno in brez palice in četudi ni bil tako gibčen kakor njegov starejši brat Benjamin, vendar bi vsakdo sodil, da ga bomo Slovenci še dolgo imeli. Nisem pač tedaj mislil, ko sem se poslavljaj od njega, da se poslavljaj od njega za vedno in da bodem te črtice o njem pisal že po njegovi smrti.

Gustav je zagledal luč sveta dne 15. avgusta l. 1831. Kako je bilo življenje v očetovski hiši, sem že povedal, pa je lahko umljivo, da se je tudi Gustav že v otročjih letih navzel ljubezni do glasbe. L. 1842. je odšel na celjsko gimnazijo in se tam skupaj z bratom Benjaminom uril v glasovirju in glasbi. Maturo je napravil v Gradcu l. 1848. in je — kakor sem že omenil — došel brata, ki je izgubil nekoliko let zaradi bolezni. V slovenskem pevskem društvu v Gradcu je brata Benamina kot pevovodja večkrat nadomestoval, vendar sam ni skladal. Zapisal se je na „Medizinisch-chirurgische Lehranstalt“ v trdni nadi, da bode po dovršenem tretjem letu stopil v četrto leto na medicinski fakulteti na Dunaju in tako postal doktor zdravilstva. Žalibog, je bila ta postava v treh letih zopet odpravljena in morala sta z bratom zopet v prvo leto medicine na Dunaj, kakor sem tudi že povedal. L. 1854. sta se peljala z bratom na Dunaj, in sicer od Mürzzuschlaga do Glognice še s

pošto. Prihodnjega leta je bila pa železnica že napravljena in Gustav se je peljal z njo na dan otvoritve čez Semering v Gradec.

Prišedši na Dunaj, sta se seznanila brata z izvrstnim pevcem dr. Satterjem, ki je bil doma iz Šent Petra pod Svetimi gorami. Ta je zahajal mnogo v nemške kroge in je rad in dobro pel. Pel je tudi pri Ipavcih. Enkrat je rekel dr. Satter Ipavcu: „Zakaj pa ne bi tudi ti ene slovenske pesmi napravil?“ Te besede so Gustava vzpodbudile, da je zložil: „Zvezdo“ („Tam za goro“), a ker ni imel pripravnega besedila, jo je zložil na besede: „Luna sije“. Satterju je pesem jako ugajala, a pela se je prvič v Celju pri utemeljenju čitalnice. Besede je napisal znani Davorin Trstenjak, kateri je leta 1861. prišel za župnika v Šent Juri in se z Gustavom tesno sprijateljil. Trstenjak je napisal besedilo tudi za Gustavovo pesem „Lipo“ in eno budnico. „Lipo“ je pel prvič pri neki slovesnosti v mariborski čitalnici šentjurski kvartet, v katerem sta bila oba Ipavca, župnik Ripšl in njegov brat ranocelnik Miklavž.

Gustav Ipavec je bil dne 9. junija 1858 na dunajski univerzi promoviran za doktorja medicine in je odšel najprej k svojemu svaku Čampu, ki je tedaj služil kot uradnik pri sodišču v Budimpešti. Sestra, omožena s Čampom, mu je obolela in hotel je biti pri njej, da jo zdravi. V Budimpešti je ostal Gustav do 8. septembra in se 10. septembra povrnil v Šent Juri. Dne 10. septembra 1858 je začel svojo zdravniško prakso, ravno na isti dan kot pred tridesetimi leti njegov pokojni oče. Bil je neposredni naslednik svojega očeta, in kakor mu je oče slovel kot dober zdravnik, tako si je tudi on kmalu pridobil zaupanje ljudi v vsej okolici. Tudi on se je specialno naobrazil za zdravnika očesnih bolezni, pa so ljudje od blizu in od daleč iskali pri njem v tej bolezni pomoči.

Kmalu nato se je oženil. Pri župniku Dragotinu Merku je spoznal njegovo nečakinjo Karolino Amon (rojeno 11. septembra 1837), katero je zaprosil za ženo. Poročila sta se na njen rojstni dan dne 11. septembra 1860 v cerkvi Marije Gradec. Nežna ljubezen, ki je zvezala ti dve plemeniti duši, je ostala neskaljena do ženine smrti, dne 2. avgusta 1904. Umrli sta na isti dan kot Ipavčev oče. Zaspala je v moževem naročju. Srečni zakon je blagoslovil Bog z mnogimi otroki. Najstarejši sin Gustav je umrl 23 let star, ko je dovršil učiteljsko pripravnico. Sin Lojze, dober orgljavaec, je stopil v kapucinski red in umrl v Knittelfeldu v svojem 30. letu. Hčerka Minka se je omožila z nadsvetnikom deželne sodnije v Mariboru, Tomažem Cajnkarjem. Druga hčerka Karolina, izvrstna igralka na glasovirju, je vzela

trgovca v Šent Jurju, navdušenega narodnjaka Janka Artmana. Sin Marko je umrl kot otrok dve leti star, a v sedmem letu je umrl sin Benjamin. Ta je bil tudi zelo muzikalno nadarjen in je že kot otrok izvrstno igral gosli. Stric Benjamin, ki sam ni imel otrok, ga je hotel posiniti. Sina Josip in drugi Benjamin sta se oba posvetila zdravniškemu poklicu. Prvi je doma v Šent Jurju nasledoval očeta, a drugi je vojaški zdravnik. Hčerka Emilija je umrla doma v Šent Jurju v 22. letu svoje dobe, a najmlajši sin Marko je napravil doktorat prava in je sedaj uradnik v Gradcu.

V „Pesmarici za kratek čas“, ki jo je leta 1839. izdal Gustav z Dragotinom Ripšlno in bratom Benjaminom, je uglasbil Gustav te pesmi: „Veseli popotnik“, „Sitnoba“, „Hrepenenje po domovini“, „Domovini“, „Slovenska dežela“, „Bokal“ in tri „Napitnice“. Ker je živel med narodom, je vedel, česa narodu najbolj treba, namreč domačih moških zborov. Brat Benjamin je skladal razen večjih del največ samospeve s spremljevanjem na glasovir; njegove pesmi, razen že znanih zborov, so namenjene največ za salon, za izbrano družbo. Gustav pa, sam demokrat, je prodrl dalje med narod in njegove pesmi se ravno tako lepo slišijo in tako rade pojo v pevski dvorani kot pod milim nebom. Samospevov je napisal samo pet: „O polnoči“, „Pobratimija“, „Slovo od Milice“, „Moja pesem bo nosila“ in „Čolnčku“. Te pesmi so manj znane.

Pokojni dr. Gustav Ipavec je bil zelo bogat v melodijah. Glavno pri njem so bile besede; če ga je pesnik s svojimi besedami navdušil in osvojil, je napev hitro napravil. Dobro mi je rekel: „Lepa pesem se sama poje, je tako, je tako!“ In tudi je. Zakaj so naši skladatelji toliko segali po Prešernovih, Jenkovih in Gregorčičevih pesmah? Ne bom pretiraval, če rečem, da iz teh pesmi samih zveni neki sklad, neka melodioznost že nam navadnim ljudem, kaj šele glasbeniku. Večkrat sem že s svojimi muzikalnimi prijatelji pregledaval razne pesmi; nekatere so samo prelistavali, pri drugih so se zaustavljali in precej rekli: To bi bilo nekaj. In tak fini pesniški okus je imel tudi Gustav Ipavec. Če je dobil kako lepo pesem, so mu prihajali napevi tako na dan, da večkrat ni vedel, za katerega bi se odločil. Zoprno mu je pa bilo skladati pesmi, ki so že imele svoje napeve; za to se je redkokdaj odločil.

„Nobena pesem me pa ni tako mučila“ — mi je rekel enkrat — „kakor pesem: ‚Kje so moje rožice?‘ Za to lepo Orožnovo pesem sem imel gotovo sto napevov, ali nobeden se mi ni zdel pravi. Nekega zimskega popoldneva sem bil pa poklican k bolniku onkraj Ponikve. Ko sem prišel domov, je bila že

noč in mrzlo je bilo, zato mi je bilo prav ugodno, ko sem stopil zopet v svojo sobo. Po večerji sem sedel h glasovirju; začnem igrati in naenkrat se je pesem sama napravila, bi rekel. Igral sem pesem še enkrat in jo tudi precej zapisal. Potem sem pa poklical svojo ženko in ji rekel: Zdaj pa poslušaj! To je moja najlepša pesem. Igral sem pesem enkrat, dvakrat, in potem je ona zapela prvo kitico. Začela je peti tudi drugo kitico, ali ni je dopela, ker so jo solze oblile in mene tudi.¹

Gotovo ni Slovenca, ki bi mu ne bila znana Gustavova pesem „Slovenec sem“. Pela se je že mnogo, poje se in se bode še pela in navduševala narod. Zanimivo je, kako je Ipavc to pesem zložil. Ko je šel neke nedelje od maše, je prihitel za njim domači učitelj Vučnik in mu dejal: „Gospod doktor, to bode pa nekaj za vas!“ Dal mu je Gomilščakovo pesem „Slovenec sem“. Poznal je res dobro Gustavovo naravo, ker čez četrte ure je bila pesem že zložena in napisana. Ipavec je zadel pravo struno, ker je pesem vsakemu ugajala in se hitro razširila. Dekan in župnik na Vranskem, Anton Balon, je zbolel na očeh in se prišel k Ipavcu zdraviti; znan je bil ž njim še od svoje nove maše. V pogovoru sta prišla tudi na pesem, „Slovenec sem“ in tedaj mu je dekan rekel: „Ta vaša pesem me je pa marsikak petak stala!“

„Kako to?“ je vprašal začudeno doktor.

„Precej izveste“ — mu je odgovoril dekan. „Ko je bilo moje godovno, so prišli k meni godci iz Šmarja pri Jelšah in so mi pesem zaigrali. Meni je pesem tako ugajala, da sem šel precej med godce in jih vprašal: Kje ste pa to pesem dobili? Ko so mi povedali, kaka je to pesem in čigava je, sem jim dal petak in rekel: Pa jo bode še enkrat zaigrali. To so bili muheljni! Ko so naslednja leta zopet k meni dohajali, so mi zaigrali vselej najprej to pesem in seveda petak ni smel nobenkrat manjkati.“

Celjanski doktor, prerano umrli Šuklje, je pripovedoval enkrat dr. Gustavu Ipavcu, kako je potoval kot dijak po Savinjski dolini. Imeli so lep kvartet in malo denarja. Potovali so vendar tri tedne in dobro živeli, ker je plačala vse Ipavčeva pesem

„Slovenec sem“. Ko so kam prišli, so zapeli najprej to pesem, in naenkrat je bila miza polna. Navedel sem vse to, da se vidi, kako so Gustavove pesmi delovale med narodom in kako so se povsod hitro priljubile.²

Skoraj vsaka Gustavova pesem ima svojo zgodovino. Zlagal jih je največ tedaj, ko ga je kaj na to vzpodbudilo, pa se zato lahko o njegovih pesmah reče, da so šle iz srca k srcu in so se prav zaraditega narodu tako omilile.

Ko so šli leta 1878. slovenski fantje v Bosno, je vzpodbudilo to Gustava, da je uglasbil pesem „Savsko“ na besede Ivana Zupana: „Šume, šume vrhovi dreves“. Vedel je, „kako, kako je bilo težko, podati v tujo se stran“, kjer je mnog naših fantov našel hladen grob. Pesem je naslovil: „Slovenskim rezervistom“ in jo poslal dr. Jožefu Sernecu v Celje.

Lepa pesem „Oblaček“ (besede Nenadove: „Pod nebom gre oblak...“) je pa tako nastala. Ko se je Ipavčev sosed Frančišek Crnovšek ženil, je prišel na ženitnino tudi njegov brat iz Zagreba in pripeljal seboj prav dober kvartet. Čudno lepo so peli in napravili tudi dr. Ipavcu podoknico. On jih je ves ganjen poslušal, stopil k oknu, zahvalil jih in dejal: „Zato bode pa nekaj dobili, ne bodem ostal dolžan“ in čez par dni jim je poslal pesem „Oblaček“. Za Slomškovo slavo v Mariboru je pa napisal zbor s tenor-solom: „Zvečer“ („Glejte že solnce zahaja“). Jako mu je ugajal lepi bariton dr. Bele Stuhca in ko ga je slišal enkrat peti, je napisal za njega: „Planinsko rožo“. Zložil jo je na vozu, ko se je peljal v Šmarje in nazaj. Ko mi je pripovedoval o „Planinski roži“, je pristavil: „Tisti glas me je vabil. Če slišim lep glas, ali pa če dobim lep tekst, se kar razburim. Enkrat sem bil pa hud. Moji „Planinski roži“ so nekaj dostavili — rep.¹ To me je razjezilo.“

Mešani zbor: „Pozdrav“ („Pozdravljam te, gorenjska stran“) je zložil Ipavec za sedemdesetletnico Davorina Trstenjaka, ki je bil takrat župnik v Starem trgu. Na slavnost, katero je priredilo „Ptujsko pevsko društvo“ in na kateri se je ta pesem prvič pel, je prišel tudi dr. Gustav Ipavec. Pesem je občinstvu zelo ugajala. Ko se je Ipavec v Pragerskem sešel z vrlim narodnjakom, trgovcem Antonom Jurca, ga je ta objel in mu začel peti: „In še enkrat, gorenjska stran...“

V osemdesetih letih je imel dr. Gustav Ipavec v Šentjurju lep mešani zbor. Bilo je nekoliko šentjurskih deklet, prav dobrih pevk, tenorista Lavrič in učitelj Vučnik in še nekoliko pevcev. Gustav je imel pevske moči pri sebi, a večkrat je manjkalo pri-

¹ To dogodbo sem opisal v črtici: „Kje so moje rožice?“ (gl. Prosvjeta od l. 1907. str. 7.). Ko je blagi skladatelj to črtico prebral, mi je pisal dne 11. januarja l. 1907. pismo, katero dokazuje, da je nosil v prsih rahločutno, poetično srce. Piše mi: „In zopet je mirna, svitla zimska noč. Čital sem čudovito črtico: Kje so moje rožice? Kako so mile solzice rosile lice preljube moje in nepozabne mamice, ko je pela prva Orožnova: Vse mine, tako so sedaj otožne solze močile oko trudnega, sivega starčka. Bila je ljuba, draga, sveta noč! nepopisljivo mirna in tiha! Bog z Vami in z našo milo domovino!“

² Mislil je na konec, katerega je pristavil Feliks Stegnar. Gl. M. Hubad: „33 mešanih in moških zborov“, str. 49.

pravnih pesmi, pa ga je to vzpodbudilo, da je sam marsikatero pesem zložil za ta pevski zbor. Od teh pesmi omenjam: „Lahko noč“ („Lahko noč, dekle sladko, rožce glavce so nagnile“), katera je izšla v Hubadovi zbirki v „Glasbeni Matici“.

Razni so bili vzroki pri dr. Gustavu Ipavcu, da je pesmi skladal. Silil se gotovo nobenkrat ni. Večkrat ga je neko notranje zadovoljstvo vzpodbudilo, da je zapel sebi in narodu, drugikrat kaka nova, lepa pesem, katero je čital, in če je kdaj slišal mnogo igrati ali peti, so se vzbudile tudi v njem melodije, katere so do tedaj počivale v njegovi duši.¹ Mnogokdaj so ga tudi naprosili, posebno pri raznih domovinskih in cerkvenih svečanostih, da kaj napiše, kar je tudi storil. Z bratom Benjaminom je podpiral tudi „Vrtec“ z otročjimi pesmicami, katerih je zložil mnogo. Učitelju Antonu Kosiju v Središču je dal kakih 14 otročjih pesmic, da jih priobči v svojih spisih za mladino. Otroke je posebno ljubil in jim je rad zapel. Ko je l. 1890. bral v Tomšičevem „Vrtcu“ preprosto pesmico češke pisateljice Vilme Sokolove: „Kdo je to?“ („Znate li me? Ali ne?“) mu je ugajala ta pesmica o Anici tako, da jo je precej uglasbil. Dobri dedek jo je posvetil svoji vnučici, kakor je sam napisal:

Ker se pesem lepa mi
mična in vesela zdi,
vglasbil sem jo vnučici,
Cajnkarjevi Anici!

Vseh pesmi je uglasbil dr. Gustav Ipavec čez šestdeset, od katerih jih je še blizu štirideset netiskanih. Bilo bi dobro, da se pregleda ta njegova glasbena zapuščina in izda to, kar bi naše pevske kroge zanimalo. Morda bode storil to njegov sin Josip, ki je sam več skladatelj. Razen že omenjenih pesmi naj navedem tu še te-le moške in mešane zборе: Rožmarin, Mornarska, Sokolska, Pri Savici, Kukavica (dve skladbi, ena tiskana v „Novih akordih“, zv. III., štv. 1.), Večernica, Poročni zvon, Pod prozorom, Tiček, (mešan zbor, „Novi akordi“, l. I., štv. 2.), Na plesu (moški zbor, „Novi akordi“, l. IV., štv. 5.), Tri čašice, Lahko noč, Korotan, Ljubezen obnovljena, Molitev, Naše gore (mešan zbor z baritonskim samospevom, gl. M. Hubad: 14 moških in mešanih

zborov), Moja zvezda, Veseli pevec, V tihi noči, Milada, Večerna, Avstrija moja, Budnica, Molitev (druga), Planinar, Na ples, Hišica očetova, Na dr. Prešernovem grobu, Brodar (moški zbor, gl. M. Hubad: 14 moških in mešanih zborov), Mlinar, Slovo od lastovke, Domovini, Danici, Kdo je mar?, Slovensko dekle, Jadransko morje, Slavnostna pesem, Popotna pesem, Pet čaša, Nazaj v planinski kraj, Slovo od doma, Planinec (moški zbor, gl. M. Hubad: 14 moških in mešanih zborov), Logarjevi dolini, Slovenski svet ti si krasan, Zagorska, Slovo od doma (mešan zbor, zložil 5. novembra

DR. JOSIP IPAVEC

1906, besede Jos. Cimpermana) itd. To je lepo število pesmi. Vendar je pesem Ipavca kot sivega starčka še vedno veselila. Ko sem bil zadnjikrat pri njem, mi je rekel: „Zdaj sem pa nekatere lepe pesmi dobil, zdaj jih bom pa delal.“

Dr. Gustav Ipavec je bil vrl narodnjak. Že iz popisa njegovih pesmi se razvidi, da je najrajši komponiral take, v katerih je bil domovinski značaj. Svojega narodnega prepričanja ni nikdar zatajil in prav on je mnogo pripomogel, da se je v Šent Jurju in njegovi okolici tako lepo razvila narodna zavest. Vendar ne samo za Slovence, nego tudi za druge slovanske brate je imel odprto srce; posebno je pa ljubil Hrvate. Že ko je bil v Gradcu v sedmi in osmi šoli, se je družil najrajši s Hrvati, s katerimi je sedel (bili so takrat tamkaj štipendisti: Baltić,

¹ Jakob Kočever, od 1. majnika 1873 kaplan v Šent Jurju na južni železnici, umrl kot deficient v Novi cerkvi, je pripovedoval, da je Gustav Ipavec kaj rad poslušal cigansko godbo. Če so prišli ciganski muzikantje v Št. Juri, tedaj je vsakikrat prišel dr. Gustav Ipavec h Kočeverju in ga je naprosil, da ga je zvečer spremljal v gostilno, kjer so cigani igrali. Tam jih je poslušal in je ostal, dokler je koncert trajal, dočim ni bil navajen gostilniškega posedanja. Kočeverju je rekel, da po takem koncertu doma h glasovirju prisede in da tedaj najrajši komponira.

Ivić, Kasumović, Vukasović) v zadnjih klopeh. Tudi oni so ga cenili in klicali so ga po hrvaško: Ipavić. Kasneje so se njegove pesmi popevale ravnotako na Hrvaškem kakor na Slovenskem. Prvo zagrebško pevsko društvo „Kolo“ ga je izbralo za svojega častnega člana. Bil je pa tudi med Hrvati po svojih pesmih dobro znan in ob njegovi smrti je prinesel list „Saveza hrvatskih pjevačkih društava“, „Pjevački vjesnik“, na prvem mestu njegovo sliko in njegov življenjepis,¹ ki se končuje z besedami: „I hrvatski narod, a naročito njegovo pjevaštvo z bolom u srcu a suznih očiju stupa u duhu zajedno sa slovenačkim pjevaštvom na pokojnikov grob, kiteći ga vijencem zahvalnosti, poštovanja i ljubavi, kličući: vašemu i našem dru. Gustavu Ipavcu vječna pamjat i slava!“ Kako so mu bila hrvaška pevška društva k srcu prirastla, priča tudi to, da mi je poslal koncem l. 1906. tri zборе, da jih izročim pevskemu društvu „Kolu“ („Dve utvi“, — Fr. Levstik, zložil 10. marca l. 1900. in „Ej, na polju, na zelenem“ — M. P. Nataša Poljanec, uglasbil 24. oktobra l. 1906.) in pevskemu društvu „Mladost“ („Sred vasi“, uglasbil 30. junija l. 1906.). Društva so zборе hvaležno sprejela in jih tudi pela. In ko je Gustav pred svojo smrtjo še slavil lepo slavnost, da je bil izvoljen za častnega občana petero občin, je vprašal nekaterikrat svojega sina: „Bodo li prišli tudi moji Hrvati?“ Mislil je s tem nekatere svoje hrvaške znance in mene.

Zadnja pesem dr. Gustava Ipavca je skoraj gotovo „Plešivica“, moški zbor, ki ga je uglasbil na svoj rojstni dan 15. avgusta 1907. Dne 1. avgusta l. 1907. nas je napravila večja družba izlet na prijazno Plešivico blizu Jaske. Ker je bil prihodnjega dne Gustavov god, smo se ga spomnili in mu poslali čestitko. To ga je tako razveselilo, da je „veseli družbi, zbrani na Plešivici dne 1. avgusta l. 1907. v spomin“ poslal pesem, za katero je sam tudi te-le besede napravil:

Plešivica, Plešivica, oj krasni kraj, oj rajski kraj na svetu,
Obvari Bog, obvari Bog te trajno v tvojem milem cvetu.

Dr. Gustav Ipavec je tudi na gospodarskem polju mnogo koristil narodu, ker je dobro vedel, da narod ne more stopiti na lastne noge, dokler ni gospodarsko napredoval. V Šent Jurju je utemeljil podružnico „Kmetijske družbe“ in „Cesarjeviča Rudolfa sadjerejsko društvo za spodnji Štajer.“ Mnogo se je trudil tudi, da bi se ustanovila slovenska kmetijska in gospodarska šola, pa se je nadejati, da se bodo njegovi načrti uresničili. Županil je v Šent Jurju brez

¹ Napisal v 8. številki l. 1908. po mojih podatkih društveni urednik dr. Ante Javand. V „Prosvjeti“ (št. 1. l. 1907.) sem napisal jaz kratek njegov življenjepis.

prenehanja čez trideset let. Za svoje zasluge je bil imenovan l. 1905. cesarskim svetnikom, dobil je zlati zaslužni križec s krono, a ko se je zaradi bolezni zahvalil za županstvo, ga je imenovala občina trg Šent Juri za častnega župana, a občine Šent Juri-okolica, Kalobje, Slivnica in Dramlje za častnega občana. Ko so mu občine izročile častne diplome, je bila v Šent Jurju lepa slavnost z bakljado, banketom in godbo.

Čeravno je bil dr. Gustav Ipavec še v svoji starosti krepak mož, je vendar v začetku leta 1907. nevarno oboležel; dobil je vnetje ledvic. Kasneje si je sicer opomogel, vendar popolnoma zdrav ni bil več. Lotila se ga je vodenica, od katere ni več ozdravel. O zadnjih njegovih urah mi je pisal njegov sin Josip to-le: „Štirinajst dni pred smrtjo smo ga operirali, t. j. spustili mu vodo, ki mu je jako ovirala dihanje in ležanje. Po operaciji je šlo na bolje do 19. avgusta; bil je poln upanja, da ozdravi. Dne 19. avgusta zvečer je sedel na verandi in solnce se je direktno vpiralo v njega, kar mu je bilo vedno najljubše. Odveč je morda bilo te vročine, tako da ga je hipoma napadla srčna slabost. Spravili smo siromaka v zgornjo sobo, kjer je sedel še nekaj časa zaradi težke sape. Ko se mu je dihanje po mojih zdravilih nekaj zboljšalo, smo ga dejali v postelj. Ponoči me je poklical in si še sam ordiniral nekaj zdravil. Zjutraj, ko sem prišel k njemu, sem zapazil, da se bliža njegova zadnja ura. Previden je čez dve uri ob 8. uri zjutraj dne 20. avgusta 1908 mirno v Gospodu zaspal. Srečen sem, da je meni bilo dano streči mu v zadnjih njegovih mesecih po močeh. Na predvečer svoje smrti, ko je slonel v naslonjaču in smo bili zbrani vsi krog njega, mi je še stisnil roko in rekel: „Moj Pepček!“ Drugega nič.“

Vest o smrti dr. Gustava Ipavca se je bliskoma razširila po vsej slovenski domovini in za zaslužnim skladateljem je žaloval ves slovenski narod. Kako je bil pokojnik cenjen in ljubljen, je pokazal najbolje njegov pogreb v soboto dne 22. avgusta. Korporativno z zastavo se je udeležilo pogreba „Celjsko pevsko društvo“, kateremu je bil dr. Ipavec častni član, pevci „Glasbene Matice“ s predsednikom prof. A. Štritofom, „Zveza slovenskih pevskih društev“ po svojem tajniku Dragotinu Šebeniku; bili so tu odposlanci okrajnega zastopa in c. kr. okrajnega glavarstva celjskega, „Slovenskega zdravniškega društva“ v Celju, notarske komore celjske, županstva občin, katerim je bil pokojnik častni član, in županstva iz vse okolice, mnogo drugih odličnikov in mnogoštevilni narod iz vse okolice. Korporativno z zastavo se je udeležilo pogreba tudi domače veteransko društvo in požarna bramba. Ob pol 9. uri zjutraj so se zbrali vsi pogrebci pred pokojnikovo hišo. „Celjsko

pevsko društvo“ je pod vodstvom skladatelja dr. Antona Schwaba zapelo žalostinko: „Blagor mu“ in potem se je jel pogreb, katerega je vodil domači župnik Valentin Mikuš ob asistenciji 7 duhovnikov, pomikati v župnijsko cerkev, kjer je bila sv. maša za pokojnika. Po maši so v cerkvi zapeli pevci „Glasbene Matice“ žalostinko: „Usliši nas, Gospod!“ nato so člani požarne brambe zopet dvignili krsto in nesli pokojnika na pokopališče. Šele sedaj se je mogel spreved razvrstiti, toliko naroda je bilo. Vencev, katere je nosila šolska mladina, je bilo šestnajst. Ko so spustili krsto v grob in so bile dovršene molitve, so se poslovili od pokojnika z lepimi govori dr. Rakež v imenu zdravnikov, učitelj K. Kveder v imenu občanov in dr. Anton Schwab v imenu slovenskih pevcev. Zadnji pozdrav milemu pokojniku je bila pesem: „Nad zvezdami“. Žalostnega srca in solznih oči so se ločili pogrebci od groba pokojnikovega. Slovenski narod je izgubil zopet enega svojih najzaslužnejših sinov.

Dr. Josip Ipavec.

V glasbeni rodovini Ipavčevi zavzema kot glasbenik častno mesto tudi Gustavov sin, dr. Josip Ipavec. Kakor vsi Ipavci, je tudi on ves vnet za glasbo, a ker se je glasbeno temeljito naobrazil in že s svojimi dosedanjimi deli dosegel velik uspeh, smemo od njega po vsej pravici mnogo pričakovati. Nadaljeval bode med Slovenci delovanje svojega očeta in svojega strica in utrdil s tem slavo in ime Ipavčeve rodovine.

Dr. Josip Ipavec se je porodil v Šent Jurju dne 21. decembra 1873. V glasbi se je pričel zgodaj uriti. Že kot štirileten fantek je z očetom igral na glasovirju. Oče je igral Straußovo kadriljo, a sin je pritiskal basove note. Sestri Minka (omožena s Cajnkajem) in Karolina, ki sta že kot šestnajstletni deklici večkrat koncertirali v Celju, sta igrali vsak večer glasovir in Josip ju je pazljivo poslušal. Ko je bil enkrat kot otrok pri stricu Benjaminu v Gradcu, ga je ta pripeljal s seboj v kavarno in postavil na mizo pri blagajni, da je pel njegovo otročjo „Pesem od šivelje“ (Vrtec l. 1877.: „Šivanka urno obračaj se ti, ker šivati meni se sila mudi!“) Ko je malo odrastel, sta ga poučevala na glasovirju oče in brat Lojze (kapucin). Zanimivo je, kako se je naučil eno popoldne sekiric za bas. Pri sosеду gostilničarju Nendlu so igrali cigani; deček bi jih rad šel poslušat, ali oče mu je to dovolil samo pod pogojem, če se nauči, dokler se on z lova ne povrne, pisati, brati in igrati sekirice za bas. Ko se je oče z lova povrnil, ga je izprašal — in sinček je odgovarjal tako dobro, da je smel iti cigane poslušat.

Ljudske šole je dovršil Josip Ipavec v domačem trgu, a učitelj mu je bil dobri pevec in igravec Frančišek Vučnik. Ta ga je poučeval tudi v goslanju. Oče, ki je bil jako vnet za samostanske šole, ga je poslal l. 1883. v benediktinski samostan Št. Lambert na Gornjem Štajerskem, kjer je bil poprej tudi njegov brat Lojze. Tam je dovršil prvi in drugi gimnazijski razred. Razen tega je v samostanu tudi pel, ker je bil „Sängerknabe“. V petju je poučeval dečke imenitni orgljavec o. Karol Grütz. Peli so največ koral, razne cecilijanske pesmi pa tudi večja dela od Palestrine in drugih. Josipov skladateljski talent se je že takrat oglašal — in uglasbil je par duetov za gosli. — Tretji in četrti gimnazijski razred je dovršil pri benediktincih v Št. Pavlu na Koroškem. Tam je komponiral en valček za glasovir in gosli. Pel je tudi tam alt v cerkvenem pevskem zboru. Na dan sv. Petra in Pavla, ko je imela biti velika slovesna maša, je obolel nanagloma ravno pred mašo njihov stari regens chori o. Severin Christen (začel je kri pljuvati). Orkester in pevci, vse je že bilo pripravljeno, samo mesto pri orgljah je bilo prazno. Kot štirinajstleten deček, je sedel Josip Ipavec k orgljam in spremljal vso mašo „a prima vista“. Seveda je bil onega dne Ipavec predmet splošnega občudovanja. Patri so malega glasbenika poklicali v svoj refektorij in ga pogostili in obdarovali z raznimi slaščicami. Od tistega dne je vedno igral orglje pri šolskih mašah, kar je v tako nadarjenem dečku samo še bolj budilo veselje do glasbe.

Višjo gimnazijo je dovršil dr. Josip Ipavec v Celju. Tam je od šestega razreda do mature vsako nedeljo in praznik igral v župni cerkvi pri dijaških mašah. Baval se je razen s svojimi študijami seveda prav pridno z glasbo. V osmem razredu je uglasbil en „Ave Maria“ za moški zbor z bariton solom. V šestem razredu se je upoznal s sedanjim dr. Fryjem Leonom Lulekom, kateri slovi kot imeniten baritonist. Lulek je bil sicer Nemec, ali je imel prav lep glas, in Ipavec je komponiral za njega celo vrsto nemških pesmi in balad za en glas s spremljevanjem glasovirja. Dr. Lulek je sedaj sloveč koncertni pevec. Pel je na Dunaju, v Pragi, Berlinu, Hamburgu, Londonu, Parizu in drugod s sijajnim umetniškim uspehom. Tudi na vseučilišču v Gradcu sta prijateljela in Ipavec mu je komponiral pesmi in ga spremljal na glasovirju. Od pesmi, ki jih je napisal dr. Ipavec za dr. Leona omenjam: „Das Königskind“ (Heine), „Die Woiewodentochter“ (Geibel), „Die Drei“ (Lenau). Za poslednjo pesem ga je vzpodbudila lepa slika ogrskega slikarja Kopaia, kateri je živo ilustriral otožno Lenauovo balado. V Gradcu se je učil Ipavec glasbene teorije pri dr.

Torgglerju. Tudi v akademiškem društvu „Triglav“ je bil delaven in vežbal in ravnal je pevce pri velikem koncertu, katerega je društvo priredilo v Celju. V Gradcu je uglasbil lepo slovensko balado: „Trije voja ki“ za bariton solo s spremljevanjem glasovirja, „Triglavske koračnice“ (Novi akordi, I., št. 6.) in priljubljeni četverospjev: „Imel sem ljubi dve...“ (L. Habetov: Novi akordi, II., št. 3.). V „Novih akordih“ (I., št. 5.) je tiskana tudi njegova himna za mešani zbor in orglje.

Večje delo, ki ga je za svojega bivanja v Gradcu napisal, je balet ali enodejanska pantomina „Možiček“ (Hampelmännchen), s katerim je dosegel lep uspeh. Že v tistem času se je predstavljal „Možiček“ v Gradcu sedemkrat. Dvakrat so ga uprizorili v mestnem gledališču povodom dobrodelne akademije, katero so priredili graški aristokratje pod vodstvom pokojnega grofa Adalberta Kottulinskega. Ko je l. 1901. izdal L. Schwentner klavirski izveček: „Možiček“, ga je ocenil dr. E. L. v „Dom in Svetu“¹; med drugim pravi: „Glasba je pa zelo izrazita. Za predigro sledi sedem prizorov. Klavir spremlja vsako kretanje kot glasbeni tolmač molčečih igravcev. Glasba nam pove, o čemer usta molče. Pantomina je do umetne operete pač le v tem razmerju kakor silhueta do oljnate slike, a daje spretnemu igravcu na klavirju priložnost, da pokaže svojo spretnost, občinstvu pa, da ga bolje razume.“ Kasneje so „Možička“ uprizorili v Mariboru, Ljubljani, Novem mestu, Celovcu (dvakrat), a dne 29. decembra 1906 zopet v Gradcu v kazini državnih uradnikov. Takrat je skladatelj sam šel v Gradec, sam bil pri zadnjih poizkušnjah in sam dirigiral lepi orkester. Predstava je sijajno uspela, skladatelj je bil burno pozdravljen, a društvo se mu je zelo laskavo zahvalilo, omenivši med drugim: „Die Aufführung des „Hampelmännchens“ wird dem Kasino stets unvergeßlich bleiben und bildet ein Ehrenblatt in der Geschichte unseres Ver-

eines.“ Dne 12. decembra l. 1908. so uprizorili „Možička“ pa v Olomucu.

L. 1904. je dovršil Josip Ipavec svoje medicinske studije v Gradcu in bil dne 15. marca promoviran za doktorja zdravilstva. Kot doktor se je dal aktivirati in je služil l. 1904. in 1905. v vojaški bolnišnici na Dunaju. Največ ga je ljubezen do glasbe vlekla na Dunaj; hotel se je v glasbi izpopolniti in se je v svojih prostih urah učil instrumentacije pri kapelniku jubilejskega gledališča (Volksoper), Aleksandru Zemlinskem. Tudi je pridno pisal. Mimogrede omenjam dve njegovi pesmi za visoki glas s spremljevanjem glasovirja: „Lied im Volkston“ in „Zingara“, kateri je pela operna pevka Lucija Weidt na Dunaju.

V avgustu l. 1905. je prišel dr. Josip Ipavec kot vojaški zdravnik v Zagreb in ostal tam do spomladi 1907. Vojaška suknja njegovi muzikalni naravi ni ugažala, zato je pustil vojaški stan, tembolj ker je njegov oče že obolel, in se je naselil v Šent Jurju kot zdravnik, da tako nadaljuje vrsto zdravnikov Ipavcev v svojem rodnem kraju.

Ni dolgo, kar je dovršil opereto, katero je že dolgo delal. Besede mu je napisala znana pisateljica Mara Čop-Berksova. Upam, da bode to njegovo najnovejše muzikalno delo uspelo, ker je pisano povsem v modernem duhu in je glasba res lepa. Njegov oče, že težko bolan, si je dal večkrat okna v zgornji sobi odpreti in sin mu je moral spodaj igrati opereto. Poznal je že točke, katere so mu posebno ugažale. Žalibog, da ni dočakal, da bi to opereto tudi v gledališču poslušal in užival glasbene uspehe svojega sina, katerega je zelo ljubil.

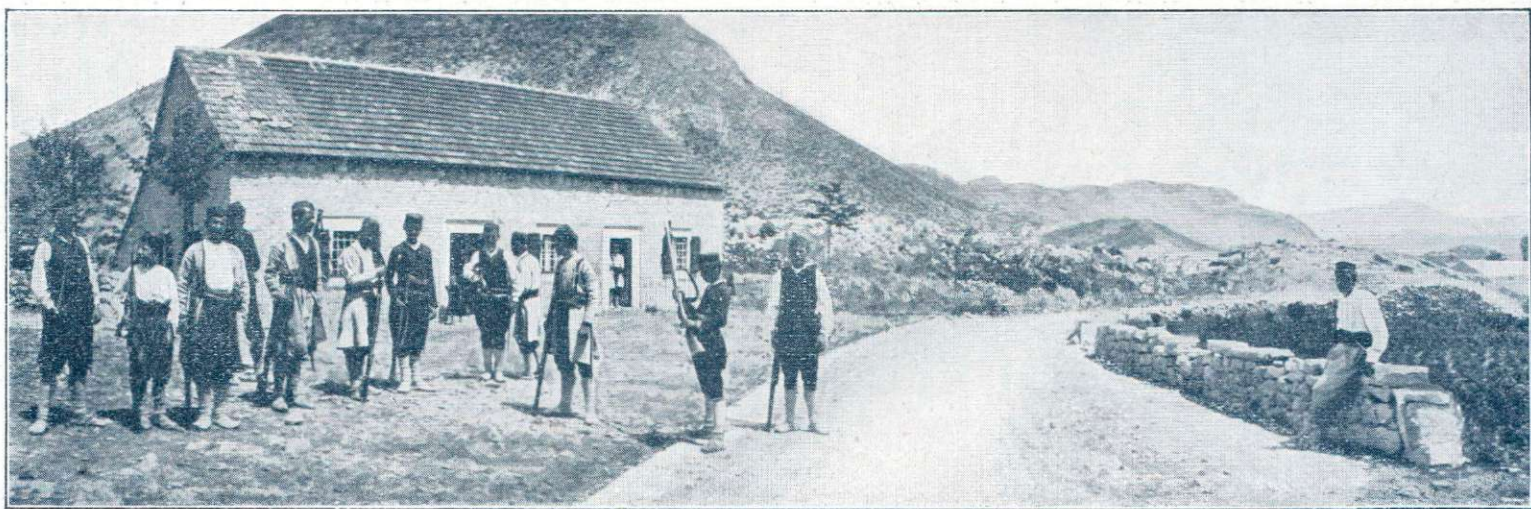
* * *

Dovršil sem te črtice o Ipavcih. Mislim, da sem povedal marsikaj, kar dosedaj ni bilo znanega, a kar bode morda danes ali jutri služilo muzikalnemu zgodovinarju in kritiku za boljše razumevanje naših slavnih skladateljev Ipavcev in sploh za razvitek slovenske pesmi.

¹ L. 1901., str. 190.

PAZAR V KOTORU

ČRNOGORSKA STRAŽA NA CESTI, KI VODI V HERCEGOVINO

Na slovanski zemlji.

Skice s pota. — Spisal dr. Leopold Lénard.

I. „Poljaštvo“.¹

Se danes mi je njena postava pred očmi: ne visoka, šibka, temne polti in živih oči, v potezah obraza pa je imela nekaj tako domačega, da se mi je zdelo, kot bi jo vzel kje iz ljubljanske okolice in prestavil sem, na slovanski sever.

Sicer sem pa našel velikokrat med poljskim ali ruskim ljudstvom postave, ki so se mi zdele kot bi jih bil že videl kje na Slovenskem.

Služila je za služkinjo v hiši, kjer sem se zadrževal slučajno nekaj dni, in mi vsako jutro prinesla čaja na mizo. Nekoč jo nagovorim in vprašam, odkod je?

Odgovorila mi je po poljsko z nekim posebnim naglasom:

— Iz Medrečja — gospod.

— Iz Medrečja v Ljubeljskem?

— Da, iz Ljubeljskega.

— Iz Holmščine?

— Da.

— Ali so pri vas tudi uporniki?

— Naša vas je bila vsa uporna, zdaj je pa dobila „poljaštvo“. Pred vojno z Japonci niso nikomur dali „Poljaštva“, potem je pa prišel carjev ukaz, da naj se da vsakomur, kdor ga zahteva, a zdaj so mi pisali, da ga spet več ne dajejo. Toda upornike puste pri miru. V naši vasi je samo en človek ostal pri pravoslavju, on pa zato, ker ima sina popa. Ljudje mu pa zdaj tako nagajajo, da pojde najbrže še on na „poljaštvo“ ali pa se bo izselil iz kraja.

¹ Na Ruskem se identificira narodnost in vera. Pravoslavje je „ruska“ vera, katoliška vera pa „poljaštvo“ ali poljska vera. Prestopiti h katoliški veri pomeni torej kmetu na Podlesju isto kot sprejeti „poljaštvo“. Op. pis.

— Ali ste bili vi tudi uporna?

— Popred sem bila; toda sem dobila „poljaštvo“ že prej, še pred carskim ukazom.

— Kako je pa to bilo?

— Moj oče je bil Poljak, mati pa Ruska, jaz sem bila najmlajša med otroki. Moje sestre so bile vse krščene v katoliški cerkvi in doma so nas vzgajali čisto po poljsko. Takrat je namreč pri nas bila še „Poljša“. Potem so pa odpravili „poljaštvo“ in nas vse prepisali za pravoslavne. Jaz sem bila krščena že v pravoslavni cerkvi.

— Pa ste hodili tudi v pravoslavno cerkev?

— Jaz nisem bila nikoli. Ker je bil moj oče Poljak in so bile moje starejše sestre krščene še v katoliški cerkvi, tudi name niso toliko pazili. Pozneje sem pa dobila „poljaštvo“.

Pri teh besedah so se dekletu zaiskrile drobne oči od tihe zadovoljnosti. Ko se je nekoliko ojunačila in pričela hitreje govoriti, je pozabila paziti na besede, in njen govor ki je bil v začetku poljski s tujim naglasom, je prešel polagoma v čisto malorusko narečje.

— Kako ste pa dobili „poljaštvo“? — vprašam dalje.

Dekle me pogleda svetlo in bistro, nato povese oči in prične z nekoliko zmedenim glasom:

— Neki gospod je imel zveze, pa mi je dobil „poljaštvo“.

Spoznal sem, da sem se dotaknil strani, o kateri se ne govori rado. Po postavi je bila ona pravoslavna, ker rojena od pravoslavne matere, na Ruskem morajo po državni postavi vsi otroci iz mešanih zakonov biti pravoslavni. Slednjič se je pa našel neki človek, ki je imel zato potrebni vpliv in zveze, da ji je dobil „poljaštvo“, menda kakšno

potrdilo od popa ali od policije, da je katoličanka. Morda je bilo treba za dotično „poljaštvo“ tudi precej denarja šteti. Razume se, da se o taki stvari ne govori nikdar. Ljudje so že naučeni, da znajo molčati; kako lahko bi se kdo zagovoril tudi nehote.

— Kako pa, da ste šli potem sem služiti? — vprašam dalje.

— Hotela sem se umakniti, da bi ne imela kakšnih neprijetnosti v svojem kraju.

— Ali res čisto nič ne veste, kako izgleda pravoslavna služba božja?

— Pravijo, da v cerkvi veliko pojejo in se po tleh mečejo, a pop se od časa do časa obrne od oltarja, zavrti z neko rečjo v rokah okroginokrog in reče: Hospodi pomiluj! — Zasukala se je po sobi s taco v rokah, da bi pokazala kako naredi pop. — Popa sem velikokrat videla, ima veliko brado in dolge, kuštrave lase, pa oženjen je.

To je bilo vse, kar je vedela o pravoslavju. Premisliti je treba, da je preživela vso mladost v verskem preganjanju, kjer je policija silila ljudi v cerkev in k izpovedi in priganjala k zakramentom, za obiskovanje katoliške cerkve in za prejemanje svetih zakramentov iz rok katoliškega duhovnika pa kaznovala s surovimi kaznimi.

Nato jo nagovarjam še, naj mi pové, kako so delali z uporniki.

Dekle mi prične pripovedovati hitro in pretrgano; ne vem, ali se ji je preveč mudilo, ali se je morda kaj bala govoriti o takih stvareh; težave ji je delal tudi jezik, ker se je neprenehoma trudila govoriti po poljsko, a ji je vedno uhajalo njeno malorusko narečje. Govorila je s tako naivnim glasom in tako brez vsake poze kot bi pripovedovala najnavadnejše stvari na svetu. Oči so se ji svetile, telo neprenehoma majalo, glas zvenel živo in veselo, samo parkrat je nekoliko obstala z glasom kakor da bi se spomnila, da pravzaprav pripoveduje nekaj žalostnega.

Povedala mi je o svoji tovarišici, ki so jo po sili vlekli v pravoslavno cerkev h krstu. „Uporniki“ namreč niso marali prejemati niti svetega krsta od popov. Krščevali so sami doma. Raditega so otroke po sili vlačili h krstu v pravoslavno cerkev in kdor je prejel sveti krst iz rok popa, je veljal brezpo- gojno in za večne čase za pravoslavnega. Da bi ne delalo preveč hrupa, so prihajali stražniki najrajši, ko so bili otroci sami doma. Tako so prišli tudi k sosedovim, ko je bila njena tovarišica sama doma. Ko je zagledala stražnike, je splezala urno na neko drevo, da bi je ne dobili. Stražnik vzame prekljo in klesti toliko časa po drevesu, da zbije deklino na tla. Dekle je padlo in si zlomilo nogo, a stražniki so jo vlekli naravnost k popu, da jo je krstil.

Še enega dogodka se spominjam, katerega mi je istotako povedala takrat v naglici za vratmi in s taco v rokah:

Nekje, ne vem, četudi pri sosedovih, so bili sami otroci doma, ker so odrastli delali na polju. Stražnik pride, da bi pobral, kar je bilo še nekrščenega. Otroci ga zagledajo skozi okno koč in zapro vrata. Vrata pa niso imela ključavnice, ampak samo lesen zapah od znotraj. V vratih je bila luknja in kdor je hotel v hišo je moral skozi luknjo vtakniti roko in potegniti zapah nazaj.

Stražnik pride in vtakne roko skozi luknjo, da bi porinil zapah nazaj in odprl vrata. Najstarejši deček je pa mislil, da mora braniti mlajše bratce in sestrice, ter se je od znotraj postavil s sekiro v rokah k vratom, in ko pomoli stražnik roko skozi luknjo, zamahne deček s sekiro ter mu jo odseka.

Slednjič vprašam dekle:

— Kaj pa ste vi, Rusinja ali Poljakinja?

— Poprej sem bila Ruska, — mi odgovori — zdaj imam pa „poljaštvo“.

— Pa ste vendar še zdaj Ruska, saj po poljsko niti govoriti ne znate.

— Nič ne de, se bom že privadila. Ruska pa nisem več, ko imam „poljaštvo“.

II. Uporniki.

Vrnimo se k „upornikom“.

V vsej zgodovini ruskega „osvoboditeljnega gibanja“ je menda ni bolj zanimive točke kakor ravno verski „upor“ bivših zedinjencev v nekdanji katoliški holmski škofiji.

Ogromna država, ki ima na razpolago tako velikanske fizične sile, ima vojake, žandarje, policijo, tope in puške, ječo in knut, denar in časti, država ki jo upošteva vsa Evropa, ni imela dovolj sil, da bi strla verski upor nekaj stotisoč kmetov. Trideset let je divjal boj med vlado in ljudstvom in se je slednjič zaključil s popolnim porazom vlade.

Pričel se je tako-le:

Po smrti zadnjega katoliškega zedinjenega škofa v Holmu je vlada nastavila na lastno pest naslednika, po imenu katoličana, ki je pa vedno delal za vlado in za pravoslavje in ni nikdar dobil priznanja iz Rima. Duhovniki so delali dalje po svoje ter so metali v koš odredbe novega, vsiljenega predstojnika. Nekaj časa se je tako vleklo dalje, slednjič je pa postavila vlada vsem duhovnikom holmske škofije odločno zahtevo: „Ali boste slušali njega, ali pa v toliko in toliko urah zapustili župnijo.“

Velika večina se je odločno uprla vladni zahtevi in ti so morali v predpisanem času zapustiti škofijo in iti — brez vsakih sredstev — kamor so

POGLED NA CETINJE

hoteli. Ako pomislimo, da so zedinjeni duhovniki — tudi katoliški — oženjeni in imajo večkrat mnogoštevilne družine, nam bo razumljivo, da to zanje ni bila majhna žrtev.

Sedaj je minulo od tega nad trideset let. Ljudstvo ni sprejelo novih dušnih pastirjev, ki jih jim je poslala vlada in je vztrajalo ves čas nepremakljivo pri svojem „uporu“. Živelo je, delalo, trpelo kot poprej, molilo zase doma, cerkve pa, kjer je sedaj opravljal rusko pravoslavno službo božjo pravoslavni duhovnik, se je ogibalo in z novimi od vlade vsiljenimi dušnimi pastirji ni hotelo imeti nobenega stika.

Rodil se je otrok — so ga krstili doma, kakor so znali, in si zapisali botri dogodek v lastne možgane; ako so se hoteli poročiti — so šli čez mejo v našo državo. Seveda marsikdo tudi ni imel denarja za pot in brez dvoma se je večkrat živelo tudi v divjem zakonu. Za drugače pobožno in verno ljudstvo je bila to gotovo velika duševna muka, toda prenašali so jo rajši kot da bi šli k poroki k popu.

Taki skrivni poročenci so prišli večkrat v hude težave. Pop je zahteval od vlade, da postopa proti njim kot proti priležnikom. Vlada je večkrat tak zakon razdrla — dasiravno je bila javna tajnost, da sta res poročena, toda katoliško — ter jih odpravila, moža v eno pokrajino Sibirije, ženo pa v drugo.

Toda sosede so molčali in živeli po svoje dalje.

Žandarji so hodili po hišah in s silo vlačili otroke k popu h krstu. Starši so jih skrivali in branili kakor so mogli, toda podali se niso.

Vlada je ukazala, da morajo ljudje k popu k izpovedi. Kdor ni prišel, je plačal hudo denarno kazen. Ljudje so plačevali, če so kaj imeli, a k izpovedi niso hodili. Slednjič je postalo popom samim ljubše, da ljudje niso hodili k njim k izpovedi, ker so jim kazni, katere so morali plačevati kmetje, več nesle kakor pa izpovedi.

V katoliških cerkvah je stal žandar poleg izpovednice, da ne bi se prikradel kak „upornik“ k izpovedi.

Vsak grešnik je moral, preden je prišel izpovedovat se svojih grehov, pokazati žandarju potni list in če je bil „upornik“ ga je žandar pobasal.

Žandarji so zastražili tudi katoliške cerkve, da ne bi se ukradel kak „upornik“ h katoliški službi božji. Ljudstvo je prišlo zgodaj zjutraj, še preden je stala pred cerkvijo straža, že ob treh, ter vzdržalo do večera in se namolilo, dobro vedoč, da ko stopijo iz cerkve, pridejo v roke svetni pravici. Redkejši so bili slučajji, da so kozaki vdrli v cerkev med bogoslužjem in pričeli udrihati po ljudeh. Toda večkrat je prišlo tudi do krvoprelitja v cerkvi.

Nalagali so „upornikom“ denarne kazni. Pošiljali so jim kozake v stanovanje, ki so kradli, jedli, uničevali blago, posiljevali ženske. Ljudje so trpeli, molčali, a uklonili se niso.

Slednjič je prišlo tako daleč, da so uradniki in popje izprevideli, da bi ne bilo dobro tirati dalje. Če bi namreč ljudi le preveč potlačili, bi oropali sebe tudi svojih dohodkov. Toraj naj ostane pri tej meji!

In tako je ostalo do revolucije in do carskega odloka o verski strpnosti, po čigar besedilu ima vsak ruski državljani pravico, da si sam izbira svojo vero.

* * *

Ko je prišel carjev ukaz, je poslal rusinski metropolit in nadškof grof Andrej Šepticki iz Levova na Rusko očeta Lomnickega, sedaj rektorja rusinskega bogoslovnega semenišča v Stanislavovu. Oče Lomnicki, redovnik reda sv. Bazilija, je eden najboljših poznavalcev ruskih cerkvenih razmer. Skrb za nesrečne „upornike“ je bila od že nekdanj njegova najbolj priljubljena misel in pečal se je že dolgo vrsto let z načrti, kako obnoviti na Ruskem versko zedinjenje. Bil je človek za tako nalogo kot nalašč.

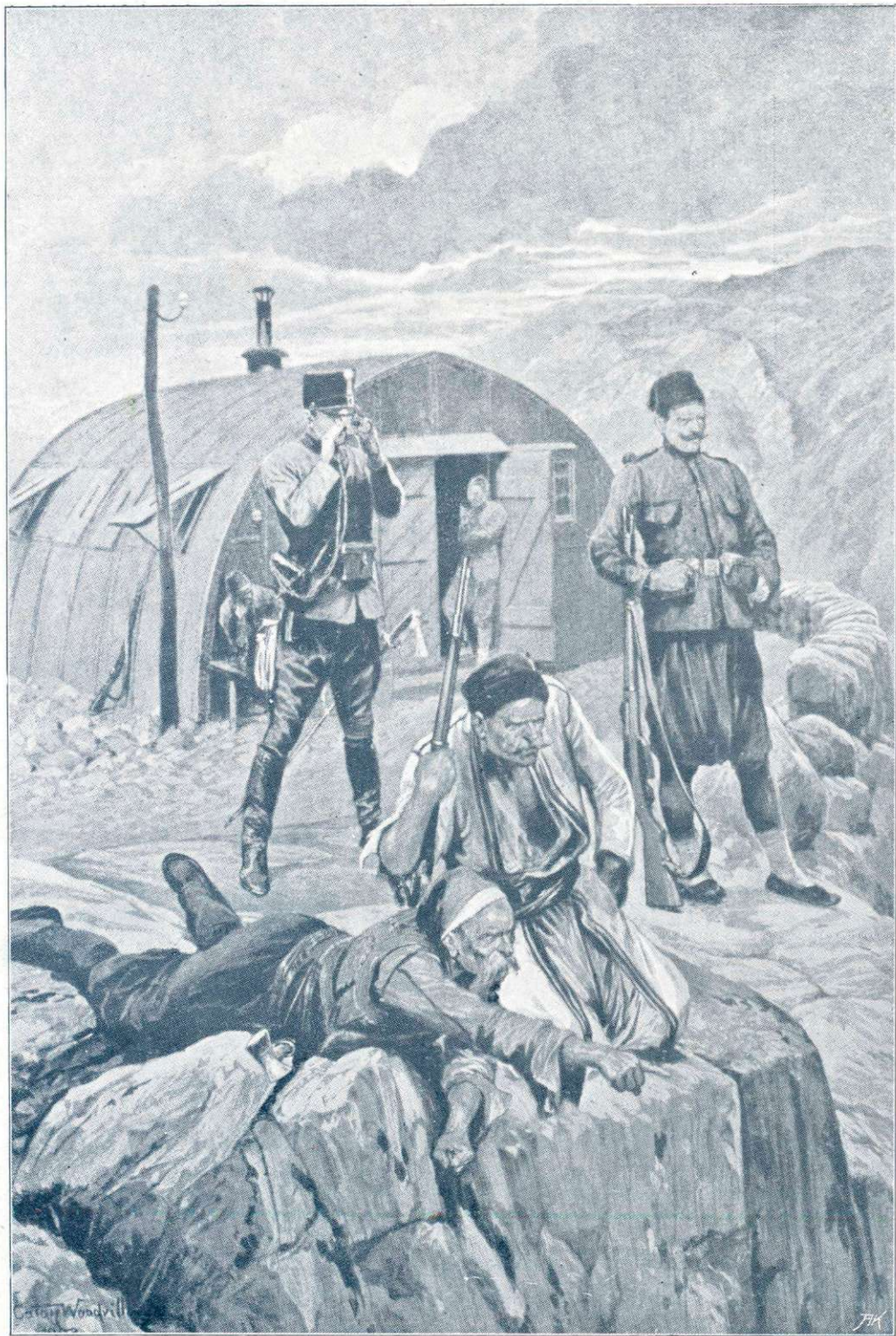
Pripravi se skrbno na pot, preskrbi razna priporočilna pisanja in odrine.

Posrečilo se mu je priti do samega Pobjedonosceva, ki je takrat še živel; govoril je tudi s pred-

sednikom svetega sinoda, knezom Obolenskim, prirnil se je do ministrskega predsednika, do ministra notranjih zadev in njegovega namestnika, do načelnika sekcije za zunanja veroizpovedanja in celo do holmskega škofa Eulogija, ki mu je rekel jasno in odločno: „Na unijo ne dovolim in ne dovolim pod nobenim pogojem.“

Edini uspeh njegovih popotovanj in posvetovanj je bil, da se je prepričal, da ruska vlada kljub carskemu ukazu nikakor ne dovoli, da bi se na Ruskem uveljavila verska strpnost napram „upornikom“, kmetom, ki ne marajo sprejeti vere ruske policije.

S temi vtiski se je vrnil domov. Nazaj grede se je pa še ustavil v Varšavi in pozval k sebi v neko zasebno stanovanje na ulici Vspolni nekaj duhovnikov, veteranov iz onih težkih bojev, može, ki so morali zapustiti svoje župnije in iti v svet, ker niso marali prestopiti k pravoslavju.

AVSTRIJSKA STRAŽA NA ČRNOGORSKI MEJI

Dva izmed njih sem slučajno tudi jaz spoznal. Eden je starček, že močno v letih in ves siv, a še krepak in živahen. Ko je moral zapustiti svoj kraj, je šel v Varšavo, da si tu poišče kruha. Duhovskega opravila opravljati mu seveda ni bilo dovoljeno. Slednjič je dobil službo na železnici. Po carskem ukazu se je nekoč ojunačil in šel v cerkev, da bi maševal. Župnik mu je dovolil in od onega dne mašuje spet vsak dan. Zjutraj je v uradu do desete ure, potem gre domov, se preobleče in gre v cerkev maševati in je srčno vesel, da mu je po tridesetih letih spet dovoljeno maševati.

Drugi je že slab, skoro čisto slep starček. Nekoč je bil uniatski dekan. Ker ni maral pristopiti k pravoslavju, je moral s svojo številno nepreskrbljeno družino zapustiti župnijo in iti v svet.

Najprej je našel v Varšavi nekega hišnega posestnika, ki ga je nastavil v svoji hiši za vratarja. Imel je zastonj stanovanje, zato je pa skrbel za red in snago v hiši, pometal stopnice i. t. d. Kmalu je pa izvedela vlada, da je „upornik“ dobil to službo in je naznanila hišnemu lastniku, da dotični gospod, ker je „upornik“, nima pravice opravljati take službe. Gospod je pa naredil prošnjo na gubernatorja in slednjič mu je vlada res milostno dovolila, da sme opravljati službo hišnika, toda s pristavkom, da samo v zasebnih hišah.

Seznanil sem se tudi z njegovim sinom, inteligentnim in simpatičnim možem. On je bil, ko je oče izgubil župnijo, v drugi latinski šoli. Uradno so tudi njega prepisali v pravoslavje, toda deček ni maral nič o tem slišati. Vsako uro, kadar je prišel pop v razred učit verouk, se je obrnil najprej k njemu: „Kakšnega si ti veroizpovedanja?“ Deček je odgovoril vsakokrat: „Jaz sem grko-katolik.“ Nato ga je pop za kazen, ker ni hotel reči, da je grko-ortodoksen ali pravoslaven — nagnal klečat.

Tako je preklečal vsako uro, vse leto. Koncem leta je pa dobil najslabši red iz vedenja in je bil spoden iz šole.

Drugo leto je bil sprejet v neko gimnazijo v Varšavi; toda godilo se mu je enako. Ker ni hotel nikdar priznati, da je pravoslaven, je bil kaznovan, dobil slabe rede in bil spoden iz šole.

Potem je bil sprejet v neko zasebno trgovinsko šolo, ki je v poljskih rokah. Vse leto je imel tu mir. Koncem leta je pa prišel k izkušnji državni zastopnik: „Ako rečete, da ste pravoslavni, boste izkušnjo

naredili, drugače pa ne," je rekel pred izkušnjo nadzornik dečku.

„Ako je tako, pa rajši k izkušnji ne grem," odvrne deček, pobere knjige in gre iz sobe.

Pozneje je dobil službo na neki zasebni železnici, kjer je imel mir do časa, ko je moral iti k vojakom. Tu so se pa začele komedije iznova.

On je hotel biti vpisan za katoličana, toda tam so ga imeli vknjiženega, da je pravoslaven. Moral je iti k pravoslavni službi božji in k izpovedi, a on ni maral. Peljali so ga z vojaškim spremstvom k izpovednici, toda niso ga mogli prisiliti, da bi se izpovedal.

Veleli so mu, da mora zahajati k popu, da ga pouči. Sedi, poslušaj popa, a njegovi nauki se ga ne primejo. Pop govori svoje, vojak ga poslušaj, potem mu pa prične ugovarjati tako ostro, da se pop razjezi in prične zmerjati, češ, da je on zakrnjen grešnik, pri katerem je vsaka beseda zaman, naj rajši več ne hodi k njemu.

Nato so ga za kazen premestili v Kazan, mesto ob Volgi v jugovzhodni Rusiji.

Taki stari veterani so se torej zbrali v dotičnem stanovanju. Oče Lomnicki jim je razložil uspehe in neuspehe svojih popotovanj in razgovorov, in slednjič so sklenili vsi, da je sedaj verske strpnosti še premalo. Treba počakati, da pride še kak carski ukaz.

S temi uspehi se je Lomnicki vrnil v Galicijo poročat metropolitu in tako se je stvar končala.

Medtem pa, ko so se ti možje posvetovali, je ljudstvo v nekaj dnevih na lastno pest po svoje rešilo vse vprašanje.

Ko so izvedeli o carskem ukazu, jim je postala stvar takoj jasna.

„Pravoslavni biti nočemo; unijo kdo ve, kdaj bodo dovolili, torej pojdimo k latinskemu obredu." In ljudstvo je šlo in šlo do najbližjega katoliškega župnika in se navalilo na župnišče: „Pišite nas za katoličane!"

Katoliška duhovščina je bila prestrašena in ni vedela, kaj storiti. Bala se je zameriti vladi; carski ukaz, da sme, kdor hoče, prestopiti h katoliški veri, je res bil tu, a kako ga izvršiti, ni bilo še nobenih navodil.

Medtem so pa že ljudje pritiskali nanj: „Pišite, pišite!"

Torej je župnik sedel in pisal od jutra do večera, dan za dnevom. Ljudje so tako pritiskali, da so starejši rinili naprej otroke: „Vpišite najprej te-le! Medtem iznova prekličemo ukaz; mi smo že utrjeni in laže čakamo, da bodo le otroci vpisani."

Mnogo pravoslavnih župnij je tako pristopilo do zadnje duše, da so ostali pri pravoslavju samo še popje s svojimi družinami.

Kmalu so res pričele prihajati razne odredbe od vlade, ki so omejevale vedno bolj in bolj možnost prehoda iz pravoslavja na katoličanstvo. Toda, kar jih je bilo enkrat vpisanih, ti so ostali. (Dalje.)

Asceti.

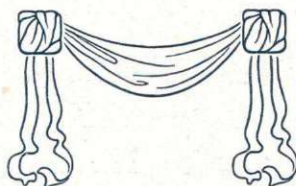
Zložil Tonej Jelenič.

Nad višnjimi oboki vlada skrit
vsevidni Oče večnosti,
v molitvi in čuječnosti
potrjenim — neskončni Bog — očit.

Raztkè neba sinjina na strani se dve:
čez rajski prag in večni dvor
odprtih rok v objem jim večni Oče gre.

Kdor z močno dušo gleda njega božji svit,
spoznanja križ zasveti mu,
trpkó je v čas živeti mu,
ker v srcu večnosti je mir razlit. —

Tako gredó, v oblekah raševih gredó možje
po sledi križevi navzgor,
pod mili svod oči jim krotke koprne.

O družinski oskrbi blaznih.

Spisal dr. Fran Göstl, vodja deželne blaznice.

Skrb za blaznike se je šele koncem prošlega (XIX.) veka razvila tako, da zadovoljuje nazorom vede in ustreza zahtevam človekoljubja. Prej se je v prvi vrsti skrbelo za to, da so se bolniki, zlasti oni, ki so postali ali bi utegnili postati nevarni sebi ali drugim, internirali v zavodih. Zdaj se predvsem skrbi za to, da se jim stanje izboljša ter da tudi oni, ki povsem ne ozdravijo, postanejo po možnosti koristni člani človeške družbe. Moderne blaznice imajo poleg bolnišnice tudi kolonije in familiarno oskrb.

V kolonijah se bolniki, uživajoči večjo prostost, pečajo zlasti s poljedelskimi opravili. Kolonije so v bistveni zvezi z zavodom in bolniki v njih pod nad-

WILLIAM TAFT,
predsednik ameriških Združenih držav

zorstvom zdravnikov in strežnikov. V družinski oskrbi pa žive kot člani rodbine pri tujih družinah skoro povsem svobodno, se pečajo z delom, in samo od časa do časa jih obišče zavodov zdravnik. Družinska oskrb je neprecenljive vrednosti za one mirne in izboljšane bolnike, ki nimajo lastne rodbine in lastnega doma, a tudi mnogim, ki brez nje životarijo v takozvani „občinski oskrbi“ hraneč se od hiše do hiše v najneugodnejših razmerah.

V Gheelu v Belgiji so prebivalci že od starih časov sem v svojih družinah oskrbovali po enega ali dva tuja umobolna. Ta familiarna oskrb se je pozneje po psihiatrih preuredila, izpopolnila in izvedla v veliki meri. Po tem zgledu so se tudi v drugih deželah osnovala družinske oskrbi. Dandanes so v

navadi po vsem kulturnem svetu, dasi so se vobče razvile šele zadnjih 25 let.

Izkazalo se je, da so bili pomisleki in dvomi, ki so se izražali proti družinski oskrbi, neopravičeni. Zlasti se je ugovarjalo, da je večje število blaznikov po raznih družinah na razmeroma malem teritoriju kvarljivo za občo varnost — toda izkazalo se je, da se vsled tega nikjer ni primerilo več nesreč ali zločinov. Umevno je to, ako je familiarna oskrb izvedena pod vodstvom in nadzorstvom veččega zdravnika.

Da ne navajamo podatkov iz raznih dežel, se omejimo le na nekatere. Na Škotskem, kjer je oskrb za blaznike zgledna, kjer so zavodi vzorni v vsakem oziru, so imeli leta 1902. pri svojih 954 in pri tujih 1677 bolnikov v družinski oskrbi. Po Nemškem so v zadnjih letih pri mnogih zavodih (zgleden v tem oziru je Alt-Scherbitz) osnovali kolonije in družinsko oskrbovanje. V prestolnem mestu Berlinu je bilo leta 1902. 382 — a leta 1907. že 583 bolnikov oskrbovanih v družinah, in to izvečine pri tujih, ne pri svojih domačih. To nam kaže, da ta oskrb ni mogoča le na kmetih, temveč tudi v velikih mestih. Tudi pri nas so pred par leti pričeli razmotrivati, da bi na Dunaju, in to v mestu samem, pričeli z družinsko oskrbo blaznikov. Doslej so jo v veliki meri izvedli v okolici Mauer-Öhlinga. Ta blaznica se je otvorila šele pred 6 leti. V njej se po modernih principih psihiatrije v vsakem oziru dosegajo krasni rezultati. V zavodu samem se goji vsakovrstno delo v zelo velikem obsegu. Poleg zavodovih zgradb se je osnovala mala, zdaj vedno bolj naraščajoča kolonija, kjer bivajo blazniki v družinah strežnikov, in tudi po sosednjih vaseh in krajih so pričeli z družinsko oskrbo blaznih med kmečkim prebivalstvom. Število oskrbovancev je naraščalo od leta do leta. 31. decembra 1903 je bilo 23 moških, 46 ženskih — skupaj 69 bolnikov v družinski oskrbi; 31. decembra 1904 že 62 moških, 118 ženskih, skupaj 180 — 31. decembra 1905 pa 87 moških, 134 ženskih, skupaj 221. V Nižji Avstriji je poleg tega kolonija Haschhof pri Kierhingu in v področju blaznice Ybbs ob Donavi manjša družinska oskrb. (31. decembra 1905 18 moških, 15 ženskih, skupaj 33.)

Od vseh veljavnih psihiatrov imamo priznanja za veliko veljavo in nepričakovano lepe rezultate familiarne oskrbi.

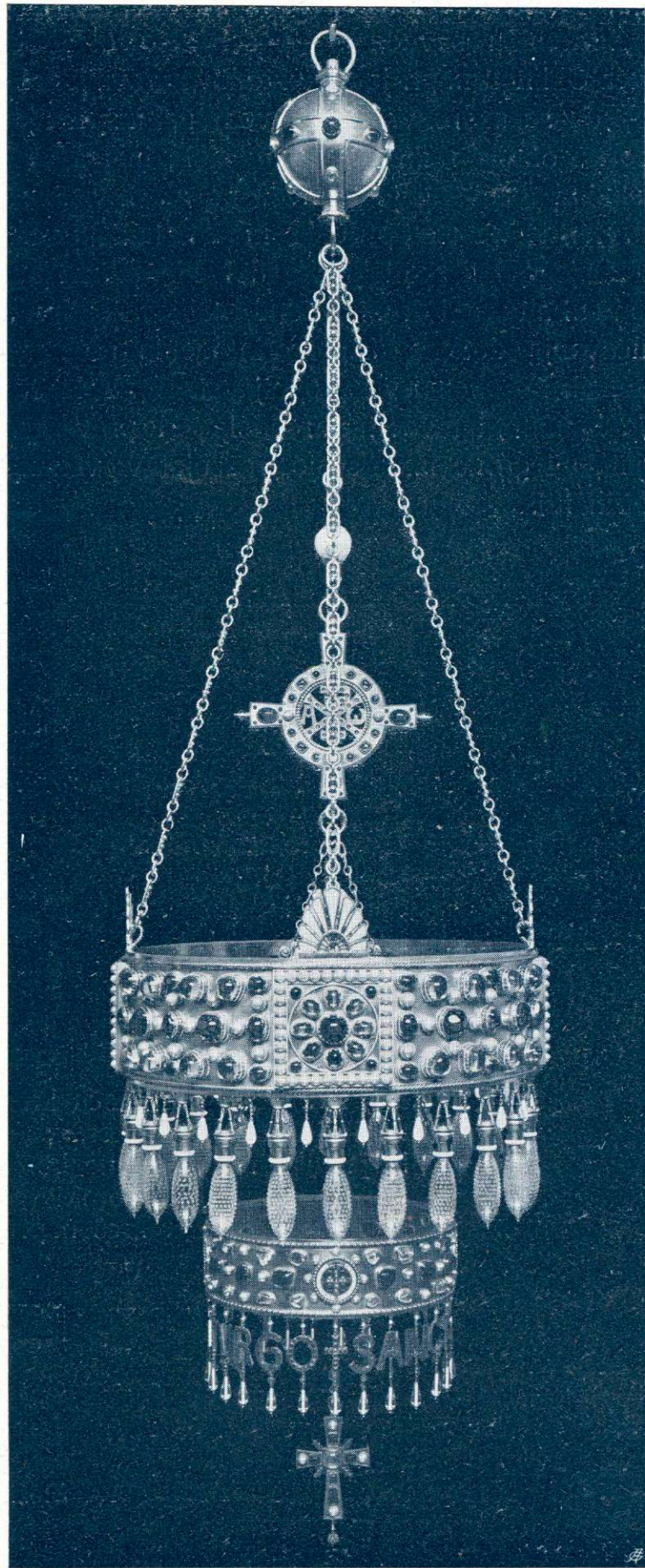
Kraepelin omenja, da je družinska oskrb, četudi primerna le razmeroma malemu številu bolnikov, dragocena in v mnogoterem oziru nenamestna v vrsti naprav, ki olajšujejo težko usodo bolnikov. Alt podarja, da se pri družinski oskrbi dosežajo glede ozdravljenja ali vsaj izboljšanja mnogo boljši rezultati nego v zavodih, in tudi Starlinger, vodja blaznice v Mauer-Öhlingu, nam svedoči, da se mnogi bolniki, ki se v zavodih le malo izboljšajo, v svobodni družinski oskrbi v neverjetni meri izboljšajo in postanejo socialni. V osebni razgovor o tem mi je navedel mnogo slučajev, v katerih se je bolnikovo stanje nenavadno in trajno izboljšalo.

Ako po vsem tem vprašamo, kaj bi bilo za naše kranjske razmere primerno, mislim, da bi se kot najprimerneje označilo naslednje: Zavod na Studencu je premajhen in nemoderen. Uporaben bi bil, po potrebnih adaptacijah, za hiralnico umobolnih, paviljoni za blaznike pa se mu naj povsem nanovo in moderno sezidajo (za kar bi bil najprimernejši svet fužinske graščine tik sedanjega zavoda). Zavoda drugod, daleč od Ljubljane, staviti ne kaže iz raznih vzrokov. — Kolonija se mi ne zdi izven zavoda potrebna, ker se v njem samem uporabljajo bolniki lahko v razna primerna opravila (kar se tudi zdaj dogaja), ker je delo ne le razvedrilo, temveč tudi zdravilo, vrhutega daje bolnikom tudi pomočke za razne poboljške. — Pač pa naj se poizkusi polagoma z uvedbo domače oskrbi v obližju zavoda.

Poleg dobičkov za bolnike nudi ta oskrb tudi dobiček deželi, ker so stroški za tako oskrbovane bolnike dokaj manjši. Iz same krščanske ljubezni do bližnjega pač obično ne sprejemajo bolnika v svojo rodbino niti drugod, niti pri nas. Plačuje se dotičnikom za rejo ponavadi tretjina ali polovica tega, kar stane oskrb v zavodu, od zavoda dajejo bolnikom perilo, obleko in obuvalo. Poleg tega imajo oskrbovalci v bolniku delavsko moč, katere jim ni treba plačevati. Iz teh razlogov se povsod, ko so premagani predsodki, oglašajo vedno dovolj družin za sprejem bolnikov. A deželi ni v dobiček le manjši izdatek za bolnika, temveč tudi to, da ni treba staviti tako hitro novih zavodov, oziroma razširjati in povečavati starih. Prihranijo se stroški za te in one režijske izdatke, kar bi jih povzročalo tem večje število bolnikov po zavodih. Dalo bi se urediti primerno prispevanje k stroškom od občin, ki bi sicer morale oskrbovati nekaj teh bolnikov. Seveda ta „občinska oskrb“ zdaj navadno ne prizadeva mnogo stroškov, a je pa tudi raditega skrajno pomanjkljiva in reforme potrebna.

V družinsko oskrb bi se oddajali bolniki, ki so se po natančnem opazovanju v zavodu izkazali v to primerni. Ostali bi še vedno v nekaki zvezi z za-

vodom. Zavodov zdravnik bi jih obiskoval po potrebi, pričetkom pogostejše, pozneje redkeje, se prepričal o njih stanu, o njih izboljšavi, odločal, ali se naj — v izjemnih slučajih, da se v polni prostosti ne obnašajo

LESTENEC IZ BEURONSKE ŠOLE

primerno — vrnejo v zavodovo oskrb, ali se naj, ko postanejo v to sposobni, odpuste kot ozdravljeni ali tako izboljšani, da se vrnejo na svoj dom. Kajti tudi družinska oskrb se ima smatrati le v toliko časa dovoljena, kolikor časa je potrebna.

Po zavodu je vedno veliko število bolnikov, ki so v poizkus za družinsko oskrb povsem primerni, bodisi trajno ali vsaj za daljši čas (kot mnogi imbecilni [slaboumni] in sekundarno dementni) ali pa za nekaj časa, za dobo izboljšanja do popolnega ozdravljenja, kot prehod za odpust iz zavoda.

Zdravniku seveda se posel zelo otežkoči. V Mauer-Öhlingu n. pr. je en zavodov zdravnik določen v to, da se skoro vsak dan vozi na inspekcije po daleč na okrog raztresenih kmetijah, in tožil mi je, s kolikimi težavami je to zvezano zlasti v zimskem času. Zdravnik nima opraviti samo z bolnikom, temveč tudi z njegovimi reditelji. Že določilo, kateri bolnik se naj eni ali drugi družini odda, zahteva natančnega proučavanja dotične družine in njenih razmer, da se vé, ali bo obema v zadovoljnost. Kontrolirati ima ne le bolnika, temveč tudi reditelje, ali prav ravna jo ž njim, ali ga ne izkoriščajo, razsojati v eventualnih prepirih itd.

Da se bolnik odda le pošteni, trezni, pridni, moralični družini je samoobsebi umevno. V tem oziru bodo župniki in učitelji, ki najbolje poznajo občane, mogli dati najboljša pojasnila in tudi podpirali zdravnika v njegovih težnjah. Treba je tudi dotične družine poučiti ne le o ravnanju z bolnikom vobče, temveč tudi v vseh važnejših vprašanjih blaznikov, torej najbolj priporočilno, da se v ta namen zbero o določenih časih v zavodu za poučilo in ponovilo.

Umevno je, da se imajo pri oddaji vpoštevati tudi vse higienične zahteve glede stanovanja, jedil, dela itd. Umevno, da se onim, ki z bolniki ne ravna jo primerno, ti odvzamejo. Vendar se najbrž tudi pri nas, enako kot drugod, v tem oziru ne bo čulo dosti pritožeb. Vse napominjane težave pa nikakor ne smejo vesti do tega, da bi se domača oskrb smatrala pri nas za neizvedljivo. Kar se je obneslo povsod drugod, se bo gotovo tudi pri nas, saj vendar nismo slabši od drugih narodov.

K ciljem!

Zložil Vekoslav Remec.

Čemu tak malodušno si, srce,
na poti tej
do mojih ciljev svetlih, daljnih —
čemu — povej!?

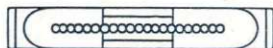
Kaj mar zato, ker samo greš
skoz vihre in temé,
ker s tabo ne prijatelja,
ne ljubice srce ne gre?

Kaj mar zato, ker vroča kri
na trnje pada vsak korak,
ki je nikdar spoznal ne bo
pogled usmiljen in gorak?

Kaj mar zato, ker zreš naprej

in zreš na temno pot nazaj
in dvomiš, trepetiš,
ne veš, če cilj dosežeš kdaj,
če prideš kdaj do svetlih mej —
kaj mar zato si malodušno,
srce — povej!

O, malodušnosti nikar!
Saj vreden je te trnjeve poti,
brez dragih src skoz temo in vihar,
in vreden tvoje vroče je krvi,
trepeti, dvomov grenkih in strahu
nedosegljivih mojih ciljev žar!

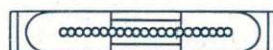

Verzi.

Zložil G. Koritnik.

Za razpotjem temnih senc
moje misli tavajo,
za oblaki bogvekam
moje želje plavajo . . .

Daleč, daleč v solnčnem kraju,
v smehu blaženih nevest
izsmejala bi se rada
moja brezbolest . . .

Književnost.

Slovenska.

Levstik Vladimir: **Obsojenci**. Ljubljana 1909. Založil Schwentner. Strani 200. Pod tem skupnim naslovom so izšle štiri, recimo, črtice, ker pravega imena te vrste spisom ni mogoče najti, Vladimira Levstika. Največ izvirnosti, življenja in misli ima še prva: „Nenormalni piščanec“. — Neka kura je s svojimi jajci izlegla tudi orlovo. Mladi orel ne mara hrane drugih piščancev, hoče mesa in krvi, koprni po višinah, po solncu in po nebotačnih skalah. Kokoši in gospodinja sovražijo orlovega mladiča, kure ga napadajo in gospodinja mu pristriže peroti in ga zapre v gajbo, kjer slednjič tudi pogine. To je vsebina prvega spisa. — Predmet bi se dal čisto prijetno obdelati za kakšen podlistek v satirični vsebini. Škoda samo, da v resnici nimamo med našim narodom takih

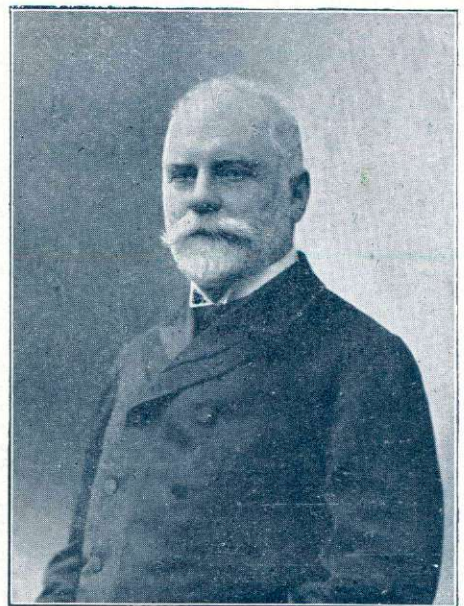
koprni po svobodi, solncu in sveži krvi, a mora živeti v gajbici in zobati proso. Toda pisatelj je dodal toliko postranskih reči, da potlačijo popolnoma glavni predmet in ga porinejo v ozadje. Razni kurji in petelinji pogovori na primer, ki bi imeli menda biti humoristični ali satirični, so jako neokusni. Ne samo neokusen, ampak celo tehnično popolnoma neprimeren je uvod. Orlovo jajce ukrade vrag iz skalnega gnezda in ga porine v kokoš. Vrag odleti slednjič tudi z mrtvim ptičem. Vrag je tu popolnoma „deus ex machina“. Kakšen namen ima, da se tako igra s kokošmi, ne moremo spoznati. Poleg tega postane vloga mladega orla čisto drugačna. Mi bi morali imeti sočutje z nesrečnim ptičem, a zavest, da je on podvržen, od duha, ki „zanikava vprek“, ki „od veka je zlo sejal, nikjer umetnosti nasproti sovražnik mu iskren ni stal“, ta zavest nas navdaje s studom do nesrečnega ptiča

TRGOVINSKI MINISTER
DR. RIHARD WEISSKIRCHNER

POLJEDELSKI MINISTER
DR. A. BRAF

FINANČNI MINISTER BILINSKI

vklenjenih orlov, ki bi koprnili po solncu, nebu in sveži krvi. Naši mladi ptiči koprne po krčmi, kavarni, njihov element je prašna ulica in zaduhla soba. Sicer bi pa mi bili jako veseli, ako bi se med našimi piščanci pričela buditi orlova čud. Toda nam se zdi, da veljajo za našo nadebujno mladino povprečno bolj verzi pesnika:

Meines Volk's! Sind dürre Zweige,
wie sie auf dem Herde brennen,
welches Laub, des Windes Spielzeug
noch ein grüner Wald zu nennen?

Meines Volk's! Die Riesen starben.
Ein Geschlecht von feigen Zwergen
springt vergnügt am Gängelbande
seiner Büttel, fremder Schergen.

Weber, Dreizehnlingen.

Predmet je veliko preveč raztegnjen in raditega se razblini neposredni vtisk. Pisatelj bi moral predvsem poudarjati eno: nasprotje med piščancem in orlom; orel

Nepotrebna figura je tudi Brtoncljev lemenatar. Zdi se, da je Levstika napeljal na ta predmet uvod iz Cankarjeve „Gospe Judit“.

Druga povest: „Razmišljeni Vid“ je pisana, kakor tudi zlasti četrta, popolnoma v Cankarjevem žanru. — Vid je bolan na jetiki, a mati in sestra Julka ne marata poklicati zdravnika, ker vidita rajši, da umrje. Brat Metod se potegne zanj in pove materi nekaj krepkih, a očma pretepe. Slednjič umrje Vid. — Torej v žanru od Rošina in Verjanka, samo da je tu popolnoma psihologično neutemeljeno, zakaj mati in sestra sovražita Vida, in pa, da je predmet spet tako strašno razvlečen. Naj bi nam vendar pisatelji ne vsiljevali tako subjektivnih razmišljanj in filozofičnih nazorov, a rajši podajali fakte in situacije, iz katerih si bomo potem sami ustvarjali mnenje. Zakaj prežvekujejo vsako drobnostko in „filozofirajo“ nad njo toliko časa, da čitatelju ničesar več ne ostane do mišljenja. Pustite čitatelju svobodo mišljenja!

Iz tretje povesti: „Mlada Breda in slepec“ se razvidi, da so piscu znana dela Helene Keller. Slepčevi nazori o barvah in o zunanjem svetu, to je najlepši odstavek v celi knjigi in nova poteza v našem slovstvu. Škoda, da ni vzel za to vlogo primerne osebe. Duševno stanje Helene Keller je prenesel Levstik na moškega lahkoživca, ki se je v najkrepkejših letih ustrelil v glavo zaradi dveh galiških Judinj in pri tem izgubil pogled. Neverjetno je, da bi tak človek s tako preteklostjo prišel do nazorov osebe, ki je bila slepa od mladosti in dobila čisto posebno vzgojo.

Četrta in to najdaljša povest „Rikard Malloprou“ je skoraj kakor razširjena posebna izdaja drugega dela Cankarjevega „Novo življenje“, zlasti njegove „povesti o Grbcu“. Strašno veliko besed, komaj razumljivega filozofičenja, nemogoča psihologija in nobene objektivnosti. Najslabša stran vseh povesti je, pomanjkanje življenja, realnih značajev in konkretnih potez.

Dr. L. L.

059650

Knjige „Matice Slovenske“.

Zabavna knjižnica. Skoraj polovico (66 strani na 140) zavzema drama Zofke Kvedrove „Amerikanci“. Kdor je prečital poprej Cankarjevo „Novo življenje“, se bo tu nekoliko oddahnil. Zofka Kvedrova je realistinja, tu imamo vsaj nekaj življenja in žive ljudi pred sabo in ne pleše vse po možganih kot v nemirnih sanjah. Seveda nas v formalnem oziru „Amerikanci“ ne zadovoljijo in ne spadajo k boljšim spisom Zofke Kvedrove.

Njihova glavna napaka je, da se drama konča tam, kjer bi se imela pravzaprav pričeti. Izgleda, kot da je hotela pisateljica obdelati snov po oni v našem slovstvu že precej obrabljeni metodi, katere se je držal zlasti Cankar v povesti „Na klancu“. Na eni strani gredo ljudje z doma, na drugi prihajajo pa spet domov. Tako razpade vsebina čisto mehanično na dva dela. V „Amerikancih“ imamo pa samo prvi del in še ta komaj načet. Mi vidimo, kako se Amerikanci pripravljajo na odhod, slišimo gospoda učitelja, kako jih svari, češ, da tujina le malokomu prinese sreče, potem pa ne vidimo posledic in uresničenja svarjenja.

Zofka Kvedrova je pisateljica, to nam je dokazala že po nekaterih drugih spisih, boljših od pričujoče drame. Pa tudi iz „Amerikancev“ se razvidi, da bi nam lahko ustvarila kaj boljšega, ako bi se bolj vglobila v stvarino. V njeni drami najdemo nekaj motivov, ki bi se dali prekrasno obdelati v samostojnem romanu ali drami. Predvsem omenim oni moški, življenske energije polni tip „Amerikanca“. Mi ga vidimo samo v enem trenutku, v oni uri, ki naj bi prelomila njegovo življenje, iz njegove preteklosti izvemo malo, o daljšem življenju nič. V našo dramo on pravzaprav ne spada. Tu bi se bolje podal tip kakšnega navadnega agenta, ki za denar lovi duše za v Ameriko. Toda bil bi krasen predmet za slovenski naroden roman. Ljubezen do prevzetne Eme ga bodri do velikih činov in mu vlije energijo življenja. Iz preprostega kmečkega pastirja postane bogataš in se vrne iz Amerike še enkrat snubit prevzetno, sedaj ubožano Emo. To je trenotek, v katerem se nam prikaže v drami. Ker ga pa Ema še enkrat odločno in brezpogojno zavrže in ima raje fantastičnega učitelja, bi moral zdaj nastopiti preobrat v njegovem življenju. Po tem

razočaranju se bori sam s sabo in se premaga, potem se pa — v nasprotju s fantastičnim narodnjakom učiteljem, ki prireja le narodne veselice in zabave — posveti resničnemu delu za narod in uporabi vse svoje bogate izkušnje in svojo življensko energijo, da bi priboril svojemu ljudstvu boljšo bodočnost, ustanavlja zanj tvornice, zida železnice, se bori s tujim kapitalom itd.

Poleg tega, v resnici zanimivega tipa, imamo v drami še nekaj drugih dobrih, dasi ne izdelanih motivov. Takoj v začetku nam stoje nasproti na eni strani oče kvartopirec in pijanec in sina pijanca in zapravljevca, ter delavna, varčna in energična žena in mati. Ako bi bil ta motiv ves čas dosledno izveden skozi vso dramo, bi imeli lepo karakterno dramo v duhu ženske emancipacije. Tudi kontrast med trmoglavno kmetico Pečarico in njenim istotako trmoglavim sinom bi bil lahko vir mnogoštevilnim konfliktom, iz katerih bi se lahko naredila tragedija ali roman s tragičnim izidom. Razmerje med Matijčetom in Metko bi se pa lahko dalo razviti v novelico, podobno Tetmajerjevi „V nebo“.

Napaka Kvedrine drame je, da ni nobeden teh motivov izdelan in izpeljan do konca, ampak da skače dejanje od enega do drugega, vmes je pa polno navadnih banalnosti in praznega besedičenja. Slaba je postava učitelja. Po celi tendenci drame bi moral on voditi protidejanje in se ustavljati „Amerikancu“ in ga npravstveno previšati. Toda v naši drami je on tip starokopitnega narodnjaka, ki „misli le na pevška društva in na sadjerejo, na čitalnice in na telovadbo“. Besede, s katerimi svari ljudstvo pred Ameriko, so navadne fraze, ki ne morejo vzdržati pred silnejšimi kmečkimi argumenti.

Naša želja bi bila, da bi pisateljica še enkrat premislila in predelala stvarino in nam potem ustvarila kaj boljšega kot so „Amerikanci“.

Za „Amerikanci“ sledi povest Milana Pugelja, ki ima čuden naslov: „Hrizantema in Cimbas“. Menda je gospod pisatelj mislil, da napravijo tako čudovita imena večji vtisk ali kaj? Poleg tega ne igra Hrizantema v povesti nikake vloge.

„Hrizantema in Cimbas“ je neka jako čudna reč. Ko preberemo naslov, mislimo, da nas vleče pisatelj najmanj kam med kakšne španske Sierre. Preberemo prve stavke in se nam zdi, da smo jih že brali kje pri Cankarju, beremo dalje, kako se deček odpravlja v Ljubljano, ter se začudimo: Ali nismo tega že brali v kakšnem starem „Vrtcu“? Ravnotako naivno se začne, se bo gotovo tudi tako končalo. Saj se ne more drugače končati, kot da deček prične pešati na poti, kak usmiljen popotnik, morda kak očetov znanec, ga vrne in pripelje domov nazaj.

Toda naenkrat smo v gozdu, grmi in treska, povrh pride še neki star potepuh, prime dečka tako ljubeznivo za roko in ga pelje v duplino ter mu prične med ploho in gromom in bliskom pripovedovati svoje strašne povesti: dva ali trije uboji, en samomor, prešuštvo, za nameček še popolnoma nemogoče surovosti nekega župnika, vse to pripoveduje tujec dečku kar tako, „za pouk in kratek čas“.

Ko beremo te povesti starega potepuha, si nehote mislimo, da imamo pred sabo začetno povest kakšnega pisatelja iz staroromantične šole, ki je po čudnem naključju prišla iz koša na dan. Toda ne!

Besede so tuintam Cankarjeve, ona epizoda s ciganskim ženinom, kakor tudi ono prešustvo in pa pouk, katerega daje slednjič potepuh dečku, to je od Gorkega.

Slednjič prideta še dve kratki povesti istotako Milana Puglja: „Anžicek“ in „Evelina in Lina“. Prva je presurova in robata, v začetku in na koncu se kaže vpliv Cankarjevega sloga, v povesti sami se ga oprosti. Najboljša in v resnici vredna svojega mesta je tretja „Evelina in Lina“. Opis gostilne „Pod skalo“ in tudi hotela „Pri zvezdi“ je v žanru Gorkega. Lepo je razvita in psihološko utemeljena ona dvojna stran Gabrove duše: s srcem išče Eveline, dasiravno mu razum pravi, da ne zahaja za njo. Slednjič pa vendar zmaga srce. Ta kontrast je lepo razvila Olga Kobilanjska v prijetni humoreski „On in Ona“. Dr. L. L.

Knezova knjižnica je prinesla poleg že posebej omenjene Cankarjeve povesti „Novo življenje“ tudi še življenjepis prof. dr. Vatroslava Jagića, ki ga je napisal prof. dr. Janko Šlebinger (str. I—XIV) in Golarjevo povest: „Dve nevesti“ (str. 92—116).

Prof. dr. Šlebinger pravi na prvi strani tega življenjepisa, da je „v naslednjih vrstah očrtal v velikih potezah tok Jagičevega življenja in podal kratko vsebino njegovega plodonosnega delovanja.“ Toda potem se pripovedovanje naenkrat pretrga z letom 1870., ko je Jagić postal „žrtev mažaronske lopovščine“. Škoda, da je drugače dobro zastavljen in začel spis ostal pretrgan ravno na točki, kjer bi postal za Matične člane najbolj zanimiv in odkoder se pravzaprav šele pričinja delovanje in življenje Jagičevo. Ker so viri za Jagičevo delovanje in življenje primeroma lahko pristopni in dobro zbrani — omenjam samo letnike Archiva, dalje Ljapunovo delo o Jagiću in „Jagičev zbornik“, kjer nam je prof. Pastrnek podal natančno bibliografijo njegovih del — bi bilo želeli, da bi podala „Matica“ popolno biografijo Jagića.

Golarjeva povest „Dve nevesti“ se čita gladko in prijetno. Motiv ima isti kot Goethejev Erlkönig, samo da je pri Goetheju majhen deček, katerega ubije prebujna domišljija, pri Golarju pa odraslo dekle. Kar je pri otroku verjetno in mogoče, je pri odraslem človeku neverjetno in nemogoče. Dalje je Goethe vklenil snov v obliko kratke balade, kar je na vsak način primerneje kakor pa za primeroma dolgo povest. Ugaja pa pri Golarjevi povesti oni naivni otroški ton, zlasti v začetku, in pa zdravi, kmečki realizem. Zlasti lep je prizor, ko Andrejko snubi Mirtovo Tončko. Konča se Golarjeva povest popolnoma kot Goethejev „Erlkönig“.

Prevodi iz svetovne književnosti. Faust, spisal W. Goethe, tragedije prvi del, poslovenil Anton Funtek. V prevodih iz svetovne književnosti nam je podala Matica letos eno najslavnejših svetovnih del, globoko Goethejevo tragedijo „Faust“. Podala nam je

samo prvi del, a nimamo nič proti temu, da nam ni podala celote. Drugi del je brez dvoma slabejši od prvega in ako bi nam „Matica“ prinesla oba dela, bi knjiga močno narastla in bi se najbrže toliko manj čitala. Seveda imamo tako v slovenskem prevodu delo brez nadaljevanja in konca in dejanje ni razvito do logičnega zaključka, ki je pa tudi v izvirniku precej slab.

V oceno posameznosti se tu ne moremo spuščati. Splošen vtisk prevoda je dober. G. Funtek je, kot težko kdo drug med nami, sposoben za to nalogo. Ne samo, da ima v oblasti slovenski jezik in da je sam pesnik, on ima tudi veliko vajo in, kar je treba pri naših razmerah posebno poudariti, mu pri pisateljskem delovanju ni žal truda. Gospod Funtek je prevajal z veliko marljivostjo, to moramo predvsem priznati. Lep slovenski jezik in velika natančnost v primeri z izvirnikom sta glavni vrline slovenskega prevoda „Fausta“.

Seveda ne trdimo, da doseza prevod izvirnik.

V tem slučaju bi moral prevajevalec biti sam pesnik ravno tolike tvorne sile kot je bil Goethe in potem bi nam on podal ne prevod, ampak izvirnik. Prevod vsakega velikega umotvora mora že po svoji naravi zaostajati za izvirnikom. Slabosti Funtkovega prevoda sta zlasti, da se je preveč oklepal izvirnika, tudi tam, kjer bi se lahko svobodneje razvil, in pa, da je preveč izbran, rekel bi, salonski, v svoji dikciji, tudi tam, kjer i izvirnik i stvar sama zahtevata manj opiljeno in bolj drastično ljudsko govorico. N. pr. dijak, hiteč iz mesta, reče svojemu tovarišu: „und eine Magd in Putz, das ist so mein Geschmack“. Funtek je prevedel: „in dekla praznična, okus je moj že tak.“ Sploh se opazuje to vedno, da je v slovenskem prevodu jezik bolj izbran in umeten in da se je tako zatrl prvotni krepki, surovi, večkrat drastični kolorit izvirnika.

Dr. L. L.

Slovenske novele in povesti. Dio I. Uredio dr. Fran Ilešić. Izdala Matica Hrvatska.

POTRES V ITALIJI: PREBIVALSTVO SE SELI IZ RAZRUŠENEGA MESTA

Sestaviti in urediti antologijo iz prozaičnega slovstva kakšnega naroda ni lahko delo. Teže je izbirati prozo kot poezijo, ker je predmet še bolj širok, a urednik je vezan na tesne meje. Marsikaj ne more sprejeti, ker je preobširno, drugo iz kakšnega drugega ozira ni primerno, in tako je taka antologija vedno plod najrazličnejših kompromisov.

Brez dvoma srečno je bilo, da je postavil gospod urednik kot za uvod Levstikovega Krpana. Da spada sem, ne more biti dvoma. Kar zadeva druge spise, bi se dalo debatirati o tem, če ne bi bilo mogoče vzeti pripravnejših. Toda tu igrajo vmes tudi subjektivna mnenja, slednjič mora pa tudi urednik imeti svojo pravico. Radovedni smo, kaj prinese drugi del. V prvem delu pogrešamo takih prvovrstnih leposlovcev, kot so: Detela, Erjavec, Trdina, Tavčar. Detela prekaša brez dvoma Stritarja, Stareta, Kersnika, Mencingerja, ki so bili sprejeti. Stritarjeva po Hofmannu ponarejena „Rosana“ je prišla v zbirko, toliko boljših stvari pa ne. Upamo, da se bo v drugem delu to izpopolnilo in da se bo k njim pritegnilo še nekaj boljših modernih: Finžgarja, Meškota, Govekarja, Murnika, Šorlija itd.

Marsikaj bi imeli pripomniti tudi k urednikovemu dodatku, kjer pojasnjuje Hrvatom nakratko zgodovino in značaj slovenskega slovstva. Predvsem se ne strinjamo s tradicionalnim mnenjem o Stritarju. Stritar je bil človek precej plitvega mišljenja, ki si je nekoliko ogledal svet in imel v oblasti slovenski stavek, a ni imel v nobeni stroki temeljite izobrazbe. Njegovi dialogi so smešno prazni, povesti malo izvirne, pesmi vkljub za dotedanji čas lepim verzom brez globljih izvirnejših misli. V svojih slovstvenih pogovorih je strašno dolgovezen in malenkosten, brez globokih načel. Kot literaren kritik si je pridobil dr. Mahnič brez dvoma večjo zaslugo za naše slovstvo kakor pa Stritar.

Dalje so nekam čudno v kot potisnjeni Detela, Trdina, dr. Tavčar in drugi. Diametralno nasprotje med Detelom in Tavčarjem ne obstoji v tem, da je eden konservativen, drugi pa naprednjak, ampak, kot literata ju loči nekaj drugega. Sicer pa jaz tudi ne vidim med njima diametralnega nasprotja, ampak bi raje konstatiral diametralno nasprotje med Detelom, Tavčarjem itd. na eni, a Cankarjem, Meškom itd. na drugi strani. Največja vrlina Tavčarjeva je njegova razkošna predmetnost (tudi, ako se iz drugih ozirov s predmetom ne strinjamo). Cankar in drugi so pa večkrat skoraj brezpredmetni subjektivist. Težko mi je tudi najti logično vez med Trdinom in Cankarjem. Po mojem mnenju sta si ravno ta dva pisatelja popolna antagonist. Trdina se je tako vglobil v ljudstvo, da je večinoma nemogoče določiti, kje se neha narodno blago in začnjenja pisateljevo tvorenje. Cankar se je pa popolnoma odtrgal od našega ljudstva in se je izobrazil po dunajskih kavarnah in krčmah. Pri Trdinu ljudski realizem, a pri Cankarju ne ene postave, ne ene poteze iz našega konkretnega življenja. Kot govore njegovi junaki, ne govori in ne misli nobeden naš človek, za Cankarja so ljudje samo simboli, v katere zavija on svoje nazore.

Da smo vkljub mislim, katere smo pri tej priliki povedali, knjige prav veseli, ni potreba posebej omeniti. Na vsak način pomeni ona pozitiven korak naprej k slovensko-hrvaški vzajemnosti.

Dr. L. L.

Minka Govekar: **Dobra gospodinja**. Ljubljana 1908. Strani 226.

Mnogo lepega in dobrega pove znana pisateljica v tej knjigi našim ženam in dekletom. V resnici žal nam je, da je ne moremo priporočati brezpogojno. Njena glavna napaka je, da stoji na popolnoma materialističnem stališču. „Dobra gospodinja“ bi morala dati našim gospodinjam odgovor na vsa njih se tičoč vprašanja življenja, materializem je pa jako površen sistem, ki pusti ravno najvažnejša in najbolj pereča vprašanja brez odgovora. Zakaj mora biti naša gospodinja „dobra“, zakaj mora dobro voditi dom, vzgajati otroke, ljubiti svojce in narod? Na to vprašanje nam materialist ne more odgovoriti. Materializem oropa gospodinjno najsilnejših povodov za dobro delovanje in najuspešnejših sredstev za dobro vzgojo otrok in ohranitev rodbinske sreče.

Materialistično stališče je torej glavna in temeljna napaka knjige. Drugače so pisani strokovni članki dobro, nekateri naravnost izvrstno. Strinjamo se tudi s članki „Ženska in omika“, „Mati in gospodinja na kmetih“ — za posamezne, nekoliko netočne stavke se ne bomo prepirali —. Puhlost materializma se najbolj občuti v članku „Mati — vzgojiteljica“. Ugaja nam pa, da je v članku „Alkoholizem in ženstvo“ tako odločno poudarila protialkoholno stališče. Upajmo, da se ji bo kdaj posrečilo, prepričati slovenske narodne dame, da zanje ni dostojno, za narod pa ne koristno, ako služijo pri narodnih veselicah za natakariče. V zadnjem oddelku „Državljanka“ stopi zopet močnejše na dan materialistično stališče pisateljice. V odstavku „Razporoka in ločitev“ ne loči dovolj med „impedimenta dirimentia“ in „separatio a toro et mensa“. Dasiravno se izraža močno previdno, vendar izgleda včasih, kot bi odobraval razporoko. V sklepnem odstavku nastopi krepko za politično enakopravnost žensk. Kot že omenjeno, se knjiga radi svojega materialističnega stališča ne more priporočati.

Dr. L. L.

05960

Hrvaška.

Dr. Stjepan pl. Miletić: **Iz raznih novina**. Probrani sestavci o kazalištu i književnosti, II. — 80. Str. 304. Cena 2 K. — To je posmrtna knjiga prezgodaj umrlega dr. Miletića, s katerim so izgubili Hrvatje darovitega, vsestransko delavnega književnika in požrtvovalnega domoljuba. Ljudje, kakor Miletić, se redko najdejo. Poleg s posvetnim bogastvom je bil obdaran z duševnimi blagri in s plemenitostjo srca; k temu si je pridobil še svetovno naobraženost in vse to je posvetil v prospeh književnosti in umetnosti svoje domovine. Čeravno se je moral zaradi bolezni še pred štiridesetimi leti svoje starosti umakniti javnemu delovanju, si je vendar s svojimi deli v zgodovini hrvaške književnosti in hrvaškega gledališča z neizbrisljivimi črkami začrtal ime.

Miletići so od starine iz Bosne. V času turških bojev so se preselili v Senj (kjer je živel kanonik Dominik Miletić, ki je bil l. 1627. povzdignjen v plemski stan), a kasneje so se nastanil v vojni Krajini, kjer so poprijeli pravoslavje. Oče Miletićev, Štefan, porojen l. 1805. v Petrinji, je bil častnik in se je oženil z Marijo Popovićevo, hčerjo bogatega zagrebskega

trgovca, ki je bila vsestransko izobražena in se je posebno zanimala za umetnost in gledališče. Njun sin se je porodil 24. marca l. 1868. in bil kot dete zelo slaboten. Starše je izgubil v zgodnji mladosti. Gimnazijo je dovršil v Zagrebu, a filozofijo na Dunaju, kjer je bil l. 1893. promoviran za doktorja modroslovja. Obilno imetje mu je dovoljevalo, da se je posvetil edino le književnosti in umetnosti. Vzorno je vodil od l. 1894. do 1898. hrvaško gledališče. L. 1905. je nevarno obolel in od bolezni le malo okrevaj, dokler ga ni dne 8. septembra 1908 v Monakovem v drugič zadela kap, katera je pretrgala nit njegovega življenja. Pokopan je po lastni želji v svoji domovini, v belem Zagrebu.

Miletić se je že kot dijak oglasil na književnem polju. Sodeloval je v raznih časopisih in že l. 1887. zbral svoje feljtone: „Iz raznih novina“. Svojemu iskrenemu prijatelju mlademu Tučiću je spesnil l. 1889. v spomin: „Grobne pesme“, katere prikazujejo lep pesniški talent. Vendar se je Miletić že od mladosti najbolj zanimal za gledališče in je kot pisatelj mnogo deloval na dramskem polju. Že l. 1887. je dramatičiral Šenoinega „Diogenesa“, napisal šalo „Diletanti“ in „Za nosom“ potem l. 1891. „Zaboravljene ljude“ in „Zabašurene karijere“, l. 1892. dramo iz socialnega življenja „Grof Palizna“, l. 1894. tragedijo v petih dejanjih „Boleslav“ in več manjših gledališčnih stvari in librete za Zajčeve opere „Kraljev hir“ in „Armido“. Velikanska je bila njegova osnova za pentalogijo: „Hrvatski kraljevi“, v kateri je nameraval dramski obdelati hrvaško zgodovino od l. 924.—1102. in prikazati tragedijo hrvaškega kraljestva. Od pentalogije je dovršil samo prvi del: „Tomislav“ — v petih dejanjih in „Pribinu“ kot prvi del „Krešimirovića“. Po njegovem načrtu bi se morale te njegove „historije“ predstavljati na odprtem solinskem polju pri Spljetu kot slovesne narodne igre, da bi Hrvatje videli, kaj so nekdanj bili, in se naučili, kaj bi zopet morali biti. Škoda, da je pisatelj to svojo osnovo, za katero se je mnogo let vestno pripravljaj, povečini nedovršeno ponesel seboj v prezgodnji grob! — Kdor pa hoče vedeti, kaj je bil Miletić kot reformator hrvaškega gledališča, katerega je s svojim znanjem in trudom povzdignil na evropski nivo, naj čita dve knjigi njegovega znamenitega dela: „Hrvatsko glumišče“ (1904), ki ga hrvaška kritika, žalibog, ni z onim zanimanjem pretresla, kot ga je to poučno in vseskozi zanimivo delo zaslužilo.

Miletić je pisal lehak, duhovit slog, prepleten s finim humorjem in ironijo; opazoval je ostro in zrelo sodil. Že v prvi knjigi svojih feljtonov: „Iz raznih novina“, ki jo je izdal kot devetnajstleten mladenič, se opazajo vse te njegove vrline. Govori z zrelim opazanjem o svojih ljubljencih Shakespeareju in prvem hrvatskem dramaturgu dr. D. Demetru. Za prvega pravi

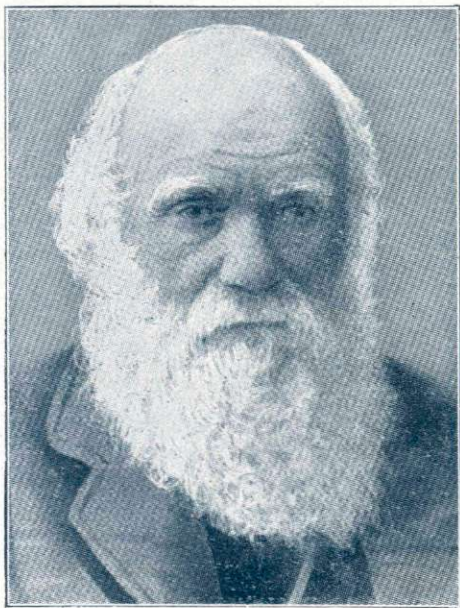
v svoji drugi knjigi: „Shakespeareov duh morao bi biti kućnim duhom vsakoga kazališta, jer kazalište, koje na njegovim djelima oskudijeva, vrlo naliči državi bez religije.“ Njegova doktorska disertacija *Die ästhetische Form des abschliessenden Ausgleichs*

POTRES V ITALIJI: RAZVALINE V MESSINI

ches in den Shakespeare'schen Dramen je vzbudila zanimanje tudi v tujem svetu, a kot intendant si je smatral za dolžnost, da občinstvo spozna dovršeno uprizorjena Shakespearejeva dela. V svojih feljtonih ocenja nadalje francosko konverzalno dramo Sardonovo, Pailleronovo in Scribeovo, govori o domačih dramskih in opernih pojavih in posvečuje tople vrstice nekim domačim umetnikom. Tudi v drugem delu „Iz raznih novina“, ki je sedaj izšel v zalogi društva hrvatskih književnikov, so tiskani njegovi starejši članki od l. 1888.—1893. (izvemši zadnji: K riješenju kazališnoga pitanja od l. 1906.), pa vendar so ti članki še danes aktualni in še danes jih bode vsakdo prebiral z velikim zanimanjem. Večina teh člankov spada v gledališko in umetniško stroko, pa si lahko mislimo, ko te članke beremo, kako je bil Miletić strokovno pripravljen, ko je prevzel l. 1894. vodstvo hrvaškega gledališča. Prvi feljton, „Umjetnost — propasti u kazalištu“, je napisal Miletić, ko so njegovi „Diletanti“ „propadli“. Z duhovito ironijo črta razne zahteve občinstva, ali se na koncu tolaži ker ima „i ovo propadanje svoju veliku svrhu: pravi će talenat samo potkrijepiti na novi rad, novu borbu, a slabi dusi će smalaksati, kot vide — da su udarili krivim putem“. Pokojni je bil zelo navdušen za Wagnerja in je kot intendant spravil na zagrebški oder več njegovih oper. V tej knjigi je opisal Wagnerjevo gledališče v Bayreuthu, katero je sezidano po intencijah tega gorostasnega glasbenika. Večje članke je posvetil svetovnim umetnikom: Sari Bernhardt, Ernestu Rossiju, Konstantinu Coquelinu in E. Duse. Od vseh teh ga je najbolj navdušil stari Rossi, za katerega trdi, da je on „jedini glumac, koji svojim glumačkom veličinom dostiže veličinu pjesnika Shakespeara“. Sari

Bernhardtovi ne oporeka njenega velikega talenta, vendar, „što Rossi daje, to mu njegovo čuvstvo nalaže, a što Sara Bernhardt stvara, to je djelo velikoga talenta i još veće rafinerije . . . Sara glumila je sebe, Rossi svoje uloge. Ona je virtuoskinja, on umjetnik“. Od domačih umetnikov je opisal pevca Bogdana pl. Vulakovića, komika Šandora Sajevića in igralko Maco Perisovo. V knjigi so nadalje njegovi zelo poučni članki o „Hamletu“, o „Le Tartufe“, „Esclarmondi“, „Barunu Hrobčickiu“, „Námluvy Penelopovi“, „Thermidoru“, „Macbethu“ in o izvirni igri mlajšega Šenoe: „Kako vam drago“. Samostalno in s krepkimi potezami ocenja nam tu razna gledališka dela, brez fraz in z golimi dejstvi nam pokazuje, da to piše strokovnjak, kateremu je smoter, da te pouči in ti pokaže delo v pravi luči. Lepo je opisal in z ljubeznijo „prikazovanje muke Isukrstove u Oberammergau-u“, historični razvitek teh predstav in njih vrednost. Seveda hrvaško gledališče mu je bilo vedno pred očmi in ljubezen do tega domačega

CHARLES DARWIN
(k stoletnici)

zavoda mu je narekovala članke: „U oči nove saine“, „Kazališno pitanje“, „O verizmu u kazališnoj umjetnosti“, „Kazališna pisma“ in „K riješenju kazališnoga pitanja“. Hrvatsko gledališče je bilo, kateremu je Miletic posvetil vse svoje znanje in vse svoje moči, žrtvoval mu tudi okrog 200.000 K lastnega premoženja, povzdignil ga na visoko stopinjo in pri tem — doživel grdo nehvaležnost.

Prihodnji zvezek: „Iz raznih novina“ bode obsegal nekatere članke pokojnikov o umetnosti vobče, o književnosti in nekatere satirične spise. Vladimir Treščec, ki je napisal predgovor drugi knjigi, želi, naj bi članki pokazali mlajši generaciji, „koja hoče, da se za odgovorno zvanje kritika pripravi, put, koji vodi do gradje. a ne do obaranja“. Malo koristi ona kritika, ki „pretežno samo osudjuje, a rijetko pobudjuje“. Miletic ni bil tak kritik, pa se zato njegovi članki koristnočitajo, a naj bi našli tudi posnemovalcev.

Toliko v spomin nedavno umrlemu Mileticu, ki je bil poštena duša, vesten pisatelj in neumorno marljiv delavec, pa tudi odkritosrčen prijatelj nas Slovencev

in občudovalec krasot naše domovine, saj je preživel na Bledu in po drugih naših krajih svoje najlepše in najmirnejše dni.

Janko Barle.

Spiridion Petranović: „**Varnice**“ (1904 do 1907). Crtica, knjiga I. Cijena 1 kruna. — 120. Str. 132. — Med hrvaškimi pisatelji so že mnogi pisali kratke črtice, a od teh so se gotovo najbolj posrečile one, ki jih je izdal pod naslovom: „Lišće“ Fran Mažuranić. V tem duhu in obliki napisane so tudi „Varnice“ (iskrice), katere je izdal mlad unijatski duhovnik Spiridion Petranović, rojen Dalmatinec. Pisatelj v predgovoru pripoveduje, kako je kot deček mnogo časa sprovedel v kovačnici starega Miška, ki je tolkel z velikim kladivom po razbeljenem železu, da so iskre letele na vse strani. Če je kaka iskra doletela in spekla katerega od otrok, zasmeljal se je Miško in zaklical: „Nič zato, nič, bode čvrstiji ključ!“ Pisatelj je tudi želel postati kovač, ali ga je drugam odpeljala pot življenja. Vendar pravi, da četudi ni kovač: „nešto sam baštinió od staroga Miće, jer treća je evo godina što i ja izbijam Varnice, koje takodjer peckaju, dok bih htjeo da skujem tajanstven, čvrst ključ, kojim bih imao otvoriti srca ljudska — srca naroda svoga — trijeznosti, značaju i plemenitosti“. V lični knjižnici, ki jo je posvetil „apostolu Hrvatsva dru Anti Starčeviću“, je zbrano enainpetdeset iskric. Spekle sicer ne bodo nikogar, vendar pisatelj umestno biča razne napake ljudskega društva, pomanjkanje značaja in ljubezni do domovine. Knjigo preveva rodoljubna tendencija in se je marsikatera iskrica prižgala v plemenitem srcu, katero vroče ljubi svojo domovino. Pisatelj ima lep dar opazanja, v nekoliko besedah pove, kaj misli, jezik mu je lep, pa sem prepričan, da bode napisal še boljših in večjih stvari kot so „Varnice“, če bode vztrajal na pisateljskem polju. Gradiva bode imel dovolj, če bode proučeval in opazoval narod, med katerim deluje.

Janko Barle.

OSOS

Poljska.

Vieslav Sclavus: **Ugodovci**. Tretja izdaja. Levov 1903. Neimenovani, a dobro znani pisatelj poljski nam odkriva v svojih obširnih, izredno zanimivo pisanih povestih, temne strani ruskega političnega sistema in ruskega vladnega postopanja. V povesti „Ugodovci“ (Slogaši) nam opisuje leta od nastopa sedanjega carja pa do izbruha rusko-japonske vojske, to je čas, ko so v Varšavi pričeli nastopati „Ugodovci“, t. j. Slogaši, namreč stranka, ki je hotela narediti slogo z rusko vlado. Odkriva nam globine tajnosti vladnega sistema in na drugi strani revolucionarnega delovanja. Dobri, pošteni ljudje vise tu kot med prepadi in nimajo izhoda na nobeno stran. Kar bi človek mislil, da bere v fantastičnih povestih iz kakšnega minulega sveta, je tu vzeto natančno iz sedanjosti. Domišljija Conan Doylea in pisateljev indijanskih romanov ni nič v primeri s tem, kar je tu ustvarilo življenje. Junak povesti, Poljak, ki hoče delati slogo med Rusi in Poljaki, okusi na lastni koži vso podlost in grozo ruskega vladnega sistema. Posreči se mu, da zbeži iz ječe in izgine potem, ne vemo kam, ž njim izgine pa tudi njegova ideja. Sloge ni več in je v takih razmerah biti ne more.

Vieslav Sclavus: **Królobojci**. Levov 1906. V „Kraljebojcih“ nam predstavlja isti pisatelj novodobno rusko zgodovino od Ivana Groznega pa do zadnjih let. Kraljebojstvo je rdeča nit, ki se vleče skozi celo rusko zgodovino. Naravna smrt ruskega vladarja je redka izjema. Knjiga je pisana krasno in zanimivo, bere se kot najbolj zanimiv roman, toda je vse samo živa zgodovina, zgodovina, ki deluje še dalje v tej največji slovanski državi. Zlasti je zanimiva za poznavanje ruskega revolucionarnega gibanja. Pisatelj je delal samo po najzanesljivejših virih.

Mavricij Zych: **Rozdzióbią nas kruki, wrongy** (Razkljuvali nas bodo krokarji in vrane). Levov 1905. Str. 253 velike osmerke, ilustrirano.

Slavni poljski pisatelj, ki se skriva pod tem psevdonomom, nam razkriva v gori navedeni knjigi najturobnejše strani iz najnovejše poljske zgodovine, — slike iz verskega preganjanja katoličanov na Ruskem v predrevolucijski dobi. Jezik je krasen, pripovedovanje živo in zanimivo.

09650

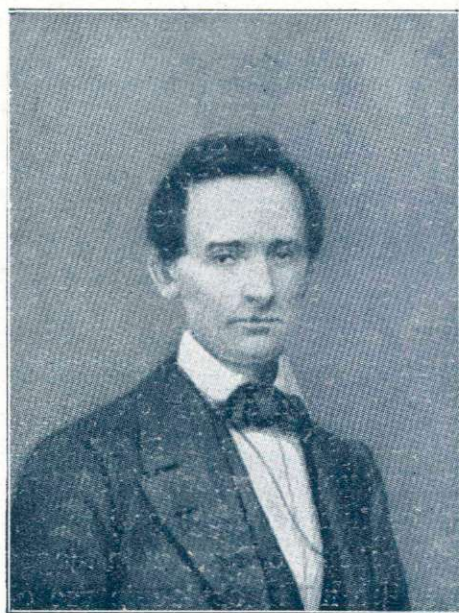
Iz drugih književnosti.

History of the diocese of Sault Ste. Marie and Marquette containing a full and accurate account of the development of the catholic church in Upper Michigan with portraits of bishops, priests and illustrations of churches old and new by Rev. Antoine Ivan Režek. Vol. II. Houghton, Michigan 1907. Zgodovina škofije Sault Ste. Marie in Marquette... Spisal Anton Ivan Režek. Drugi del. Houghton, Michigan 1907. 401 stran. Cena 5 dolarjev (?).

To je drugi del velike knjige, s katero je naš rojak, župnik Anton Ivan Režek v Houghtonu, škofiji Sault St. Marie in Marquette podaril tako skrbno sestavljeno zgodovino. Prvi del, ki je izšel 1906, opisuje ustanovitev škofije (glej „Dom in Svet“ l. 1907, str. 91), drugi sedanj pa prinaša podrobno zgodovino posameznih župnij.

Tudi ta knjiga je za slovensko kulturno zgodovino v marsičem zanimiva, čeprav ni toliko dragocena kot prva, ker večji del truda pa tudi zaslug v onih krajih pripada slovenskim duhovnikom Baragi, Pircu, Mraku, Vertinu in tovarišem. Še živi po vseh župnijah škofije Sault St. Marie in Marquette spomin onih mož, in zgodovinar povsod zadeva na neizbrisne sledove njihovega dela. A novi čas je izpremenil preproste, častitljive misijonske postaje v cvetoče naselbine, in veterani-blagovestniki so se izgubili med mnogoštevilnimi naseljenci in urejenim svečeništvom. Kot dragocen spomenik iz onih časov stoji še nekdanja palača škofa Barage v Marquette in kot dragocene relikvije se hranijo njegov kelih v St. Ignace, njegova pisma v Notre Dame, Indiana, in škofovski sedež v Sault Ste. Marie. Mesto Baraga pa nosi njegovo ime...

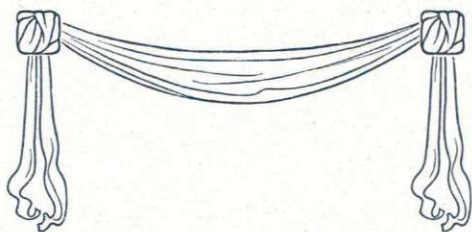
Izmed župnij omenjamo Sault Ste. Marie, kjer sta delovala Pirc in Baraga, zadnji od leta 1854. do 1866. kot ondotni škof, Marquette, stolico škofov Barage, Mraka in Vertina, L'Anse, Negaunee in Machinac, kraje, ki so znani iz misijonskega dela Barage in njegovih sodelavcev. Predvsem pa nas zanimajo župnije, kjer dandanašnji prebivajo Slovenci. To so Atlantic, Rockland (z 32 slovenskimi družinami), Stephenson, Iron Mountain (z 52 slovenskimi družinami), Iron River, Ironwood, Manistique, Calumet, predvsem pa Houghton, kjer je pisec knjige zgradil prelepo cerkev sv. Ignacija, in Red Jacket, ki ima slovensko župnijo in cerkev sv. Jožefa. Prvi Slovenci so došli na delo v ondotne bogate rudnike 1861. Pastiroval jim je izpočetka Josip Zalokar, za njim Marko Pakiž in sedaj Luka Klopčič. Že leta 1889. so si postavili

AMERIŠKI PREDSEDNIK LINCOLN
(k stoletnici)

cerkev, po letu 1902. pa, ko je pogorela, začeli graditi še lepšo za 70.000 dolarjev, za vsoto, ki priča o ne navadni požrtvovalnosti župnije, ki šteje 350 slovenskih družin.

Tudi to knjigo je pisal pisatelj z veliko natančnostjo in očitno ljubeznijo. Krasno jo je tudi opremil. Več kot 250 slik jo krasi, med njimi tri celostranske, katerih ena nam kaže pisatelja samega. Brez dvoma sprejme katoliška Amerika knjigo z isto navdušenostjo, s katero je pozdravila prvo. Ugledni uredniki, pisatelji in možje, ki so sami doživeli opisano pomlad verskega življenja v Gorenjem Michiganu, so tedaj čestitali pisatelju, med njimi znani zgodovinar in biograf Barage, Rev. Krizostom Verwyst. Tudi mi mu čestitamo na tako lepem završku velikega truda, ki bo ostal v zgodovini trajen spomin žive, kulturotvorne sile slovenskega naroda.

To in ono.

Koncerti „Glasbene Matice“.

V zadnjih dveh velikih koncertih, ki ju je dne 3. in 4. februarja priredila Glasbena Matica, se je proizvajalo slavno delo mladega laškega duhovnika, sedanjega papeževega kapelnika don Lorenza Perosija: **„Rojstvo Zveličarjevo“** (Il Natale del Redentore), oratorij v dveh delih za soli, mešani zbor in orkester. V Avstriji se ta oratorij do sedaj še nikjer drugje ni proizvajal kakor v Ljubljani, dasi spada med najbolj zaokrožene in najbolj pogojene Perosijeve oratorije.

Perosi je zložil do danes sledeče oratorije: „La passione di Christo“ (Trpljenje Kristusovo) l. 1897., „La Trasfigurazione“ (Spremenjenje), „La risurrezione di Lazzaro“ (Vstajenje oz. obujenje Lazarjevo), „La risurrezione di Christo“ (Vstajenje Kristusovo), zadnje tri vse l. 1898.; „Il Natale del Redentore“ (Rojstvo Zveličarjevo) l. 1899. Temu sledijo še: „La Strage degli Innocenti“ (Umor nedolžnih otrok), „L'Entrata di Christo in Gerusalemme“ (Vhod Kristusov v Jeruzalem), „Moses“ (Mojzes) l. 1902. in „Dies irae“ (Sodnji dan) l. 1905.

Vsled svojih oratorijev je Perosi naglo zaslovel predvsem v svoji domovini, v Italiji; pa tudi zunaj Italije, kjer koli so se izvajali njegovi oratoriji, niso kritiki štedili s povsem opravičenim priznanjem, da je Perosi genialen mojster. Glede glasbe same pa in glede glasbenega sloga, ki ga rabi Perosi v svojih oratorijih, so kritiki različnega mnenja. Nekateri ga hvalijo, drugi grajajo.

Kaj naj torej rečemo o Perosiju in njegovem slogu? — Perosi je mož, ki pozna in obvladuje vse glasbene slogove: gregorianski koral, staro polifonijo „a capella“, staro- in novoklasični kakor tudi romantični slog, neizvemši najnovjših struj. Vse te glasbene slogove hoče spraviti v lep harmoničen sklad, kar se mu večinoma tudi posreči. In prav raditega, ker uporablja tako raznoličen glasbeni aparat, je Perosi prav posebno zanimiv skladatelj. V vsaki vrsti glasbe bi tako prakticiranje morda ne bilo pravo, a ravno pri oratorijih in, mislim, tudi v cerkveno-liturgični glasbi (lat. maše, Te Deumi etc.) bo skoro gotovo prejalislej ravno ta način obveljal in se obnesel kot najbolj pravi in najbolj porabni.

Perosijev oratorij „Rojstvo Zveličarjevo“ je krasno glasbeno delo, ki očara poslušalca po svoji bujni, pristrčno-ljubeznivi melodioznosti, po svojih vznesenih samospevih, veličastnih zborih in izborni instrumentaciji. Posebno prijetno in zadovoljivo učinkuje Perosi kot harmonik, čeprav si semtertje dovoli kako drznost v tem oziru. Pa kot mojstru mu moramo take prestopke — če jih sploh smemo tako imenovati — že odpustiti. V tem oratoriju je postreženo z diatoniko in hromatiko, s homofonijo in polifonijo; kar se ritmike tiče, omenjam, da Perosi rad preminja ritem in je tudi v tem poglavju zanimiv, dostikrat kar originalen.

Pri tem oratoriju se ni treba nikomur dolgočasiti, zakaj snov sama: oznanjenje in rojstvo Gospodovo in pa glasba, ki nam slika te skrivnostnosvete in za vse človeštvo nad vse pomenljive in vesele dogodke, je tolikanj lepa in pristrčna, da mora vsakdo nehote biti ves čas napeto pozoren; in celo po končani produkciji se nam zaželi, da bi stvar še naprej trajala . . .

Ta prelepi in že v mnogih laških mestih z največjimi uspehi proizvajani Perosijev oratorij se je odločila naša

vrla „Glasbena Matica“ proizvajati v Ljubljani in ga je srečno dvakrat zapored izvedla.

Kdor nima ožjega stika z „Glasbeno Matico“, ta si nikakor ne more misliti, kako obilnega posla in truda, koliko vsakovrstnih sitnosti in — notabene — koliko tudi nemajhnih stroškov jo stane, preden more spraviti na koncertni oder tako delo kakor je omenjeni Perosijev oratorij. Zato pa tisti, ki pozna te dolge in težavne predpriprave za tako velike glasbene prireditve, tembolj ceni in ob takih prilikah tem laže im tem odkritosrčneje k uspehom čestita.

Z veseljem in ponosom lahko zopet čestitamo „Glasbeni Matici“ k velikemu umetniškemu in gmotnemu uspehu, ki ga je imelo toplot njeno dvakratno proizvajanje Perosijevega „Rojstva Zveličarjevega“.

V prvi vrsti vsa čast in priznanje njenemu velezaslužnemu koncertnemu vodju, g. Mateju Hubadu, in vsemu pevskemu zboru, s katerim smo bili oba večera izredno zadovoljni. Nekoliko manj so nas zadovoljili nekateri solisti in orkester.

Zbor je bil, kakor rečeno, obakrat izvrsten. Tako sigurno nastopajočega in tako precizno izvajajočega še skoro nismo slišali. Izborna so se pele vse zborove vloge, bodisi da jih je bilo treba predavati navdušeno ali nežno ali kakor že koli. Omenjam predvsem iz prvega dela krasno gradacijo pri pozdravu „Ave Maria“, impozantni pričetek sedmorglasnega Magnificata in preprosti, rajsko čisti, v starem slogu „a capella“ zloženi končni stavek. Istotako izborna je nastopal zbor v drugem delu — ki omenim v njem takoj v začetku — veselja prekipevajoči „Lucundare, filia Sion“ s sledečim „Alleluja“. Ta spev in ves oddelek, ki ga proizvaja orkester, četverospjev solistov in zbor, je nekaj posebno lepega, res pravi biser vsega oratorija. Posebno krasen je tudi šesteroglasni „Christum natum, Regem nostrum, venite adoremus“, ki me je prvi večer ganil v dno srca. Mnogim je zelo ugajal resnobno umerjeni „Jesu, Redemptor omnium“, o katerem pa moram priznati, da je v drugem delu zadnje kitice v kompoziciji (duet z orkestrom) najslabše in najnavadnejše mesto vsega oratorija. Nad vse mogočen je bil „Te deum“. Kogar ni ta spev ogrel in podžgal, ne vem, če ga more sploh kateri. Pri mestu „Te, aeternum Patrem“, kjer se v nekakem „stretto“ prehitevata moški in ženski zbor, se je zdelo, kakor da ob kresanju kremenov švigajo iskre. Markantno se je proizvajal fugiran stavek „Te, gloriosus“, veličastno naslednji odstavek. Na koncu smo slišali še enkrat ljubeznivi „Lucundare“, in visoko se dvigajoči mili angelski spevi „Gloria, gloria“ so zaključili drugi del in s tem več oratorij.

Kot solisti so nastopili: Gospa Lili Nordgartova, primadona slovenskega gledišča (sopran — Marija), gospica Marija Peršlova, operna pevka slovenskega gledišča (alt), gospod Ferdinand Soeser, koncertni pevec z Dunaja (tenor — angel) in gospod Bogdan pl. Vulaković, operni pevec slovenskega gledišča (bariton — pripovedovalec).

Sopranska in altovska vloga sta primeroma majhni, a zahtevata vendarle izvrstnih moči. Gospa Nordgartova ima v srednji in v srednjevisoki legi jako lep in prijeten glas, in v tej legi dobro predava. Pohvaliti moram zlasti njen nastop v četverospjevu „Lucundare“. V višini pa ne pride toliko do veljave, ker dela tu vse bolj s silo. To se je zgodilo zlasti pri mestu „fiat mihi secundum verbum tuum“.

— Gospica Peršlova je vkljub svojemu še nekoliko šibkemu glasu rešila svojo nalogo jako pohvalno. Pokazala je nadarjenost in dobro šolo.

Veliki, važni in težki vlogi sta imela tenorist in bari-tonist. Ne bom se prerekal z onimi, ki menijo, da bi bilo bolje, ako bi se bil za tenorsko vlogo pozval Cammarotta. Morda bi bil on boljši nego Soeser, a gotovo ni. Kajti silno težka je vloga angela v Perosijevem „Rojstvu Zveličarjevem“. Tudi boljše tenorje nego je Soeser bi bila ta partija stala precejšnjega truda. Pomislite: venomer peti v visoki glasovni legi (od *e* do *a*), kakor so bila n. pr. mesta „Ne timeas, Maria“ ali pa ono „et vocabis nomen ejus Jesum“, istotako prerokovanje angelovo „Spiritus sanctus superveniet in te“ etc. in slednjič oznanilo angelovo pastirjem „et hoc vobis signum“ etc. — to ni šala. Komponistu je pač lahko pisati tako visoko, a peti — druga stvar. G. Soeser ima kajpada že nekoliko obrabljen glas, a vendar še dokaj zadovolji; je v srednji legi mehak in voljan, v višini nekoliko slabejši, bolj zamolkel in se ne razvije več z lahkoto do pravega sijaja. Potrudil se je precej, tudi v višini in jo je — dasi s silo — vendar srečno izvozil. Posebej moram pri njem pohvaliti, da je pel z občutkom. Oba večera sem slučajno opazil, kako je s prijazno smehljajočim obrazom pričakoval trenutka, ko pozdravi Marijo z „Ave Maria“, kar se mu mora le v hvalo šteti. — G. pl. Vulaković ni bil oba večera enako dober. Prvi večer je bil na več mestih nesiguren v nastopu in je prišel vsledtega nekoliko navzkriž z zborom — orkestrom. Tudi ni bil prvi večer zadostno niti glasovno, niti drugače razpoložen. Vse pa je popravil drugi večer, ko je bil skoziinskozi izvrsten, da smo ga bili v resnici veseli in mu zato tudi radi oprostimo vse nedostatke pri prvem koncertu. Drugi večer je pel sigurno, s pravim čuvstvom, naravnost navdušeno. Čast mu!

Orkester je bil topot, žal, nekoliko slabejši in manj siguren nego sicer; nedostajalo mu je onega zanosa in poleta, zlasti one prisrčnosti, ki bi se bila tako zelo prilagala mnogim mestom. „Slovenska Filharmonija“ je pač — kolikor je do sedaj poznamo — zmožna največje eksaktnosti v igranju, bodisi glede tehnike, bodisi glede pravega izražanja; oboje seveda, kadar se za svoj nastop skrbno pripravi. Ni dvoma, da se to zadnjič ni zgodilo, in to le obžalujemo. Povemo pa odkrito, da pričakujemo od slavne „Slovenske Filharmonije“, da se bo zavedala svoje dolžnosti do slovenskega občinstva, kakor tudi slovensko občinstvo ne bo pozabilo dolžnosti, ki jih ima do nje. Pa da me ne bo kdo napačno umel, pristavim še sledeče: Ne trdim, da je orkester jako slabo igral, nikakor ne, ker je bil še vendar precej dober. A da bi bil igral lahko veliko bolje, — kar smo po pravici pričakovali, — to sem hotel povedati.

Ob tej priliki se dovoljujem mimogrede še to omeniti, ali bi morda ne kazalo ob sličnih prireditvah postaviti orkester pred pevski zbor, kakor se to vrši n. pr. na Dunaju v velikem „Musikvereinssaalu“ in gotovo tudi še marsikje

drugje. Če bi bil orkester spredaj, bi bilo to v dveh ozirih bolje: prvič glede ožjega stika z dirigentom z ozirom na glasbenike v orkestru in drugič iz čisto naravno umevnih akustičnih vzrokov z ozirom na poslušajoče občinstvo.

Koncertna dvorana „Uniona“ je bila oba večera popolnoma razprodana. Razporeženje med mnogobrojnimi občinstvom je bilo najboljšo. Oba večera sta bila lepi svečanosti. Plemenita glasba Perosijevega oratorija in še plemenitejša snov tega oratorija, v katero smo se tiste ure takorekoč zamaknili, je prinesla gotovo vsem udeležencem obilo glasbeno-umetniškega užitka in poštenega duhovnega razvedrila.

POTRES V ITALIJI: LOV NA TATOVE

„Glasbeni Matici“ pa kličem: Dajte svojim bratom in sestram, dajte slovenskemu ljudstvu še kaj takih večerov. Ne dajte se ostrašiti od tistih, ki vam vpijejo: „Zadosti je oratorijev. Kdo bo poslušal same svete zgodbe?“ — Zagotavljamo te, vrla „Glasbena Matica“, da, kar nas je vernih Slovencev, bomo vedno radi prišli k oratorijskim prireditvam. Prepričani smo, da te vrste glasba ni in ne more nobenemu Slovincu biti na škodo, ampak le v korist. Tudi prirejanje oratorijev je ena onih poti, ki nas vedejo do prave izobrazbe duha in prave plemenitosti srca in s tem do prave sreče.

Stanko Premrl.

Slovensko gledišče.

Tekom tega meseca se je ponavljala drama „Simona“, na novo pa se je uprizorila V. Stechova satirična veseloigra „Vroča tla“, Maurica Hennequina „Sladkosti rodbinskega življenja“, „Ugrabljenе Sabinke“ in „Charleyeva teta“, ponovno se je obetal Schillerjev „Tel“, a se je iz neznanih vzrokov moral vedno preložiti.

Izmed oper in operet se je ponavljal Massenetov „Werther“, „Giroflé-Giroflá“, Zajčev „Šubić-Zrinjski“, Bizetova „Carmen“, nanovo se je uprizorila Andranova opereta „Mascotte“.

Splošen, ne ravno dober pojav je, ki se občuti tudi pri našem gledišču, da opera ubija dramo, za opero je prišla opereta, ki jo je že potlačila v ozadje, in za opereto prihaja po večjih mestih že „variété“, „kabaret“, za njimi prihajajo pa že spet raznovrstni kinematografi itd. Drama postaja pretežka, opera je že komaj za najbolj izobražene osebe ob posebnih prilikah, množice hité pa v variéte in v kinematograf.

Podobno je v slovstvu. Za romanom je prišla novela, za novelo črtica, za črtico podlistek. Kdo bo zdaj še pisal ali čital debel roman v več zvezkih! Požirajo se podlistki in kar se še kje mimogrede vjame ob poti. Biti mora kratko in krepko, pa raznovrstno. Za dolge in resne reči ljudje nimajo več časa.

Posledica tega splošnega pojava je, da stoji tudi v našem gledišču drama nekako v ozadju. Izvzemši „Simone“ nismo imeli nobene bolj globoke reči. „Charleyeva teta“ je predpustna burka, ki se je igrala na pustni torek, „Vroča tla“ je za naše razmere lokalizirana češka politična satira, ki je sicer izzvala mnogo smeha, „Sladkosti rodbinskega življenja“ so brez literarne vrednosti in polzke vsebine, „Ugrabljenе Sabinke“ je šaloigra, polna humorja, kjer je imela gospodična Vinterova zopet priliko razviti svoje zmožnosti. Goethejev „Werther“ je zastarela stvar, katere edina vrlina je strasti kipeča godba, ki je dala zlasti gospodični Šipan-kovi in gosp. Fiali sposobnost, da pokažeta zmožnosti svojih glasov.

G. Borštnik-Zvonarjeva je naredila turnejo po Srbiji in Bulgariji, kjer je nastopala z velikim uspehom. Tudi mi čestitamo največji slovenski dramatični umetnici prav od srca k njenim uspehom in ji želimo, da bi si tudi v domovini pridobila mnogo lavorik, dasiravno pri nas tla menda niso posebno ugodna. Naravnost brezobzirno in surovo od strani občinstva je bilo, da se je pri popoldanski reprizi „Simone“, ko je g. Borštnikova, če mogoče še bolje kot prvič, uprizorila smrt stare tete, vedlo tako nedostojno.

V soboto dne 13. februarja je imelo slovensko gledišče uglednega gosta, ravnatelja češkega gledišča v Kraljevih Vinohradih in urednika revije „Osveta“, F. A. Šuberta, ki je zlasti čestital ravnateljstvu, da se je število slovenskih dni pomnožilo. Pravzaprav bi moral to čestitati onim možem, katerih zasluga je, da je prišla do vlade v deželi Slovenska Ljudska Stranka.

Dr. L. L.

05960

Slovanske revije.

Tu hočemo omeniti najvažnejše revije, ki se pečajo izključno s slovanskim vprašanjem.

Na Ruskem izhajajo Slavjanskija Izvjestija, izdane s. peterburškega slovanskega dobrodelnega društva. Peterburško slovansko dobrodelno društvo, ki predstavlja najskrajnejšo rusko-reakcijsko smer v slovanskem vprašanju

in je eksponent ruskega birokratičnega panslavizma, je pred par leti spet oživelo in pričelo izdajati svoje glasilo. Naročnikov ima menda kakih 150, pristašev nima na Ruskem nobenih, sotrudniki so skrajni ruski reakcionarci, vladni pisatelji in uredniki vladnih listov. Za Slovence je sotrudnik dr. Prijatelj, za Hrvate Stjepan Radić, za Srbe Pavlović, Simić in Stanović, med Čehi in Poljaki menda nimajo nobenega sotrudnika. Izvjestja izhajajo po osemkrat in stanejo za tujino 4 rublje. Programa nimajo nobenega, kajti ruskega birokratičnega slovanskega programa si ne upajo povedati, drugega pa nimajo. Letošnja prva številka prinaša članke: „Čez Črno goro v deželo divjih Gegov“, „Mažarji in Hrvati“, „O Marjavitih“, „Rusko potovalno gledišče na Balkanu“, „Zunanja politika srbska“, „Glebovickij, literaturna karakteristika“, „Iz slovanskih pesnikov“, „Veleizdajalci. Avstrijsko postopanje zoper Srbe“, „Balkanski poluotok“, „Časopis“, „Bibliografija“. O slovanskem vprašanju na Ruskem ne piše, zato pa priporoča toplo list „Okrajini Rosiji“, ki neprenehoma ščuje na katoličanstvo in na neruske slovanske narode in zagovarja sedanji tatarski državni sistem na Ruskem. Tudi „Izvjestja“ napadajo Avstrijo, katoličane in katoliške Slovence, kjer le morejo, in zagovarjajo ruski sistem knuta in „vzjačestva“.

Kot plod „novoslovanskega gibanja“ je začel letos izhajati mesečnik „Slavjanskij Mir“ („slovanski svet“), ki se ima pečati s „slovstvom, umetnostjo in kritiko“. „Izvjestja“ slovanskega dobrodelnega društva priporočajo novi list toplo, v zameno priporoča tudi „Slavjanski Mir“ „Izvjestja“. To pové mnogo. List je samnasebi nedolžen kot beraška juha in istotako reven po svoji vsebini. Prva številka se pričinja s prevodom Cankarjeve povesti „V hiši Marije Pomočnice“. V oddelku za kritiko najdemo oceno samo enega pisatelja, — zato je pa strašno dolga — namreč Cankarja. V drugo številko je pa zašel tudi prevod neke Aškerčeve pesmi. V uredniškem delu priporoča na široko vsem Slovanom ruski jezik in napada Avstrijo. Programa nima list čisto nobenega in je na zunaj popolnoma brezbarven. S tem je njegova usoda zapečatená, ker slovansko vprašanje, ako se ne obravnava programatično, nima prihodnosti. Od vsakega slovanofila moramo najprej zahtevati, da nam pove, kak je njegov program z ozirom na Rusijo. Dokler vlada na Ruskem sedanji tatarski državni sistem, nimajo Slovani od nje ničesar pričakovati. Važnejše za Slovence kot osvoboditev turških Slovanov, bi bila osvoboditev ruskih Slovanov izpod gospostva knuta.

„Slavjanski Glas“ izhaja v Sofiji sedmo leto. Izdaja ga „Slavjansko blagotvorniteljno družestvo“ v Bolgariji, urejuje S. S. Bobčev. Ta list se po vsebini in duhu naslanja na ruska „Izvjestja“. Slovanskih zadev ne obravnava načelno in programatično, ampak samo informatično. (Dalje.)

05960

Václav Hladík, češki pisatelj in časnikar, je obhajal svojo štiridesetletnico. Hladík spada k tistim mlajšim češkim pisateljem, ki imajo velike zasluge za češki moderni roman in dramo. Hladíkovi romani iz praškega družbenega življenja in njegove krajše povesti se odlikujejo po gladki, krepki in lahki obliki, ki je Hladíku pridobila veliko čitateljev, toda tudi očitanje, da posnema francoski slog. Zeló dobri so njegovi romani: „Evžen Voldan“, „Valentinovy ženy“, „Třetí láska“, „Vášeň síla“. Zmerom sveže peró Hladíkovo je napisalo tudi zanimive „Artušovy povídky“ in slike iz „praškega ozračja“. Kot urednik „Lumira“ in podlistkov „Národních Listů“ spisal je Hladík tudi veliko literarnih razprav, v katerih je seznanjal češko občinstvo z umetniškimi in knji-

ževnimi pojavi na polju sodobne francoske in angleške literature. V gledališču je dosegel veliko uspehov s svojimi igrami „Nový život“ in „Závět“. Zadnja drama se že prevaja v ruski jezik.

Vladimir Houdek. H koncu avgusta je v Pragi umrl tragične smrti češki pesnik Vladimir Houdek. Bil je najprej častnik (nadporočnik), pozneje se je odpovedal in je bil poštni uradnik. Pred kakimi šestimi leti so ga spravili v norišnico, iz katere se ni več vrnil. — Pisal je pesmi v razne češke časnike, l. 1899. pa je izdal prvo pesniško zbirko pod naslovom „Vykvetly blíny“. To je knjiga ostrih, strastnih tonov, v kateri sta ljubezen in smrt glavni motiv, ki se ponavlja v najbolj raznovrstnih variacijah; včasih so fino rafinirane, polne otožnosti in bolesti, včasih zopet polne surove ironije, mefistofelovskega cinizma in blasfemije. To ozračje alkohola in prostitucije je bilo vir sujetov tudi za drugo zbirko pesniško „V pavučinách nervů“. Zdi se, da pesnikova bolezen živcev kaže v ti zbirki že svoje sledove, ker nedolgo po izdaji te zbirke so pesnika odpeljali v blaznico.

Václav Vlček. Po dolgi težki bolezni je nedavno umrl odlični češki romanopisec Václav Vlček, ki spada v vrsto najboljših in najbolj delavnih čeških mož v zadnjih petdesetih letih. Umrl je v svoji vili „Osvěta“ v Kralj. Vinogradih v 69. letu svoje starosti. Porodil se je 1. septembra l. 1839. v Střehovu pri Kacovu v taborskem okraju na Češkem. Že kot deček je kazal veliko nadarjenost tako, da ga je oče, večji kmet, peljal l. 1851. v Prago študirat. Vlček je že kot dijak začel literarno delovati. L. 1859. je poslal prispevek v „Humoristicke Listy“, alegorijo o ptičji vojski (satiro na italško vojsko). Da ni bil raditega kaznovan, ga je obvarovala le prošnja prelata Václava Štulca, katerega ljubljenelec je bil Vlček. Dopršivši filološke študije je bil profesor v Pragi in Čeških Budjejevicah. L. 1867. se je odpovedal profesorski službi ter je odšel v Prago, kjer se je posvetil književnosti. Izpočetka je bil časnikar v uredništvu „Narodnich Listů“, „Hlasa“ in „Obrany“. Ali prisiljena časnikarska delavnost mu ni ugajala. Po daljših pripravah je l. 1871. ustanovil lastno revijo, mesečnik „Osvěta“, ki je v kratkem času zbral najboljše češke znanstvene in beletristične književnike. „Osvěta“ je Vlček izdajal in urejeval do svoje smrti. „Osvěta“ je bila konservativen mesečnik, v umetniškem pogledu je podpirala idealistično smer, njeno politično geslo je bilo: samostalnost češke krone in slovanska vzajemnost. „Osvěta“ je res trajen spomenik Vlčkovega delovanja, je literaren čin prve vrste. Vlček je bil izredno omikan pisatelj, neumoren in vsestransko delaven. Pisal je romane, novele, drame, pesmi, razprave o čeških narodnih, političnih, socialnih, književnih in umetniških razmerah, objavljajal je literarne razprave in kritične ocene, življenjepise i. dr. Vlček je spisal celo vrsto velikih obsežnih romanov, od katerih imenujemo: „Dalibor“, „Ctibor Hlava“, „Golgota i Tábor“, „Venec navřinový“, „Zlato v ohni“, „Letník Halaburd“, „Samohrady“ in druge. Za roman „Samohrady“ je dobil pohvalno pismo od umrlega škofa Haisa v Kralj. Gradcu, ker krasno opisuje v romanu idealno delovanje usmiljene sestre. V zadnjih letih je Vlček objavil svoje spomine, ki so dragoceni kulturni dokumenti, ker so pestre in zanimive slike češkega življenja vobče. Dramatična delavnost Vlčkova je istotako obširna. Pisal je razprave o češki dramatični umetnosti in sam je spisal mnogo dobrih dram, kakor n. pr. „Soběslav“, „Přemysl Otakar II.“, „Milada“, „Lipany“, „Eliška Přemyslovna“. Dramo „Eliška Přemyslovna“ smatra kritika za najboljšo, izšla je že v nekoliko izdajah, ravnotako kakor nekatere povesti in romani Vlčkovi. Vlček je namreč spadal k tistim češkim pisateljem, ki se najbolj čitajo.

Naše slike.

Pietà (str. 99) je delo Michelangelove mladosti, s katerim si je pridobil hipoma slavno ime. Skupina stoji na stranskem oltarju v cerkvi sv. Petra v Rimu.

Na Klek (str. 104) jahajo čarovnice na metlah ponoči. Tam imajo svoja zborovanja in skrivne posvete.

Na Balkanu kaže vedno bolj na vojsko. Srbija rožlja s sabljami, kupuje puške in patrone, in tudi Črna gora grozi z vojsko. Novo ministrstvo Novakovićevo v Srbiji je nastopilo kot pravo vojno ministrstvo. Prestolonaslednik Juri vedno hujska k vojski in napoveduje, da bo na čelu prostovoljne čete napadel Avstrijo. V Belgradu so nedavno priredili velikanski shod, ki se je baval z veleizdajniško pravdo v Zagrebu. Tam namreč toži državno pravdnštvo celo vrsto Srbov, da so spletili na Hrvaškem zaroto proti avstroogrski monarhiji. V Kotoru ob črnogorski meji, v Bosni in v Hercegovini je že zbranega veliko avstrijskega vojaštva, ki je pripravljeno za vsak slučaj. Na borzi papirji padajo; to je slabo znamenje. Do spomladi se mora najti rešitev iz teh zmešnjav; če ne, bo vojska neizogibna.

Potres v Siciliji in Kalabriji. Izpod razvalin so izkopali mnogo ranjencev, do dvestotisoč ljudi je pa našlo svojo smrt pri tej grozni katastrofi. Prebivalstvo je bežalo iz nesrečnih mest in na vozovih peljalo s seboj svojo siromašno posest, ki jo je rešilo iz razvalin. Usmiljenje dobrih ljudi je nabralo mnogo milijonov denarja, da olajšajo bedo nesrečnemu prebivalstvu. Pa tudi človeška grdoba ni mirovala. Med razvalinami so se plazili tatovi in roparji, ki so jih morali vojaki zasledovati; večinoma so jih takoj ustrelili.

Avstrija je dobila nove ministre. Ministrski predsednik baron Bienenrth je dobil nalog od vladarja, da sestavi novo ministrstvo, ko so češki radikalcji z obstrukcijo onemogočili delovanje državnega zbora. Med novimi ministri je nekaj znamenitih mož. Dr. Weißkirchner, dunajski magistratni ravnatelj, si je kot predsednik zbornice pridobil splošno priznanje. Ne le v krščanskosocialni stranki, ampak v parlamentu sploh ga vpoštevajo med najbolj nadarjenimi in delavnimi možmi. Dobil je trgovinski portfelj, ki je važen zaradi vprašanja avstroogrške banke, katero hočejo Mažari raztrgati na dvoje. Bilinski, dozda guverner avstroogrške banke, je že bil dalj časa finančni minister in je zapustil državne finance v najlepšem redu; zdaj jih je našel zopet v slabšem stanju. Dr. Bráf je vseučiliški profesor v Pragi, Staročeh, zet pokojnega dr. Riegra. Znan je kot strokovnjak v narodnogospodarskih vprašanjih, in je postal poljedelski minister.

Združene države v Severni Ameriki so dobile novega predsednika Williama Tafta. Bil je svoj čas sodnik in guverner na Filipinih. Taft je velikan na telesu, debel in zdrav mož. Kot sodnik se je odlikoval po energiji in pravičnosti, v politični službi je pokazal velik administrativni talent.

Abraham Lincoln (str. 139) je bil 16. predsednik Združenih držav, rojen l. 1809. Samo šest mesecev je hodil v šolo. Postavil si je leseno hišo, ki še stoji, in šel na vojsko zoper Indijance. Nato je postal poštar, pa se zraven učil prava in zemljemerstva. Postal je poslanec in odvetnik ter začel veliko agitacijo, da se naj odpravi sužnost. Boj proti suženjstvu je bil odslej njegova glavna naloga. S tem programom je kandidiral; najprej je propadel, potem pa zmagal. Zagovorniki suženjstva so ga hoteli celo umoriti, a to ga ni prestrašilo. Začel je vojsko proti južnim državam, ki niso hotele odpraviti sužnosti in jo je izpeljal z neomajno odločnostjo l. 1865. Pa svojo zmago je preživel le za nekaj dni:

Fanatičen nasprotnik ga je ustrelil v gledišču. Lincoln je za Washingtonom najpopularnejša osebnost v Ameriki.

Charles Darwin je bil rojen 1. 1809. v Shrewsburyju. Študiral je najprej v Edinburgu medicino, a jo je pustil, ker ni mogel gledati seciranja mrličev. Nato je študiral nekaj časa bogoslovje, pa čitanje Humboldtovih del ga je navdu-

vroč boj. Kakor se na eni strani ne da dokazati z dejstvi njena splošna veljavnost, tako se ji ne more od druge strani v gotovih mejah odrekati opravičenost. V svoji splošnosti, zlasti kar se človeka tiče, se pač ta hipoteza ne da vzdrževati. Mnogo so pripomogli razni Darwinovi učenci, ki so to hipotezo izrabljali v boju proti krščanstvu, kakor

DEMONSTRACIJE PROTI AVSTRIJI V BELGRADU PRED GLEDIŠČEM

šilo za potovanje okoli sveta, ki ga je tudi dovršil. Darwin je bil znamenit naravoslovec. Znan je pa postal najbolj s tem, da je descendenčni teoriji, ki so jo nekateri zagovarjali že pred njim, dal novo določnejšo obliko. Izumil je načeli „prirodnega izvora“ in „boja za obstanek“, po katerih si razlaga, kako da so se razvijale rastlinske in živalske vrste druga iz druge. To je hipoteza, o kateri se je vnel

Haeckel, ki se pri tem ni ogibal niti falzifikatov, da je Darwinov nauk prišel nekoliko na slab glas. A kar je Darwin storil na pravem prirodoslovnem polju, zlasti način sistematičnega opazovanja pri izpremembah pasem in vrst, ki ga je uvedel v naravoslovno vedo, to je trajna in velika pridobitev. Darwin je umrl 1. 1882. in je pokopan v westminstrski cerkvi v Londonu blizu Newtona.

KRIST-TOLAŽITELJ

E. HADER.